

JUTTUIHEENA TALOUSRIKOS

Toimittajien tiedonhankinta pitkäkestoisessa talousrikosprosessissa

Tuomas Mustikainen
Journalistiikan pro gradu -tutkielma
Syksy 2014
Viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Viestintätieteiden laitos
Tekijä – Author Tuomas Mustikainen	
Työn nimi – Title ”JUTTUIHEENA TALOUSRIKOS – Toimittajien tiedonhankinta pitkäkestoisessa talousrikosprosessissa”	
Oppiaine – Subject Journalistiikka	Työn laji – Level Pro gradu –tutkielma
Aika – Month and year Marraskuu 2014	Sivumäärä – Number of pages 89
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Media on edelleen vuonna 2014 vallan vahtikoira: tutkivalla journalismilla on vieläkin mahdollisuus paljastaa vallan väärinkäytöksiä, muun muassa talousrikoksia. Pitkien oikeusprosessien ja talousrikosten monimutkaisuuden takia talousrikosjournalismi on yksi journalismin vaikeimmista lajeista.</p> <p>Tämän tutkielman tavoitteena on kertoa, <i>millainen tiedonhankintaprosessi on talousrikoksista uutisoiville toimittajille</i>. Teemahaastatteluissa haastattelin talousrikoksista uutisoineita toimittajia: Helsingin Sanomien taloustoimittajaa Tuomo Pietiläistä, Yleisradion oikeustoimittajaa Päivi Happosta, Yleisradiosta Seura-lehteen siirtynyttä tutkivaa toimittajaa Ari Korvolaa, jo eläköitynyttä Turun Sanomien toimittajaa Seppo Sudenniemeä sekä aikanaan Helsingin Sanomien rikos- ja oikeustoimittajina työskennelleitä Harri Nykästä ja Teuvo Arolaista. Jokainen heistä perkasi merkittävän itse uutisoimansa talousrikostapauksen, jota kautta hain tapauksista samankaltaisuuksia.</p> <p>Tutkielmani tuloksia olivat muun muassa: talousrikosuutisointi todella on haastavaa toimittajalle median murroksen aikana, kun tiedotusvälineet irtisanovat heikon taloudellisen suhdanteen aikana toimittajia. Lisäksi journalistista työprosessia hankaloittavat toimittajaan kohdistuvat vaikuttamisyrietykset, toimittajien lainsäädännön heikko tuntemus ja ajan puute kiireisessä toimituksellisessä rytmissä.</p> <p>Tutkimustulokseni osoittavat, että talousrikosuutisointi on edelleen tärkeää, mutta siihen pitäisi panostaa resursseja nykyistä enemmän.</p>	
Asiasanat – journalismi, talousrikos, rikosjournalismi, tutkiva journalismi, talousrikosjournalismi, uutinen	
Säilytyspaikka – Jyväskylän yliopisto	
Liitteet tutkijalta erikseen pyydettyäessä	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
	1.1. Tutkimuskysymyksen asettelu.....	6
	1.2. Lyhyesti median murroksesta.....	6
	1.3. Lyhyesti aiemmasta tutkimuksesta.....	9
2	TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS JA METODIT.....	11
	2.1. Tutkivan journalismin määrittely.....	15
	2.1.1. Tutkivan journalismin merkittävyys.....	17
	2.1.2. Tutkiva journalismi Suomessa.....	18
	2.1.3. Journalistinen tyhjäkäynti.....	21
	2.2. Talousjournalismin määrittely.....	23
	2.3. Talousrikosjournalismin määrittely.....	24
	2.4. Rikosjournalismin erikoisalue.....	28
	2.4.1. Talousrikosjournalismin haastavuus.....	29
	2.4.2. Erikoistuneiden vähäinen määrä.....	30
	2.4.3. Talousrikosuutisoinnin muutos.....	32
	2.5. Aineiston keruu teemahaastatteluin.....	35
3	TUTKITTAVAT TALOUSRIKOSTAPAUKSET.....	39
	3.1. Harri Nykänen & Nostokonepalvelu.....	39
	3.2. Seppo Sudenniemi & Nostokonepalvelu.....	46
	3.3. Ari Korvola & Maija-Liisa Lahtinen.....	50
	3.4. Päivi Happonen & WinCapita.....	55
	3.5. Teuvo Arolainen & Interbank.....	59
	3.6. Tuomo Pietiläinen & Jouko K. Leskinen.....	64
	3.7. Yhteenveto.....	68
4	PÄÄTELMÄT.....	73
	4.1. Tulokset.....	73
	4.2. Uhkia ja mahdollisuuksia.....	77
	4.3. Mahdollinen jatkotutkimus?.....	80
	LÄHTEET.....	82

1 JOHDANTO

Tästä pro gradusta tuli henkilökohtainen Iisakin kirkkoni, vaikka niin ei pitänyt käydä. Niin kuitenkin kävi. Kun aloitin tutkielman kirjoittamisen loppuvuodesta 2012, työn piti olla kansissa viimeistään syksyllä 2013. Työskentelyni aikana oli useita vaikeuksia, muun muassa tietotekniset ongelmat, joiden vuoksi osa kasvatusten teemahaastatteluun osallistuneiden toimittajien kanssa tehdyistä haastatteluista hävisivät bittiavaruuteen. Ikävä kyllä, vaihtoehdokseni jäi uusien teemahaastattelujen tekeminen loppukevästä 2013. Ajankäytöllisistä syistä, töitteni ja haastateltavien aikataulujen takia, toteutin uusintahaastattelut puhelimitse. Mutta selitykset sikseen.

Gradunteon aikana eli 2012–2014 on tapahtunut suomalaisella mediakentällä paljon, mutta talousrikosuutisoinnin tila ei ole parantunut, pikemminkin päinvastoin. Edelleen loppuvuodesta 2014 graduni on ajankohtainen. Väitän siitä tulevan median jatkuvan murroksen ja muutoksen vuoksi entistä ajankohtaisempi; tiedotusvälineiden irtisanomiset ovat johtaneet kiireisempään tiedonvälitykseen, jolloin aikaa jutunteolle on entistä vähemmän aikaa – valitettavasti.

Silti journalismin rooli on edelleen tärkeä puuttumisessa yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Muun muassa vuonna 2012 journalismin merkitykseen ihmisten sosiaalisissa verkostoissa perehtynyt tutkimus Kelluva kiinnostavuus osoitti, kuinka journalistisen jutun kiinnostavuudesta on tullut merkittävä, uudenlainen uutiskriteeri. Kirjan tekijöiden mukaan tämä *kiinnostavuus* voi merkitä mitä tahansa. Tutkimuksessa oli kysymys ennen kaikkea siitä, millaisia mediasisältöjen pitäisi olla, jotta luottamus journalistisille kohtaan säilyisi jatkossakin. (Heikkilä, Ahva, Siljamäki & Valtonen 2012, 7.)

Se on tärkeä kysymys myös oman työni kannalta.

Koska: talousrikosuutisoinnista piiryy helposti journalistisen tuotteen vastaanottajan mieleen kaavamainen, tylsäkö uutinen. Sen vuoksi on hyvä pohtia, mikä

talousrikosuutisesta tekee mielenkiintoisen? Ensinnäkin voisi ajatella talousrikosuutisoinnin olevan ennen kaikkea yhteiskunnallisesti merkittävää, ja sen vuoksi se on tarpeellinen journalismin laji. Sen kuvittelisi olevan paitsi mielenkiintoista myös tärkeää yhteiskunnallisesti.

Mutta: laajojen, taustoittavien ja ennen kaikkea työläiden ja aikaa vievien talousrikosjuttujen penkominen on käynyt toimittajille aiempaa haastavammaksi. 2010-luvun vuosien vaiheet ovat olleet värikkäitä ja sitä on leimannut monet työtä hankaloittavat asiat, muun muassa Finanssialan keskusliiton (FK) ajama salaushanke. Marraskuussa 2014 valtiovarainministeriö tosin kaatoi Finanssialan keskusliiton hankkeen, jonka tavoitteena oli salata talouselämän etujärjestöjen pörssiomistukset Suomessa.

Graduni viimeistelyvaiheessa uutisoidun hallituksen esitysluonnoksen perusteella kyse on paljon avoimemmasta hankkeesta kuin aiemmin oli esitetty; aiemmin väläytetyn hallintarekisterin myötä pörssiomistukset olisivat olleet julkisia vain neljä kertaa vuodessa. Todennäköisesti valtiovarainministeri Antti Rinteen (sd) rooli on ollut ollut merkittävä. Hän ilmoittikin jo syyskuussa 2014, ettei aio hyväksyä pörssiosakkeiden omistamisen salaamista. (HS 15.11.2014.)

Suomalaiselle tutkivalle journalismille tämä on hyvä asia. Hallintarekisterien kaltaiset hankkeet tekisivät tutkivasta talousrikosuutisoinnista entistä hankalampaa, sillä sen piiriin pörssissä käytävät sisäpiirikaupatkin voidaan luokitella. Rinteen ajamasta asiasta huolimatta uusi ministeriön ehdotus ei välttämättä poista mahdollisuutta piilottaa osakkeiden omistajatietoa. Tämä selvisi pian Helsingin Sanomien uutisen jälkeen, kun suomalaisten arvo-osuustilejä hoitavasta arvopaperikeskus Euroclear Finlandista kommentoitiin tuoreimpia käänteitä.

Asia selittyy sillä, että ”ehdotuksen mukaan suomalainen sijoittaja voi valita arvopaperien säilyttäjäksi tahon, joka ei ole arvopaperikeskuksen osapuoli, hallintarekisteröinnin hoitaja eikä arvopaperikeskuksessa olevan tilin haltija”. Käytännössä siis arvopapereilleen voi ottaa jatkossa ulkomaalaisen säilyttäjän, jolloin omistaja voi piiloutua itse hallintarekisteriketjun taakse. (Talouselämä 18.11.2014.) Eräänlainen kiertotie tämäkin, mutta yksi asia on varmaa: kiireessä elävä journalismi

elää murroksessa eikä sillä aina ole välttämättä aikaa tutkia piilotettuja omistuksia. Ja on muistettava tämän olevan vain yksi esimerkki.

1.1. Tutkimuskysymyksen asettelu

Onko tutkiva journalismi siis nyt aiempaa vaikeampaa määritellä ja nähdä? Ei mikään välttämättä ole yhtä karrikoitua ja yksinkertaistettua kuin edellä kirjoitin, mutta joka tapauksessa median nykytilanne ja jatkuvat irtisanomiset herättävät väistämättä useita kysymyksiä: *Millaiseksi tutkiva journalismi ja sen yksi osa-alueista talousrikosuutisointi on muuttunut; onko kriittisyys säilynyt; onko asiaosaajia riittävästi; onko aikaa enää selvittää pitkiä, jopa vuosikausia kestäviä talousrikoksia?*

Valitsin talousrikosuutisoinnin tutkielmani aiheeksi, koska aihetta ei ole juuri tutkittu Suomessa. Tutkin sitä myös ammattikorkeakoulun opinnäytetyössäni, joka käsitteli talousrikosuutisoinnin asettamia haasteita ja vaatimuksia suomalaisille toimittajille ja toimituksille. Pro gradussani taas perehdyn vaikeisiin ja pitkäkestoisiin talousrikostapauksiin laajoin teemahaastatteluin, eli käytän tutkielmassani hyväksi laadullisen tutkimuksen metodeja. Selvitän myös jatkuvien mediaväen irtisanomisten, median murroksen ja yleistoitimittajuuden vaikutusta siihen, millaiseksi talousrikosuutisointi on muuttunut.

Pyrin vastaamaan ennen kaikkea tutkimuskysymykseen: *millainen tiedonhankintaprosessi on toimittajalle vaativassa ja pitkäkestoisessa talousrikosjutussa?*

1.2. Lyhyesti median murroksesta

Jo työni alkumetreillä näytti talousrikosjournalismilla olevan useita ongelmia. Niistä suurimpia lienee toimituksellisten resurssien puute. Journalismi on elänyt 2000-luvulla jatkuvassa turbulenssissa, ja tiedotusvälineet pohtivat uusia ansaintalogiikoita niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa. Ongelmien ketju on pitkä vuonna 2014 journalistiteilla, niin Suomessa kuin myös muualla. Kuitenkin journalismia tarvitaan

jatkossakin, ja Angela Phillips ja Tamara Witschge tiivistävät sen hyvin: informaatio on demokratialle sama kuin happi tulelle, eli ilman toista ei ole mahdollista selvitä (Phillips & Witschge 2011, 3).

Tamara Wischgen mukaan on lisäksi syytä pohtia, tulisiko vaihtaa journalismin yleisö vai itse journalismi, sillä uutisten tuottajien ja kuluttajien välinen suhde on muuttunut rajusti uusien teknologioiden kehittyessä. (Witschge 2011, 117.) Kysymys on hyvä: uhkana on journalismin pinnallistuminen entisestään. Toki tämä kieltämättä näyttäytyy oudossa valossa, sillä lukijat haluaisivat entistä enemmän syvällisempää journalismia, kuten Tampereen, Helsingin ja Jyväskylän yliopistojen yhteistutkimus Kelluva kiinnostavuus osoittaa. Sen perusteella journalismi voi tuottaa *lisäarvoa* tekijälleen ja ammattikunnalle. Usein siis tehdyillä journalistisilla ratkaisuilla ja työllä voi olla yhteiskunnallista merkitystä. (Heikkilä, Ahva, Siljamäki & Valtonen 2012, 15.)

En kuitenkaan käy gradussani läpi yleisön roolia journalistisessa ketjussa vaan keskityn tutkivaan journalismiin ja talousrikoksiin, joita voisi journalismin kiinnostavuuden tapaan kutsua *kelluviksi rikoksiksi*, vaikeasti ymmärrettäviksi rikoksiksi. Kun Kelluvassa kiinnostavuudessa pohjustettiin *lisäarvoa*, uskon itse talousrikosuutisoinnin olevan yhteiskunnallisesti merkittävää; näin myös sen tekeminen voidaan nähdä tarpeellisena ja välttämättömänä sekä journalismin itsensä uskottavuuden että yhteiskunnallisen keskustelun kannalta.

Keskustelu suomalaisen median tulevaisuudesta käy kuumana: mediakriitikot uskovat mediatalojen ajavan itsensä tuohon. Esimerkiksi Juha Honkosen ja Jussi Lankisen (2012) kirjoittama *Huonoja uutisia -pafletti* sen tiivistää. He kuvailevat kirjassaan sitä, miten mediatalot pilaavat journalismin, eivätkä jatkuvat ilmoitukset uusista yt-neuvotteluista luo lujaa uskoa alan tulevaisuuteen. Mediatalot tekevät Lankisen ja Honkosen mielestä väärä ratkaisuja, jolloin ne kärsivät itse omista päätöksistään. Näin mediayhtiöt menettävät elinkeinonsa, mutta tietenkään journalismi ei voi kuolla pois, ainoastaan sanomalehtien painaminen loppunee, he arvioivat. (Honkonen & Lankinen 2012, 6.)

Kipukohdat ovat kriitikkojen mielestä selkeitä, sillä yleistoimittajuuden yleistyminen syö myös tutkivaa journalismia. Erikoistoimittajien korvaaminen yleistoimittajilla on

johtanut nykyiseen kehnoon tilanteeseen, jossa esimerkiksi talousrikoksista uutisoivalla toimittajalla ei ole välttämättä riittävää määrää tietoa uutisoitavasta alastaan. Näillä yleistöimittajilla Lankinen ja Honkonen tarkoittavat perinteisiä uutistoimittajia, joilla ei ole mitään tiettyä erikoistumisaluetta. Heidän mukaansa yleistöimittajat eivät voi ymmärtää monimutkaisia poliittisia prosesseja samoin kuin omaa alaansa vuosia seurannut erikoistöimittaja (Honkonen & Lankinen 2012, 74). Samat lainalaisuudet pätevät myös talousrikoksiin, tosin laajemmassa mittakaavassa. Talousrikoksiin erikoistuneen toimittajan tulee ymmärtää laaja-alaisesti taloutta ja politiikkaa.

Kaikille seitsemänpäiväisille sanomalehdille tekemäni kyselytutkimuksen perusteella lähes kaikissa maakuntalehdissä talousrikoksista uutisoinnin hoitaa yleensä uutistoimittaja (Mustikainen 2011). Tähänkin voi olla syynsä. Esimerkiksi Lankisen ja Honkosen mukaan erikoistöimittajuuden alasajoon syynä on raha.

Tällä voi olla yhtymäkohtia uskottavuuteen. Esimerkiksi Julkisen sanan neuvostoon tehtiin vuonna 2011 kanteluita jopa 358, mikä on enemmän kuin koskaan. Näistä reilu neljännes sai langettavan päätöksen. Tilanne on muuttunut nopeasti, sillä kuutta vuotta aiemmin eli vuonna 2005 kantelujen määrä oli 137, joista langettavia oli vain 13 prosenttia. (Honkonen & Lankinen 2012, 74.)

Johanna Vehkoo näkee asian hieman eri tavoin kirjoittamassaan *Painokoneet seis!* -kirjassa. Hänen (2011, 12) mukaansa sanomalehdistön suurin ongelma ei ole internet vaan toimittajien helppo korvattavuus ja se, että kuka tahansa voi olla nykyään julkaisija. Vehkoon mukaan olennaisesta muutoksesta kertovat etenkin asenteet. Valtamedia ei ole ymmärtänyt, ettei määrällä kilpailu riitä. Ainoastaan laadulla voisi pärjätä uutiskilpailussa. (Vehkoo 2011, 13.) Niin Vehkoo kuin muutkin mediakriitikot sekä tuoreimmat tutkimukset, etenkin Kelluva kiinnostavuus, osoittavat toimitusten tarvitsevan enemmän tutkivaa journalismia. Samoin median kuluttajat haluaisivat syvällisempää journalismia. Tosin tämä yhtälö on ristiriidassa toimittajien jatkuvien irtisanomisten kanssa.

Entäpä millaista oli edellisen laman aikaan 1990-luvulla? *Journalisti-lehdessä* (6/2009) todetaan, että 1990-luvun lama ei vaikuttanut viestintäalaaan läheskään niin rajusti kuin 2000-luvulla alkanut talouden taantuma. Alamäki alkoi vuonna 2009, kun työnantajat

hakivat ratkaisuja, jotka johtivat väen pysyvään poistumiseen. Tämä on osaltaan vähentänyt mahdollisuutta kaivaa uutisia, jolloin myös osa talousrikosuutisista jää selvittämättä.

Painokoneet seis! -kirjassa on mielenkiintoisia skenaarioita journalismin tulevaisuuden suhteen. Etenkin Vehkoon esitys roboteista, kuhnureista ja eliittijoukoista on mielenkiintoinen. Apina on Vehkoon ajatusleikissä metafora laitteelle, joka tuottaa kirjaimia loputtomasti, ja kun apina saadaan robotin avuin tuottamaan lauseita, se voi korvata ihmisen vaikkapa urheilu- ja talousjournalismissa. (Vehkoo 2011, 84-85.) Uskoakseni tähän on kuitenkin pitkä matka, ainakin Suomessa.

Parhaimmassa tapauksessa Vehkoon osoittama malli tosin voisi lisätä tutkivaa journalismia ja muun muassa tutkivaa talousjournalismia, talousrikosjournalismia, jos vähillä resursseilla toimivat mediatalot ulkoistaisivat tilastojournalisminsa koneille. Näin ideaalitulanteessa tutkivaan journalismiin ja esimerkiksi talousrikosten selvittelyyn jäisi enemmän aikaa. Kuitenkin koneitakin pyörittämään tarvitaan ihmisiä. Tutkiva journalismi on kallista, eikä Suomessa ole käytössä esimerkiksi voittoa tavoittelematonta uutisjärjestöä – Propublicaan verrattavaa organisaatiota – joka tuottaisi tutkivaa journalismia tiedotusvälineiden käyttöön. Siihen tällä pro gradulla ei ole kuitenkaan aiheen laajuuden puolesta mahdollista paneutua kuin yksittäisenä mainintana.

1.3. Lyhyesti aiemmasta tutkimuksesta

Mutta entäpä talousrikosjournalismia käsittelevä tutkimus? Teuvo Arolaisen (2008) mukaan talousrikokset ovat jääneet journalismin tutkimuksessa muun rikollisuuden varjoon. Tutkielman aihe on rajattu nimenomaan talousrikosjournalismiin eikä laajemmin rikosjournalismiin, joka voidaan nähdä usein katurikollisuutena. Katurikollisuus tarkoittaa toimittajan näkökulmasta lähinnä tappoja, ryöstöjä, raiskauksia ja huumerikoksia.

Suomalaisten tiedotusvälineiden rikosuutisointi ei kuitenkaan välttämättä anna oikeaa kuvaa talousrikollisuuden kokonaismäärästä tai -laadusta. Se on ymmärrettävää, sillä eri

tiedotusvälineillä on omat kohdeyleisönsä, jolloin he valitsevat uutisoitavat rikokset ja tavan kertoa niistä omista lähtökohdistaan. (Tiilikka 2007, 59.) Aika on rajallinen ja määrittävä tekijä, ja keskustointien pienentäminen vähentää aikaa myös tutkivasta journalismista. Näin toimittajat eivät voi jokaisen potentiaalisen juttuaiheen kohdalla käydä pitkäaikaista prosessia, jossa arvioidaan jutun uutisarvo, työhön käytettävä aika, kustannus- ja hyötysuhde ja tiedon luotettavuus (Mörä 1996, 105).

Käytännössä samat peruseriaatteen pätevät talousrikosuutisointiin, varsinkin sen pitkien oikeusprosessien takia. Jo aiemman opinnäytetyöni tutkimustulosten perusteella voin todeta talousrikosuutisoinnin jäävän eri toimitusosastojen välille niin sanotulle eikenenkään-maalle; toisin sanoen talousrikoksiin erikoistuneita toimittajia on Suomessa hyvin vähän. Siitä kuitenkin lisää luvussa 2.4. Rikosjournalismin erikoisalue.

Pro graduani varten olen tehnyt laajat teemahaastattelut, jotka vahvistivat käsitystäni talousrikoksista uutisoinnin haastavuudesta. Alkuvuodesta 2013 tehdyissä teemahaastatteluissa (luku 3) haastattelin Helsingin Sanomien taloustoimittajaa Tuomo Pietiläistä, Turun Sanomissa vuosikausia työskennellyttä rikos- ja oikeustoimittajaa Seppo Sudenniemeä, Yleisradion oikeustoimittajaa Päivi Haposta, Helsingin Sanomien rikos- ja oikeustoimittajana työskennelleitä Teuvo Arolaista ja Harri Nykästä, Yleisradiosta Seura-lehteen siirtynyttä tutkivaa journalistia Ari Korvolaa. Jokainen heistä sai kertoa itse valitsemastaan talousrikostapauksesta, joka perustelee väitteeni talousrikosten haastavuudesta ja vaikeudesta. Lisäksi analysoin tapauksia vertailemalla niitä ja etsimällä tapauksista samankaltaisia diskursseja (luku 3).

Käytän talousrikosuutisoinnista sanaa talousrikosjournalismi, jotta voin ikään kuin puhua aiheesta journalismin risteysalueena, jossa kohtaavat niin perinteinen uutisjournalismi, talousjournalismi kuin rikos- ja oikeusjournalismi. Näiden kaikkien yläpuolelle asettuu tutkiva journalismi ja sen eri keinot selvittää esimerkiksi vaikeita ja monimutkaisia talousrikostapauksia, joiden selvittely voi kestää vuosia niin toimittajalta kuin eri oikeusasteiltakin. Sen vuoksi määrittelen talousjournalismin, rikosjournalismin ja tutkivan journalismin luvussa 2, jossa perustelen myös tutkielmani viitekehyksen ja esittelen metodit.

2 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS JA METODIT

Millainen tiedonhankintaprosessi on talousrikosuutisoinnissa? Sitä kysyn pro graduni tutkimuskysymyksessä. Ennen varsinaisia tutkimustuloksia on kuitenkin syytä pohtia myös laajemmin viestintäkäsityksiä, sitä, millaista viestinnän tulee olla, jotta vastaanottaja eli mediayleisö pystyy ottamaan vastaan hankalaselkoisen talousrikosuutisen. On myös hyvä määritellä, että kysymyksen asetteluun vaikuttaa se, että talousrikosuutinen voidaan nähdä tutkivana journalismina, median roolina vallanvahtikoirona.

Esimerkiksi talousrikoksissa on usein kyse vallan rakenteista, joissa kytee paljon ongelmia. Kysymys on samasta, kuten Sanna Valtonen nostaa esiin artikkelissaan *Tiedon ja vallan kaivauksilla: Michel Foucault ja mediatutkimuksen mahdollisuudet* (2004, 206).

Foucault'n vaikutus viestintäkäyttäytymiseen on suuri. Kuitenkin jos ajattelen viimeistä kymmentä vuotta suomalaisissa tiedotusvälineissä, on mielestäni perusteltua pohtia, kuinka Foucault'n ajatus tiedosta, totuudesta ja vallasta on muuttunut; uskoakseni kysymys on juuri samasta asiasta kuin käsittelen gradussani, eli siitä, miten talousrikosuutisoinnista uutisoiva toimittaja joutuu usein – käytännössä aina – vallan, lukuisan tietomäärän ja totuuden tai sen eri versioiden kanssa tekemisiin. Näin tosin voi ajatella ylipäätään journalismista ja tiedonvälityksestä.

Valtonen muistuttaa, että Foucault'laisen ajatusmaailman tyypillisenä piirteenä oli paljastaa tietojen satunnainen luonne. Kuitenkin on huomattava, että Foucault'lla oli ennen kaikkea tarve kritisoida naivistista totuuskäsitystä, sillä aina pitäisi ymmärtää totuudeksi ja vallaksi kutsuttujen asioiden yhteys; toisin sanoen tieto, totuus ja yhteiskunnalliset vaikutusyhteydet liittyvät aina toisiinsa – ennemmin tai myöhemmin. (Valtonen 2004, 208; vrt. McNay 1994, 6.)

Jos Foucault'a kiinnosti etenkin valtasuhteiden syntyminen eri tavoin sosiaalisissa käytännöissä (Valtonen 2004, 208), talousrikosuutisoinnin tapauksessa on hyvin paljon samankaltaisuuksia: media määrittelee itse uutiskriteereissään valtasuhteita, jolloin se

itse asiassa kiinnittää huomiota vain rajatun valtaeliitin tekemisiin ja yrittää sitä kautta tuoda esiin yhteiskunnallisia epäsuhtia, esimerkiksi nyt vaikkapa tunnetun talousvaikuttajan tekemiä talousrikoksiin.

On muitakin näkökantoja. Tarmo Malmberg nostaa esiin Jürgen Habermasin, Frankfurtin koulukunnan edustajan, joka nimenomaan ymmärtää porvarillisen ja modernin yhteiskunnan kolmen instituution kautta: perheen, kansalaisyhteiskunnan ja valtion muodostamana. Käytännössä näin voidaan jakaa yhteiskunta kahtia: yksityiseksi ja julkiseksi alueeksi. (Malmberg 2004, 38–40.)

Esimerkiksi toteutuessaan Finanssialan keskusliiton ajama hallintarekisteriuudistus onnistuisi salaamaan pörssiosakkeiden omistamisen, jolloin enää tieto ei olisi toimittajien saatavilla; näin tieto lipuisi julkiselta alueelta yksityiselle. On muistettava, että onnistuessaan tämä salaushanke vähentää julkisuuden piiriin ja julkisuuslainsäädännön nojalla toimittajien mahdollisuuksia kaivaa tietoja yhteiskunnallisen keskustelun kannalta tärkeistä asioista. Habermasin ajatusten perusteella porvarillisella maailmalla on tarve joukkoviestinnälle ja medialle, jotta yksityisiksi nähtävistä asioista voi tulla julkisia.

Habermasin frankfurtilaisen tulkinnan perusteella voi sanoa, että porvarillisen julkisuuden kulttuurisen ja poliittisen puolen välillä on yhteys, kuten Malmberg sen määrittelee. Hänen mukaansa yksilöt voivat olla toimintakykyisiä vasta kehitettyään omaa yksilöllisyyttään kulttuurisen julkisuuden avulla. (Malmberg 2004, 42.) Samoin voimme nähdä talousrikosjournalismin, siis tarkemmin määriteltynä talousrikoksista uutisoinnin, tärkeäksi julkisen keskustelun kannalta, aivan kuten Habermasin julkisuusteoriankin mukaan journalistisilla medioilla on avainrooli: niiden tehtävänä on ylläpitää ajankohtaiskeskustelua ja antaa myöskin kanava yleisen mielipiteen muodostamiselle (emt. 44).

Käytännössä siis jos ajatellaan vaikkapa mediassa leviävää laajaa uutista talousrikollisen saamasta tuomiosta, se väistämättä muokkaa mediayleisön ajatusta vallasta ja sen väärinkäytöstä. Toisin sanoen siis tiedotuvälineiden tehtävänä voidaan nimenomaan nähdä kollektiivinen tahdonmuodostus, mikä lopulta voi aiheuttaa paljon julkista keskustelua, jonka kautta voi määräytyä uudenlainen tilanne, jossa yhteiskunta

pyrkii habermasilaisuuden mukaan ratkaisemaan tilanteen. Tällaiset asiat siis pitää ottaa huomioon jo journalistisessa tiedonhankintavaiheessa ja etenkin uutisoidessa talousrikoksista. Nimenomaan luvun 3 teemahaastattelujen avulla pyrin vastaamaan, milaisia asioita toimittajien pitää ottaa huomioon tiedonhankinnassa.

Toisaalta: jos taas ajatellaan mediajulkisuutta saanutta talousrikollista, tilanne voi kääntyä nurinkurin. Toimittajan tulee ottaa myös huomioon, että kulttuuri muodostaa aina merkityksiä, muun muassa ruotsalaisen Johan Förnäsin kutsumassa symbolien vaihdannassa, jossa kulttuuri rakentaa eroja mutta toisaalta yhdistää ihmisiä yhteisten merkitysten alle (Förnäs 1999, 31). Näin voimme nähdä vaikkapa taas talousrikosuutisoinnin, joka jakaa ihmiset kahteen osaan: vallan rakenteita vastustaviin ja niitä kannattaviin.

Mervi Pantti on artikkelissaan Taistelu sydämistä ja mielistä: Stuart Hall ja kulttuurintutkimus osoittanut, että joukkoviestinnässä on kyse seuraavasta: kulttuurintutkimuksen perimmäinen tiedonhalu liittyy esitysten ja vallan suhteeseen (Pantti 2004, 232). Taas palaamme siis samaan kehykseen, valtaan.

Kuitenkin: on otettava huomioon, että talousrikosuutisointi saattaa hankaloitua nykyisen median murroksen – käytännössä siis vähäisempien resurssien vuoksi. Silti on mahdollista huomata yhteneväisyyksiä toimituksellisessa rakenteessa Suomessa; edelleenkin viestintää ei voi ulkoistaa yhteiskunnan ulkopuolelle, mutta nykytilanteen ongelmana on toki se, että asiat voivat jäädä paljastamatta.

On myös syytä pohtia, miten toimitusten uutisointipäätöksiin vaikuttaa toimitusorganisaatioiden kuuluminen keskeisesti yhteiskuntaan ja niiden linkittyminen myöskin yhteiskunnallisiin vaikuttajiin. Jääkö siis jotain uutisoimatta läheisten suhteiden takia? Pantti (2004, 243) kirjoittaa, että Stuart Hallin teorioiden perusteella viestintäinstituutiot nimenomaan ovat rakentamassa yhteiskuntasuhteita.

Tämän vuoksi on myös otettava huomioon journalismin demokraattisuus. Esimerkiksi Tuomo Mörä käsittelee viestinnän demokraattisuutta artikkelissaan *Demokratian juurihoitoa: James Carey ja journalismi*. Hänen James Careyhin perustuvan kehikkoajatuksensa nojalla voi todeta viestinnän todellakin olevan rituaalista:

esimerkiksi sanomalehden lukemisessa ei suinkaan ole pelkästään kysymys informaation vastaanottamisesta ja lähettämisestä vaan myös osallistumisesta viestinnän tekemiseen ja maailmankuvan luomiseen. Carey, kuten Möräkin, näkee tämänkaltaisen ideaalitulanteen rituaalina. Lisäksi Carey näkee useiden mediatapahtumien lopulta jakavan kansalaisia useisiin leireihin. (Mörä 2004, 120–121, Carey 1989, 20,25.)

Tuomo Mörä näkee Careyn ajattelusta suurimman osan tulevan keskustelusta, joka on demokratian perusta, eikä tuo ole ihme, sillä usein Careyn ajatukset palaavat ajatukseen demokratian toimimisesta. Jos demokratia ei ole pelkästään asioiden hoitamista vaan myös ongelmien ratkaisu- ja määrittelyprosessi kuten Carey on todennut, keskustelusta muodostuu näin itsetarkoitus; se on demokratian ydin aktiivisten kansalaisten luomisessa ja säilyttämisessä. Mitä tämä sitten tarkoittaa? Careyn ajatusten perusteella journalismin tärkein rooli modernissa yhteiskunnassa on pitää yllä kansalaiskeskustelua.

Tiedotusvälineet eivät kuitenkaan saisi asettua julkisessa keskustelussa lokeroituun rooliin. Sen sijaan toimittajien pitäisi olla niin sanotussa avustavassa roolissa, jolloin he voisivat ruokkia julkista keskustelua tuottamalla lisää informaatiota yleisölle. (Mörä 2004, 123–124). Mörä muistuttaa Careyn puhuvan journalismista nimenomaan yhteiskunnallista elämää käsittelevästä journalismista, ja esimerkiksi pro gradu -tutkielmassani puhun tutkivasta journalismista samoin, yhteiskunnalliseen elämään puuttuvana tutkivana talousrikosuutisointina.

Risto Kunelius muistaa kuitenkin painottaa Careyn ajatusten olevan peräisin amerikkalaiselta pragmatistilta, John Deweyltä, joka pyrki usein määrittelemään tavanomaisia käsitteitä ja niiden merkityksiä. Risto Kunelius myös muistaa painottaa useiden journalistien omaksuneen 2000-luvulla Deweyn idean keskusteleavuudesta. Tästä on hyvä esimerkki vaikkapa kansalaisjournalismi, joka on ikään kuin tiivistys Deweyn ajatuksista. Kunelius muistuttaa myös kansalaisjournalismin syntyneen vastapainona epäonnistuneelle journalismille, kun toimittajat, tutkijat ja kansalaisaktiivit kokivat journalismin demokraattisuuden epäonnistuneeksi. (Kunelius 2004, 91, 113.)

Myös Carey näki samoin demokratiakäsityksen samoin kuin Dewey. Tuomo Mörän mukaan Careykin vierastaa asiantuntijavaltaa ja pragmatistina uskoo keskustelun

voimaan, vaikka journalismin ongelmaksi ovatkin nähty olevan nimenomaan sen ontuva käsitys todellisuuden kuvaamisesta sekä se, ettei journalismi pysty tarpeeksi luomaan edellytyksiä julkiselle keskustelulle. (Mörä 2004, 125).

Tämä on erittäin olennainen kysymys myös talousrikosuutisointia käsittelevälle pro gradulleni. Näen talousrikosuutisoinnin ja tiedotusvälineiden ylipitään tärkeimmäksi rooliksi tuoda ilmi yhteiskunnallisia epäkohtia, joista voi syntyä keskustelua. Keskustelu taas parhaimmassa tapauksessa voi lisätä tietoisuutta ja edelleen ruokkia keskustelua. Näin asiat, esimerkiksi lainsäädäntö, voivat muuttua enemmän moraaliamme ja arvojamme vastaaviksi.

Erittäin kiinnostavaksi Foucault'n valtakäsityksen tekee niin sanottu objektiivisuuden kritiikki. Lehdistön kaupallistumista seuranneena aikana tiedotusvälineet alkoivat korostaa sitoutumattomuuttaan, objektiivisuutta. Mörä muistuttaa, että aika ajoin objektiivisuuskäsitystä kyseenalaistetaan, mutta edelleen länsimaalaiset journalistit pitävät sitä tavoittelemisen arvoisena, ihanteena. Kuitenkin Mörän mielestä on muistettava pari asiaa: ensinnäkin objektiivisuuden ihannointi ajaa toimittajia siihen, että he hakeutuvat aina ensisijaisesti poliittisilta instituutioilta tai asiantuntijoilta, mutta harvemmin luottavat omiin havaintoihinsa. (Mörä 2004, 127.)

Talousrikosuutisoinnista on kuitenkin olemassa vain vähän tieteellistä tutkimusta tai tietokirjallisuutta. Sen vuoksi pohjustan tämän luvun alaluvuissa tutkielmani kannalta olennaisia journalismin haaroja: tutkivaa journalismia, talousjournalismia ja rikosjournalismia, jotta voin määritellä myös, millaista ja mitä suomalainen talousrikosuutisointi on.

Lisäksi luvun loppupuolella kirjoitan puolistrukturoimattomasta teemahaastattelusta, jota käytin metodina laadullisessa tutkimuksessani.

2.1. Tutkivan journalismin määrittely

Journalismin suuntauksella tutkivalla journalismilla on pitkä perinteet: sen asenne velvoittaa toimittajia, ja esimerkiksi yhdysvaltalaisyleisö luottaa toimittajien

paljastusjuttuihin poliitikoista ja muista talouden vallankäyttäjistä (Kuutti 2002, 7). Tutkivan journalismin tehtävänä on ennen kaikkea toimia yhteiskunnallisesti merkittävän tiedon välittäjänä ja sen – kuten kaiken muunkin journalismin – tehtävänä voidaan ajatella olevan kansantajuistaminen, kuten John Hartley (1996, 37) on määritellyt.

Tutkiva journalismi liitetään voimakkaasti myös talousrikosjournalismiin. Sen vuoksi on hyvä määritellä, mitä ja millaista suomalainen tutkiva journalismi on. Käytännössä sen määrittely on kuitenkin vaikeaa, sillä tutkivan journalismin määritelmä riippuu aina siitä, keneltä asiaa kysyy. Usein tutkiva journalismi määritellään niin, että sen tarkoituksena on paljastaa jotain, joka halutaan pitää salassa (Susanna Reinboth haastattelu 28.5.2010). Toisaalta määritelmä kannattaisi pitää mahdollisimman yksinkertaisena. Käytännössä tutkivaa journalismia on se, jossa yhdistyy perusteellinen selvitystyö ja kriittisyys. Lähteiden monipuolisuus ratkaisee, onko journalismi tutkivaa vai ei.

Tutkiva journalismi on siis riippumattomasti hoidettua tutkimustoimintaa jostakin asiasta, jolloin media nostaa usein ikäviä yksityiskohtia salatuista tai salassa pysyneistä asioista. Reinbothin kanssa samaa mieltä on Heikki Kuutti (1995, 56–57), joka määrittelee tutkivan journalismin, rikosjournalismin, reportaasijournalismin ja sensaatiohakuisen tirkistelyjournalismin välistä suhdetta hyvin. Myös hän kirjoittaa, että suhde tutkivaan journalismiin tulee hyvin esiin toimituksellisten tutkimusten ja yhteiskunnallisen merkityksen avulla.

Talousrikokset ovat työläitä toimittajan kannalta, ja usein journalististen tuotteiden tekoon kuluu merkittävästi aikaa. Näin yhden haastateltavan tai lähteen varassa tehdyt uutiset eivät ole tutkivaa journalismia, vaikka ne olisivatkin hyvää omassa lajissaan. Kuutti haluaa korostaa kahta erityispiirrettä tutkivan journalismin määrittelyssä: tutkiva journalismi ei ole kenen tahansa tekemää, eikä tutkittava asia ole minkä tahansa tutkimista. (1995, 56–57.)

Toisaalta on niinkin, kuten Hugo de Burgh (2008, 3) on muotoillut kirjassa *Investigative journalism: ylipäättään tutkivasta työstä* puhuttaessa on muistettava teknologian muuttuminen Tähän en tutkielmassani ota kantaa kovin paljon, mutta on

totta, että esimerkiksi datajournalismin mahdollisuudet voivat lisätä tutkivan journalismin laatua tai määrää tai molempia; tarkoitan siis kehittyvää datajournalistista tiedonhankintaa, jonka avulla voi lyhyessäkin ajassa haarukoida suurta määrää dataa. Näin toimittaja voi parhaimmassa tapauksessa saada kullannarvoista tietoa haluamastaan asiasta, joka halutaan pitää mediayleisöltä pimennossa.

2.1.1. Tutkivan journalismin merkittävyys

Tiedetysti tutkiva journalismi vaatii aikaa ja sitä tiedotusvälineillä on koko ajan vain vähemmän. 1990-luvulla suomalaisesta joukkoviestinnästä tuli selkeämmin liiketoimintaa. Tämän seurauksena mediatilat alkoivat karsia kustannuksiaan. Medialta vaadittava tehokkuus on ristiriidassa tutkivaan journalismiin liittyvän heikomman määrällisen tuottavuuden kanssa, sillä journalistinen tutkimus vaatii aina aikaa. (Kuutti 2002, 215.)

Miten sitten tutkia? Kuutin malli on helppotajuinen. Sen perustana on nimenomaan journalististen rutiinien toistuvuus. Näin ollen tutkimusprosessin vaiheet ovat aihevalinta, aineiston hankinta, aineiston analyysi, jutun työstäminen sekä jutun julkaiseminen tai jutusta luopuminen. (Kuutti 2002, 48.) Käytännössä malli kuvaa hyvin tutkivan journalismin työvaiheita ja mahdollista tyhjäkäyntiä, sillä työprosessi voi aina keskeytyä, jos tutkimukset paljastavat jotain uutta. Näin tutkimusprosessi voi alkaa alusta. (emt., 50.)

Kuutin mukaan suomalaisessa tutkivassa journalismissa on ongelmia, sillä Suomessa toisten tekemisiin ei ole tapana puuttua. Tästä huolimatta tutkivalla journalismilla on ollut ja on merkittävä vaikutus suomalaiseen journalismiin ja suuren yleisön tiedotusvälineistä saamaan kuvaan. (Kuutti 1995, 283.) Kuutin teoriat tutkivan journalismin vaikuttavuudesta ovat mielenkiintoisia: hän näkee, että yhdellä tiedotusvälineellä ei ole suurta mahdollisuutta paneutua syvällisesti ja selvittää ongelmakohtia (emt. 39).

Toisaalta asian voi nähdä niin kuin alemmassa korkeakoulututkinnon tutkielmassani haastattelemani toimittajat, joiden mukaan isommissa tiedotusvälineissä resursseja

voidaan suunnata tutkivaan journalismiin ja siten myös talousrikoksien penkomiseen, kun pienemmissä lehdissä ei ole välttämättä edes normaaleihin rikosasioihin erikoistunutta toimittajaa saati sitten talousrikosasioihin.

Jotain tutkivan journalismin nykytilan määrittelyn vaikeudesta kertoo Matti Virtasen (haastattelu 19.6.2010) näkemys tutkivan journalismin muutoksesta. Hänen mukaansa itse itseään tutkivaksi journalismiksi kutsuva journalismi on saattanut vähentyä. Sen sijaan tutkiva ote on levinnyt eri toimituksiin ja antanut kunnianhimoisille toimittajille mahdollisuuksia tehdä työtään entistä perusteellisemmin.

Seppo Sudenniemen (haastattelu 9.7.2010) mielestä taas journalismin suunta oli jo vuonna 2010 varsin valitettava. Maakuntalehtien toimituksia alettiin pienentää, jolloin toimittaja ei juuri enää voinut keskittyä vain yhteen erikoisalueeseen.

2.1.2 Tutkiva journalismi Suomessa

Jos taas ajatellaan tutkivan journalismin muutosta Suomessa, muutos ei välttämättä ole niin raju Helsingin Sanomissa kuin muissa tiedotusvälineissä. Esimerkiksi Pietiläinen (haastattelu 2.9.2010) näki suomalaisen tutkivan journalismin lisääntyneen ja kehittyneen hitaasti. Yhtenä syynä tutkivan journalismin maltilliseen lisääntymiseen on internet ja verkkolehdet. Pietiläisen mukaan vasta 2010-luvulle tultaessa mediatalojen johtajat ovat alkaneet tajuta omien journalististen tutkimustensa merkityksen. Ainoa vastalääke nopeille internetuutisille saattaa olla tutkiva journalismi ja omat uutiset. (Pietiläinen haastattelu 2.9.2010.)

Vaikka verkkojournalismi ei sinänsä pinnallista tutkivaa talousrikosjournalismia, se vie kuitenkin siltä resursseja. Tutkiva journalismi onkin niin sanottu sijaiskärsijä, sillä aiemmin tutkivaan journalismiin suunnatut varat suunnataan verkkojournalismin kehittämiseen. (Susanna Reinboth haastattelu 28.5.2010.)

Aiempaa opinnäytetyötä varten kaikille seitsemänpäiväisille sanomalehdille tekemäni kyselytutkimuksen ja haastattelututkimuksen perusteella tutkivan journalismin tulevaisuus ei näyttänyt hyvältä. Resurssien väheneminen on aina sidoksissa talouden

suhdanteisiin. Vaikka nousukausien aikana tapahtuisi kuinka paljon talousrikoksia, kyselytutkimukseni perusteella niistä kirjoitetaan usein vasta seuraavan laman aikana. Käytännössä laman jälkeisellä nousukaudella voi kuitenkin syntyä uutta talousrikollisuutta, joka saattaa paljastua vasta viiden tai kymmenen vuoden päästä rikoksen tekohetkestä (Mikkonen 1998, 301).

Poliittiset ja taloudelliset väärinkäytökset ovat yksi keskeisimmistä alueista, joissa vahtikoirajournalismia pitää olla (Kantola & Mörä 1988, 173). Käytännössä vahtikoirajournalismi saa elinvoimaansa toimittajien epäilyistä vallankäyttöä kohtaan ja yhteiskunnassa tapahtuvien väärinkäytösten ja epäkohtien paljastamisesta. Epäkohdat eivät ole pelkästään valtaa käyttävien tekemiä laittomia toimia, vaan myös erilaisia laittomuuksia, kuten viranomaisten tehtävien laiminlyöntejä. (Kuutti 1995, 42–43.)

On kuitenkin muistettava, että nykyisessäkin talousrikosjournalismissa korostuu sen henkilövetoisuus. Siinä missä tavallinen rikosjuttu tyydyttää ihmisten uteliaisuuden, kunnan talousrikosuutinen tuo kuvioon mukaan kateusaspektin, jos talousrikollinen on päässyt nauttimaan rikkauksistaan (Matti Virtanen haastattelu 19.6.2010).

Jos tehdään journalismia toistaiseksi selvittämättömästä talousrikoksesta, jutun kohteen henkilöinti on erittäin riskialtista, koska yleensä hän käynnistää vastatoimet. Kielteinen julkisuus voi tuhota liikemiehen uran, mutta hänellä voi olla rahaa käräjöintiä varten. Eli henkilöiden nimeämisessä on noudatettava varovaisuutta. Sen sijaan tavallisten rosvojen nimillä ei yleensä ole yhteiskunnallista merkitystä, joka puoltaisi niiden julkaisemista, eikä kuluttaja ole kiinnostunut siitä, puukottiko Arska vai Reiska. (Matti Virtanen haastattelu 19.6.2010.)

Tilanne ei ole muilla samanlainen muilla tiedotusvälineillä kuin valtakunnan päälehdellä: Helsingin Sanomien rooli suurimpana seitsemänpäiväisenä lehtenä luo valta-aseman, jolloin lehti saa huomattavasti helpommin tietoa uusista talousrikoksista kuin muut (Arolainen 1998, 286).

Itse olen kuitenkin hieman eri linjoilla kuin Arolainen: aina on kysymys haastateltavan suhteesta toimittajaan ja luottamuksesta, jonka toimittaja saa usein journalistisilla

näytöillään. Ja onhan tästä näyttöjäkin paljon, yhtenä esimerkkinä Tutkivan journalismin yhdistyksen vuoden 2009 Lumilapio-palkinnon saanut Etelä-Saimaa-lehden taloustoimittaja Outi Salovaara (Journalisti 19/2010). Hän kertoi saaneensa sitä enemmän yhteydenottoja ja uutisvinkkejä, mitä enemmän teki tutkivia ja paljastavia juttuja.

Arolaisen toteamusta Helsingin Sanomien valta-asemasta voi tosin laajentaa siihen, että usein tietolähde saattaa hyötyä laajasta näkyvyydestä, joka taas voi olla epäillyn talousrikollisen kilpailijalle, esimerkiksi juuri tietolähteelle hyödyksi. Usein myös poliisi hyöttyy paljastusjutuista, sillä Matti Virtasen (haastattelu 19.6.2010) mukaan talousrikostapauksen tutkinta alkaa monesti vasta median uutisoitua asiasta.

Tutkiva journalismi on jäänyt 2010-luvulla yksittäisten toimittajien ja toimittajakollektiivien harteille. Vielä ennen vuosituhaten vaihdetta tilanne oli toisenlainen. Vuosina 1998–2000 Helsingin Sanomissa oli tutkiva ryhmä, jossa myös Tuomo Pietiläinen oli mukana. Ryhmä perustettiin, jotta toimittajat voisivat tutkia sellaisia aiheita, joita ei ehditty tutkia perinteisen uutistyön rytmissä. Yhden jutun tutkimustyö saattoi kestää päivästä useisiin vuosiin. Muutaman toimittajan ryhmä julkaisi vuosittain noin viisikymmentä juttua, eikä ryhmälle asetettu juttukohtaisia aikatauluja. (Kuutti 2002, 38.)

Susanna Reinbothin (haastattelu 28.5.2010) mukaan esimerkiksi Ruotsissa tutkivaan journalismiin on uhrattu huomattavasti enemmän resursseja kuin Suomessa, ja jo pelkästään television puolella on tutkivaa journalismia enemmän kuin Suomessa yhteensä. Seppo Sudenniemi (haastattelu 9.7.2010) puolestaan arvioi, että muissa Pohjoismaissa tutkiva journalismi on Suomen tasoista tai vähän korkeatasoisempaa. Keski- ja Länsi-Euroopassa journalistit saattavat olla rohkeampia uutisoidessaan penkomistaan asioista. Keski- ja Länsi-Euroopassa kansalaisliikkeet ovat voimakkaampia kuin Pohjoismaissa, ja siksi ne saavat enemmän epäkohtia median tietoon kuin Suomessa.

Suomalaisen tutkivan journalismin resurssit ovat siis verrattain vaatimattomia, eikä Suomessa kovin pitkiin tutkimushankkeisiin useinkaan irroteta toimittajia erikseen. Matti Virtasen (haastattelu 19.6.2010) mukaan asenteissa olisi Suomessa tiukentamisen

varaa, sillä poliittiset ja taloudelliset vallankäyttäjät päästetään liian helpolla. Tuomo Pietiläinen (haastattelu 2.9.2010) sanoo, että suomalainen talousrikosjournalismi on liian riippuvainen viranomaislähteistä verrattuna muihin länsimaihin. Hän muistuttaa myös, että:

Ennen kaikkea tutkiva journalismi on asenne ja metodi, eikä sen käyttö rajaudu pelkästään erikoisalueisiin.

Ajan puute kuitenkin näkyy. Hyvänä esimerkkinä siitä on seuraava: media kertoo usein talousrikostuomiosta vain oikeuden antaman päätöksen. Sudenniemen mukaan toimittajan pitäisi pystyä tekemään journalistista tutkimustaan ajoissa, siinä vaiheessa kun talousrikosjuttu on poliisin esitutkinnassa. Koska tämä onnistuu yhä harvemmin, jää tiedotusvälineen tehtäväksi tutkivan journalismin sijaan vain tiedottaa. (Sudenniemi haastattelu 9.7.2010.)

Yleisen käsityksen mukaan nimenomaan kiristynyt uutiskilpailu vie toimitusten resursseja taustoittavalta työltä. Toisaalta muutosta on tapahtunut myös yritysten ja päättävien tahojen suhtautumisessa tiedotusvälineisiin. Sudenniemi ja Reinboth näkevät, että toimittajat ovat nykyään entistä varovaisempia uutisoidessaan arkaluontoisista talousrikoksista.

Toimituksiin tulee uhkauksia, että jos teette tästä ja tästä juttua, niin käräjillä nähdään. Yritykset ovat nykyään todella aggressiivisia, jos on kyse maineesta. Tämä voi johtaa siihen, että yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita jätetään julkaisematta. Toimittajia arempia ovat ylemmän portaan toimitusväki. Toisaalta uhka vaikuttaa toimituskulttuuriin myös positiivisesti, toimittajat tarkastavat paremmin tietojensa pitävyyden. (Reinboth haastattelu 28.5.2010.)

2.1.3 Journalistinen tyhjäkäynti

Kuutin (2002) mukaan medialta vaadittava tehokkuusajattelu on selkeässä ristiriidassa tutkivaan journalismiin liittyvän heikomman määrällisen tuottavuuden ja

toimituksellisen tyhjäkäynnin kanssa. Tutkiva journalismi vaatii aikaa ja rahaa. Siksi on luonnollista, että toimitukset eivät käynnistä pitkäkestoisia ja epävarmoja tutkimushankkeita. Lopulta kaikki määräytyy sen mukaan, miten paljon tiedotusväline näkee toimintansa pelkkänä bisneksenä. Haluaako tiedotusväline haluaa kantaa huolta yleisönsä tiedontasosta? (Kuutti 2002, 215, 221.) Kuitenkin maakunta- ja paikallislehdissä ikävien asioiden paljastaminen on tasapainoilua journalististen kysymysten ja talouden kanssa. Ikävä kyllä, ykkösilmoittajan ikävä julkisuus voi näkyä ilmoitustuloissa. (Journalisti 19/2010.)

Aiemman tutkielmani perusteella talousrikosuutisointi näyttää vähentyneen tutkivan journalismin kalleuden vuoksi. Tämä on kuitenkin ristiriidassa median olemassaolon perusajatuksen kanssa; sen olemassaolo pitäisi perustua siihen, että tiedotusväline voi kertoa uutisoitavasta asiasta virheettömästi ja luotettavasti; vain näin tiedotusväline voi luoda jotain uutta, kuten uutisvoittoja.

Joten jos tiedotusväline alkaa karsia liiketoiminnan ydintään eli objektiivisuuttaan, luotettavuuttaan ja virheettömyyttään, se voi lopulta johtaa tiedotusvälineen omaan tuhoon.

2.2. Talousjournalismin määrittely

Talousjournalismia pro gradussaan tutkineen Saara Kohon mukaan suomalaisen journalismin lajityypissä on havaittavissa selkeä suunta: talousjournalismi tyytyy ylipäättään yksipuolisiin lähteisiin. Hänen tutkimustulosten perusteella yleensä äänessä oleva on yritysjohtaja. (Koho 2013, 81.)

Miten talousjournalismi sitten on syntynyt? Talousjournalismin historiaa tarkastellessa on mentävä 1800-luvulle asti ja The Timesiin. Asiaa tutkineen Turo Uskalin (2005, 27) mukaan taloustoimittajat erottuivat muista kollegoistaan etenkin korkeamman koulutuksensa vuoksi: osalla olikin työkokemusta esimerkiksi yritys- ja pankkisektorilta. Se on osasyynsä siihen, miksi talousjournalismi on muotoutunut sellaiseksi kuin se on vielä vuonna 2014. Heti talousjournalismin synnyttyä toimittajat alkoivat antaa uutisissaan vinkkejä talousaiheista. Uskali näkee, että tämänkaltainen

talousjournalistinen traditio jatkuu. (Uskali 2005, 27.)

Vaikka talousuutiset alkoivat yleistyä jo 1800-luvulla, siitä huolimatta niiden todellisen suosion huippu koitti vasta 1960-luvulla (Read 1992, 256–257). Tästä oli tosin jo havaittavissa merkkejä 1950-luvulla, kun angloamerikkalaisten taloussanomalehtien levikit kasvoivat. Levikkien kasvu selittyy osin Lontoon ja New Yorkin finanssikeskusten suurmenetyksellä. (Uskali 2005, 30.)

Koska pro gradu -tutkielmani perehtyy ennen kaikkea suomalaiseen mediakenttään, en käy maailman talousjournalismin historiaa läpi kohta kohdalta. Olennaista on kuitenkin se, että Suomessa talousjournalistiset perinteet ulottuvat niin ikään 1800-luvulle, vuosisadan loppupuolelle. Silloin Suomen Liikemiesyhdistys perusti Kauppalehden lehtenä, joka julkaisi esitelmiä ja lyhennelmiä ulkomaalaisista talouslehdistä. Vasta 50 vuotta myöhemmin eli 1948 lehti muuttui kuusipäiväiseksi. (Mikkonen 1998, 66-70.)

Sen sijaan Helsingin Sanomissa perustettiin talousosasto vasta 1965. Television ajankohtaisohjelmissa taloutta kyllä käsiteltiin, mutta kanavat perustivat talouden erikoisohjelmansa huomattavasti Helsingin Sanomia myöhemmin: Yleisradio aloitti talouden ajankohtaisohjelmansa vuonna 1992, kun mainosrahoitteinen MTV seurasi kilpailijansa mallia vuotta myöhemmin perustamalla Rahan maailma -nimellä kutsutut talousuutiset. (Uskali 2005, 32.)

Uskalin (2005) mukaan suomalaisen talousjournalismin tutkimus on lapsenkengissä, vaikka kritiikkiä on väläytelty jo 1980-luvulla. Vuonna 1989 Tampereella pidetyssä talousjournalismin kritiikkiseminaarissa puhuneen tutkijan Mika Pantzarin mukaan talousjournalismia katsotaan liikaa taloustieteilijän näkökulmasta (Hujanen 1990, 46). Se voi olla ongelmallista, sillä talousjournalismin tehtävä ei liene enää palvella vain pientä talousasioista kiinnostunutta fraktiota.

Risto Johnson (1990, 65) korostaa talouden ja yhteiskunnan kulkemista käsi kädessä niin, että talous ohjaa pitkälti politiikkaa ja kansalaisyhteiskuntaa. Johnson perustelee väitteensä sillä, että taloustoimittajat panevat kansalaiset talouden lakien alle tahdottomina objekteina. Näin taloustoimittajat halveksivat kansalaisyhteiskunnan lisäksi politiikkaa.

Näin ollen: Johnsonin mukaan taloustoimittajat ovat kritiikkittömiä yhteiskunnan todellisten vallankäyttäjien edessä. Lisäksi hän kysyy, onko talousjournalismi lopulta vain ”likaista”. Tätä Johnson perustelee sillä, että taloustoimittajat voivat olla itse sisäpiiriläisiä rahamarkkinoilla ja että taloustoimittajat vääristelevät talousuutisten sisältöä. (Johnson 1990, 65.)

Loppujen lopuksi näin ei juuri pitäisi kuitenkaan käydä, sillä taloustoimittajia sääntelee sisäpiirietikka. Taloustoimittajien sisäpiirietikka ajankohtaistui Suomessa myöhemmin kuin Ruotsissa, jossa pörssistä raportoivien toimittajien sisäpiirimoraalia oli rajattu jo kauemmin (Johnson 1990, 65).

Talousjournalismin kritiikkittömyyden historia juontaa aina 1960-luvulle asti. Silloin tiedotteita julkaistiin lehdissä sellaisinaan. Yritysten kestitsemät toimittajat eivät liioin kyseenalaistaneet liike-elämän edustajien todellisia tarkoitusperiä. Tilanne on muuttunut, ja tiedotusvälineet ovat tiukentaneet omia eettisiä ohjeistuksiaan. Siitä huolimatta taloustoimittajat joutuvat edelleen yritysten lobbausyritysten kohteiksi, vaikka monet tiedotusvälineet, kuten Taloussanommat, ovat tiukentaneet toimittajiensa osallistumista osakekauppoihin. (Hurmerinta 2009, 69–70.)

Syy tähän löytyy vuonna 1989 voimaan tulleesta arvopaperimarkkinalaista, jonka perusteella sisäpiirikaupat kiellettiin vankeuden uhalla, ja näin toimittajajärjestöt, kuten Taloustoimittajain kerho, reagoivat lakiin. Noin vuoden lain voimaan astumisen jälkeen kerho hyväksyi pörssieettisen kannanoton, jotta laaja yleisö voisi luottaa joukkotiedotusvälineiden tietoon (Mikkonen 1998, 221–222.)

2.3. Talousrikosjournalismin määrittely

Jotta taas voi määritellä talousrikosjournalismin, on määriteltävä tyypillinen talousrikos, jonka kanssa toimittaja työskentelee. Siihen auttaa Ahti Laitisen ja Erja Virran (1998, 45) malli. He ovat jaotelleet talousrikokset kuuteen kategoriaan:

1) julkiseen valtaan kohdistuviin rikoksiin,

2) *työntekijöihin kohdistuviin rikoksiin,*

3) *kuluttajiin ja velkojiin kohdistuviin rikoksiin,*

4) *ympäristörikoksiin,*

5) *muihin organisaattoririkoksiin,*

6) *virka toimiin liittyviin lahjontarikoksiin.*

Usein lahjonta liittyy laajempiin kokonaisuuksiin. Julkisen valtaan kohdistuvat rikokset ovat joko verorikoksia, tulli- ja säännöstelyrikoksia, julkisen tuen väärinkäyttämistä tai virka toimiin liittyviä rikoksia. Työntekijöihin kohdistuvat rikokset voidaan luokitella työntekijän suojeluun ja työsuhdetta koskeviin rikoksiin sekä työvoiman väärinkäyttöön. Kuluttajiin kohdistuvat rikokset ovat joko kuluttajasuojalain rikkomista tai konkurssirikoksia.

Sen sijaan ympäristörikoksia ei voi luokitella yhtä tarkasti kuin edellisiä. Muita organisaattoririkoksia voivat olla muun muassa kirjanpitorikokset, luottamusaseman väärinkäyttäminen, sopimaton menettely elinkeinotoiminnassa, pankkilakien rikkominen, kielletyt kilpailunrajoitukset ja laiton taloudellinen toiminta. (Laitinen & Virta 1998, 45.) Suomalaisten talousrikosten monisyinen tulkinta ja pitkät oikeusprosessit tekevät vääjäämättä toimittajan työn vaikeaksi, varsinkin kun aikaa toimituksissa ei enää ole yhtä lailla kuin ennen. Vuonna 2009 valmistunut Poliisiammattikorkeakoulun tutkimus vahvistaa mielikuvaa talousrikosten hankalasta luonteesta. Jo rikosprosessi voidaan jakaa neljään niin sanottuun päävaiheeseen:

1) *Esitutkintaan,*

2) *syyteharkintaan,*

3) *oikeudenkäyntiin tuomioistuimessa ja*

4) rangaistuksen täytäntöönpanoon (Hakamo, Jauhiainen, Alvesalo & Virta 2009, 26).

Perinteiset rikokset eroavat talousrikoksista, sillä ne tulevat poliisin tietoon vihjeiden tai ilmoitusten perusteella (Lappi-Seppälä 2006, 264). Sen sijaan talousrikokset selviävät useimmiten poliisin tai muiden viranomaisten tutkinnan kautta. Tämä vahvistaa pitkälti ajatusta myös työskentelemisestä toimittajana, joka uutisoi pitkäkestoisista talousrikosprosesseista. Toisaalta toimittajan näkökulmasta yksi ongelma on tiedon vaikea saatavuus tai se, että toimittaja ei tiedä, mistä oikeaa tietoa talousrikoksista kannattaisi hakea.

Talousrikosten esitutkinnan Suomessa tekee valtakunnallisesti toimiva keskusrikospoliisi, alueelliset talousrikosyksiköt ja joidenkin kihlakuntien talousrikostutkintayksiköt tai poliisilaitosten yksittäiset talousrikostutkijat (Hakamo, Jauhiainen, Alvesalo & Virta 2009, 28). Sen lisäksi kenttä on muutoinkin hajanainen, ja siksi myös viranomaisilta vaaditaan toimivampaa yhteistyötä.

Arolainen (2008) perustelee talousrikosjournalismia Ray Suretten määritelmällä: rikos päättyy julkisuuteen aina varmemmin, jos rikokseen on sotkeutunut yhteiskunnan yläluokkaa. Rikostoimittajien uutisarvotuksissa korkeimmalla ovat nimenomaan poliitikkojen tai julkisen vallan väärinkäytökset.

Rikosoikeusjärjestelmän ja median yhteismerkitys onkin suuri, ja nimenomaan oikeusjärjestelmän antamat sanktiot pitävät yllä yhteiskunnan järjestystä. Media taas pitää kansalaiset ajan tasalla siitä, mikä on sallittua ja mikä ei. Media ikään kuin kertoo sen, mitä valtaa pitävät tekevät ja miten kansalaisen tulisi toimia. (Arolainen 2008.)

Rikoksista on uutisoitu kirjapainotaidon keksimisestä lähtien, niin kauan ne ovat myös ihmisiä kiinnostaneet. Voidaankin sanoa, että rikosjournalismi on syntynyt jo 1800-luvun sanomalehdistön aikana, koska jo silloin toimittajat alkoivat tutkia yhteiskunnan laittomuuksia ja moraalittomuuksia.

Suomessa päättäjät heräsivät syntyneeseen talousrikollisuuteen vasta 1970- ja 1980-lukujen taitteessa. Sitä voidaan pitää syyksi suomalaiselle talousrikosjournalismille

ja sille, minkälaiseksi se on muodostunut nykypäivään mennessä. Murrosaikana myös rikosjournalismi koki muutoksia, sillä journalisteilla ei ollut kokemusta talousrikoksista, jolloin ylilyöntejä sattui. Lopulta rikosjuttujen takia myös journalismietiikka muuttui. (Arolainen 1988, 175–189.) Tätä kautta myös toimittajien omiin osakekauppoihin alettiin kiinnittää huomiota.

Pietiläinen (1998, 211) kirjoittaa Anu Kantolan ja Tuomo Mörän toimittamassa *Journalismia! Journalismia?* -kirjassa politiikan talousjournalismista alueena, jossa taloudellinen ja poliittinen valta kietoutuvat toisiinsa ja jossa houkutus väärinkäyttöihin on suuri. Määritellesäni talousrikoksista uutisointia talousrikosjournalismiksi on hyvä selittää, mikä nyky-Suomessa voidaan luokitella talousrikosjournalismiksi ja mikä perinteiseksi rikosjournalismiksi.

Helsingin sanomalehtien rikosuutisointiin keskittyvässä Pertti Hemánuksen väitöskirjatutkimuksessa todetaan, että rikosuutinen voi olla selostus tuoreesta tai aiemmin tehdystä rikoksesta tai vanhan ja kriminalisoidun teon uudesta vaiheesta (Hemánus 1966, 47–49). Käytännössä myös talousrikoksista puhuttaessa voidaan vetää samansuuntainen johtopäätös: talousrikosuutisointiin pätevät samat uutiskriteerit kuin muuhunkin journalismiin.

Talousrikosjournalismi sanana voidaan kytkeä vahvasti 1980-luvun rötösherrajahtiin, kun poliitikkoja, virkamiehiä ja yritysjohtajia oli syytettynä lahjusrikoksista, ja myös sana rötös on liitetty jo pitkään talousrikoksista uutisointiin. Sen käyttö tosin alkoi yleistyä vasta, kun edesmennyt poliitikko Veikko Vennamo alkoi kuvata sanalla kaikkea sitä vääryyttä ja petosta, jonka kohteeksi kansan vähäisimmät joutuivat yhteiskunnan valtaapitävien toimesta 1980-luvun alkupuolella. Vennamo tosin ei erottanut laittomuutta moraalittomuudesta.

Kuitenkin: jotta talousrikosjournalismin käsite ei jäisi vajaaksi, on hyvä antaa talousrikokselle tarkka määritelmänsä. Siihen sopinee hyvin seuraava kuvaus: ammattimainen talousrikollinen kuvataan henkilönä, joka tekee rikoksia näennäisesti kunniallisen yritystoiminnan avulla (Laitinen & Virta 1998, 164).

2.4. Rikosjournalismin erikoisalue

Tunnetun suomalaisen talousrikollisuuden aika on ollut yllättävän lyhyt, kuten aiemmista luvuista on jo selvinnyt. Sen juuret löytyvät 1980-luvulta. Lahden (2007, 2) mukaan talousrikollisuuden ja talousrikosoikeuden asema lainsäädännössä on kasvanut siitä lähtien, vaikka talousrikollisuus nousi ensimmäisen kerran julkiseen keskusteluun jo 1970-luvulla.

Talousrikosuutisointi on vaikein rikollisuuden laji, on aina ollut. Laajat tutkinnat asettavat ajallisestikin äärimmäisen suuren haasteen. Pitää tuntea taloudellista puolta ja sitä, miten kirjanpito toimii. Suomen talousrikosuutisoinnissa on suuria puutteita. (Susanna Reinboth haastattelu 28.5.2010.)

Merkittävin uudistus julkisen keskustelun kannalta lienee kuitenkin oikeusministeriön vahvistama rikoslainsäädännön vaiheittainen kokonaisuudistus, jossa katsottiin, että kiireisempi uudistustarve on nimenomaan julkista taloutta ja taloudellista lainsäädäntöä vastaan tehdyissä rikoksissa ja varallisuusrikoksia koskevissa sääntelyissä. (Lahti 2007, 2.)

Useimmiten talousrikoksiin perehtyneet toimittajat uutisoivat kirjanpitorikoksista. Tästä huolimatta edes tämäntyyppisistä talousrikoksista uutisointi ei ole helppoa, sillä lähdemateriaalia on saatava muualtakin kuin viranomaisilta. Muuten uutisointi voi rajoittua vain oikeuden päätösten raportointiin. Pekka Koposen ja Ritva Sahavirran (2007, 55) mukaan nimenomaan kirjanpitorikokset ovat yleisimmin rikosoikeudessa esiintyviä rikostyyppisiä. Sen sijaan kirjanpitorikos liittyy usein myöskin muihin talousrikoksiin, kuten verorikoksiin ja velallisen rikoksiin.

Käytännössä kirjanpitorikoksia on enemmän kuin poliisin tietoon tulleita veropetoksia ja tuomioistuinten ratkaisemia rikosasioita. (Koponen & Sahavirta 2007, 55.) Osaltaan nämä vaikuttavat siihen, että talousrikosuutisointi jää sudenkuoppaan eri toimitusosastojen väliin niin sanotulle ei-kenenkään-maalle.

2.4.1 Talousrikosjournalismin haastavuus

Alemman korkeakoulututkintoni opinnäytetutkielman tulosten perusteella talousrikollisuudesta uutisointi on oma taitolajinsa, jonka osaajia on Suomessa vain kourallinen ja perinteiset taloustoimittajat eivät tunne riittävän hyvin eri oikeusasteiden toimintaa. Se vuoksi talousrikokset ovat osoittautuneet liian hankaliksi selvittää. (Mustikainen 2011.)

Toisaalta rikos- ja oikeustoimittajat voidaan nähdä samalla tavalla yksipuolisina osaajina, jotka eivät tunne riittävän hyvin talouselämää. Syitä on useita, muun muassa riskinottohalu ja -kyky. Toimitukset saattavat jarruttaa talousrikosuutisointia yrityselämästä tulevan paineen vuoksi.

Sudenniemen (haastattelu 9.7.2010) mukaan talousrikoksia ei voi verrata tavallisiin rikoksiin, sillä perinteiset rikokset eli pahoinpitelyt, varkaudet ja huumeoikeudenkäynnit ovat lyhyempikestoisempia ja helpompia prosesseja toimittajalle kuin talousrikokset. Oman osansa vaikeaan journalismin muotoon tuovat nykyresurssit ja nykyinen toimituskulttuuri, jossa työtempo on kova ja erikoistuneita toimittajia on vähän.

Antti Mikkosen toimittamassa Rahavallan rakkikoirat -kirjassa Teuvo Arolainen osoittaa (1998, 283), että talousrikoksista uutisointi on levinnyt pirstaleiselle alueelle: taloustoimituksiin, rikos- ja oikeustoimituksiin ja uutistoimituksiin. Näkemykset vahvistavat myös omia tutkimushavaintojani.

Pirstaleisuudesta voidaan käyttää myös nimitystä erikoistuminen. Varsinkin suurissa lehdissä osastorajat ovat muodostuneet sellaisiksi, että toisen alueelle ei tulla, mikä taas hankaloittaa talousrikosuutisointia.

Talousrikosjournalismia voidaan pitää toimittajan näkökulmasta vaativimpana rikollisuuden lajina, sillä toimittajan pitää tuntea niin rikos-, siviili- ja oikeusprosessi, rikoslaki kuin talouden vaativat kiemurat. Toisin sanoen talousrikostoimittajan pitää laintuntemuksen lisäksi osata myös ajatella ja nähdä talousrikokset talousrikollisen näkökulmasta siinä kuin viranomaistenkin (Arolainen 1998, 284).

2.4.2. Erikoistuneiden vähäinen määrä

Talousjournalismissa, kuten talousrikosjournalismissakin, taloudellinen ja poliittinen valta nivoutuvat yhteen. Pietiläisen (1998, 211) mukaan alueen seuraaminen on sen työläydestä huolimatta tärkeää. Alue on jäänyt aiempina vuosina katveeseen ehkä sen takia, että poliitikkojen ja puolueiden taloudelliset asiat eivät kiinnostaneet taloustoimittajia. Poliitiikan toimittajille alue oli vieras ja vaikea. (emt..)

Taloustoimittajien yleisenä heikkoutena on rikosoikeuden heikompi tuntemus ja vastaavasti oikeustoimittajilla huonompi tietotaito taloudesta ja yritysmaailmasta (Mustikainen 2011). Esimiestoimittajien kannalta unelmatilanne olisi löytää kummankin puolen hallitsevia toimittajia, mutta tällaisia on todella vähän (Susanna Reinboth haastattelu 28.5.2010).

Käytännössä monissa seitsemänpäiväisissä lehdissä talousrikosuutisoinnin hoitaa uutistoimittaja, joka ei välttämättä ole erikoistunut kumpaankaan rikollisuuden haaraan sen syvällisemmin (Mustikainen 2011). Reinbothin (haastattelu 28.5.2010) mukaan taas uutistoimittaja on usein altavastaaajana, jos asiantuntemusta ei ole, sillä talousrikoksissa on usein kyse laskelmista, joihin ei välttämättä päivittäisessä uutisjournalismissa paneuduta.

Juuri tästä syystä Helsingin Sanomissa talousrikoksia seurasivat lähinnä taloustoimittajat, vaikka aiemmin talousrikokset olivat rikos- ja oikeustoimittajien vastuulla. Helsingin Sanomien taloustoimitus alkoi seurata talousrikosjuttuja, koska rikos- ja siviilioikeudelliset prosessit olivat riittävän yksinkertaisia ja nopeita oppia taloustoimittajalle (Pietiläinen haastattelu 2.9.2010.)

Voimme päästä asiassa syvemmälle, jos lähtökohta onkin substanssiosaaminen eikä rikos- ja oikeusprosessin tunteminen, sillä sen kuka tahansa voi oppia. Olemme hajauttaneet rikosjournalismin ihan samoin kuin poliisi hajauttaa eri yksiköille talousrikokset, huumerikokset ja järjestyshäiriörikokset yms. Kun itse olen arkityössäni tekemisissä niiden ihmisten kanssa, ketkä saattavat joutua osaksi talousrikosprosessia, niin henkilölähteet ovat jo valmiiksi kunnossa. Toisin sanoen saamme

hajautetulla rikosseurannalla herkemmin uutisia kuin panostamalla yhteen isoon rikos- ja oikeustoimitukseen. (Tuomo Pietiläinen haastattelu 2.9.2010).

Talousrikosjournalismin osaaminen on pirstoutunut monelle eri alueelle Suomessa. Esimerkiksi seitsemänpäiväisten sanomalehtien toimituksissa vaihtelee suuresti, kuka talousrikokset hoitaa. Yleensä uutisoinnista vastaa yleis- eli uutistoimittaja. Monessa lehdessä ei enää 2010-luvun alussa ollut edes tavallisiin rikosasioihin perehtynyttä toimittajaa. Koska 2000-luvulla journalismin tekeminen on tullut huomattavasti nopeammaksi, jää tarina talousrikoksesta usein kertomatta. (Seppo Sudenniemi haastattelu 9.7.2010.)

Tämän vuoksi uutistoimittaja ei välttämättä pysty kiihtyvässä työtahdissa selaamaan laajaa asiakirjaa ja poimimaan sieltä olennaisinta asiaa riittävän nopeasti.

Ja tämän haasteellisuuden takia työhön ei välttämättä edes ryhdytä. Tyydytään vaan ja hoidetaan asia nopeasti syyttäjän tai käräjäoikeuden tuomarin kertomalla tarinalla. (Seppo Sudenniemi haastattelu 9.7.2010.)

Helsingin Sanomien entinen toimittaja Teuvo Arolainen (1998, 190–191) toteaa Journalismia! Journalismia? -kirjassa, että vaikka talousrikokset voisivat olla yhtä lailla rikos- ja taloustoimittajien tulkinnan kohteena, journalistien joukossa on yksiselitteisesti liian vähän talouden ja oikeuden tuntijoita.

Toisin sanoen talousrikokset ovat liian vaivalloisia ja niissä ei ole yhtä selkeitä vastakkainasetteluita kuin perinteisissä rikosuutisissa. Monimutkaisten talousrikosvyyhtien selvittely voi kestää vuosikautia, ja se on ristiriidassa nopean uutistoiminnan vaatimusten kanssa. (Arolainen 1998, 190–191.)

Pietiläisen (haastattelu 2.9.2010) mukaan taas rikos- ja oikeusprosessin osaavalla taloustoimittajalla on rikos- ja oikeustoimittajaa suurempi mahdollisuus saada uutisia, mikäli taloustoimittajan suhteet lähteisiin ovat kunnossa.

2.4.3. Talousrikosuutisoinnin muutos

Tyypillinen suomalainen talousrikosuutinen on muuttunut aikojen saatossa, ja vielä 1970-luvulla se käsitteli muun muassa ylikorkoja ja kuittiväärennöksiä (Arolainen 1998, 292). 1980-luvun lopulle tultaessa ja varsinkin 1990-luvun alussa rikosten luonne muuttui ja median kuluttajat kiinnostuivat niistä uudella tavalla.

Tv-kanavat, varsinkin MTV3, lisäsivät rikosuutisointia. Rikosten, mutta ei niinkään talousrikosten, seuranta oli muodikasta. Tiedotusvälineet, jotka seurasivat 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa talousrikoksia, keskittyivät perinteisen talousrikosjournalismin tekemiseen. Käytännössä 1980-luvun alussa rikosuutisointi oli tuomioistuinten päätösten selostamista ilman sen suurempaa kritiikkiä.

Suomalainen media uskaltaa arvostella myös tuomareiden toimintaa, ja tuomioistuimet ja niiden toiminta rinnastetaankin yhä voimakkaammin vallan haltijoihin. Kaksi kolmasosaa Suomen talousrikoksista kasautuu muutaman rikosnimikkeen alle: petoksiin, vero-, konkurssi- ja kirjanpitorikoksiin. (Arolainen 1998, 182-188.) Sen sijaan talousrikosten haitat voidaan jakaa Alvesalon ja Laitisen (1994, 27) luokittelemaan kolmeen ryhmään: taloudellisiin, fyysisiin ja sosiaalisiin kustannuksiin. Taloudellisia kustannuksia ovat inflaation kiihtyminen ja taloudelliset menetykset, fyysisiä ympäristölle, kuluttajille ja työntekijöille aiheutuneet vahingot ja sosiaalisia kustannuksia moraalisen luottamuksen ja normien mureneminen yhteiskunnassa. (emt.)

Suomalainen talousrikosjournalismi muuttui 2000-luvulle tullessa. Suurin murros tapahtui aiemmin, 1990-luvun alussa, kun poliitikot huomasivat, että poliittisen toiminnan lisäksi osa toimittajista alkoi seurata tiukasti poliitikkojen taloudellisia edesottamuksia ja kytkeä yrityksiin (Pietiläinen 1998, 212). Tästä lisää luvussa 3.6., jossa käsitelen Pietiläisen pitkään seuraamaa Jouko K. Leskisen tapausta.

Paras esimerkki tästä [poliittisen toiminnan seuraamisesta] lienee [kuitenkin] kauppa- ja teollisuusministeri Kauko Juhantalon erojupakka, jossa tiedotusvälineiden työllä oli ratkaiseva merkitys. Syksyllä 1996 tuntui siltä, kuin Suomi olisi avautunut aivan uudella ja raikkaalla tavalla. En aluksi ollut aivan varma, olinko ymmärtänyt asiat oikein: oliko yhteiskunta

todella suuntaamassa aiempaa hieman läpinäkyvämpään suuntaan. (emt. 229.)

Suomalaisen talousrikosjournalismin tilan muutosta on kuitenkin vaikea käsitellä sen määrän oletetun kasvun tai laskun osalta.

Kaikki riippuu määritelmästä, sillä jos uutisointi Nova Groupista on uutisointia talousrikollisuudesta, silloin voidaan sanoa, että 2–3 vuoden aikana talousrikosuutisointi on lisääntynyt huikeasti (emt.).

Siis: media aina on riippuvainen yhteiskunnassa vallitsevasta tilanteesta ja siitä, mitä viranomaiset tutkivat sillä hetkellä. Lopulta aika pieni osuus talousrikosuutisista voidaan luokitella mediasta itsestään lähteviksi, sillä viranomaisvetoisuus juttujen lähteinä on suuri. (Susanna Reinboth haastattelu 28.5.2010.)

Toisaalta Arolaisen (1998, 191–192) mukaan poliisi on saanut vihiä monesta talousrikoksesta mediasta. Toisaalta kun talousrikostutkinta on kesken, ei poliisilla ole juuri koskaan tarvetta tiedottaa tutkimuksistaan medialle. Juuri tämän vuoksi ulkopuolisten lähteiden rooli korostuu. Tapahtuneista talousrikoksista tietää poliisitutkinnan aikana merkittävä joukko: kirjanpitäjät, tilintarkastajat, pesänhoitajat, verottajat, velkojat, entiset työntekijät, vahingoniloiset kilpailijat ja tietysti itse epäillyt.

Sen sijaan talousrikosuutisten sisällön muutosta on helpompi analysoida sen näkyvyyden kannalta. Esimerkiksi talousrikosuutisissa käsitellään entistä enemmän ylätasoa päättäjien osallistua talousrikossotkuihin (Tuomo Pietiläinen haastattelu 2.9.2010).

Yhteiskunnan ylimpiä johtajia koskevat rikosepäilyt tulivat julkisuuteen 2000-luvulla, kun toimittajat alkoivat tonkia niitä hyvinkin aktiivisesti. Sitä ennen suhtautuminen oli toisenlainen. Teuvo Arolaisen (1998, 190) mukaan taloustoimittajat ihailivat vielä 1990-luvulla suuryritysten johtajia niin, että liike-elämän varjopuolia ei juuri käsitelty mediassa. Vielä 1990-luvun alussa pankit maksoivat sisään ottamalleen rahalle jopa yli kymmenen prosentin reaalikorkoa, mutta kukaan ei syyttänyt pankkeja ”ylikoroista”. Talousrötösten modernia aaltoa edustivat tällöin konkurssirikokset, velkojensuosinta

konkursseissa, sarjakonkurssit, veronkierto sinänsä laillisten veroparatiisiyhtiöiden kautta, humeraha ja rahanpesu sekä tietokonerikokset. (Mikkonen, 1998, 300–301.)

Muutos ei kuitenkaan ole ollut kovinkaan verkkainen, ja journalismin muutokseen tarvittiin journalistisen sisäisen kasvun lisäksi myös ulkoisia tekijöitä: muun muassa Neuvostoliiton romahdus, tasavallan presidentin valta-aseman heikentyminen, poliittisten puolueiden roolin vähentyminen ja koko yhteiskunnan ”mediallistuminen”. (Uimonen 2009, 28.)

Uudenlaiset talousrikokset nousivat seurantaan vasta vuosien 2000–2005 välisenä aikana. Media kiinnostui arvopaperimarkkinoiden epäselvyyksistä vasta näin myöhään, koska arvopaperimarkkinarikokset kriminalisoitiin Suomen lainsäädännössä 1989 (26.5.1989/495). Arvopaperimarkkinalakiin eli pörssilakiin tehty muutos toi toimittajien käyttöön aivan uudenlaisen rekisterin.

Esimerkiksi arvopaperimarkkinarikokset ovat juuri niitä rikoksen muotoja, joihin tiedotusvälineet ovat kiinnittäneet huomionsa 2000-luvulla (Pietiläinen haastattelu 2.9.2010). Ennen lainmuutosta yritysten sisäpiiriläiset olivat joutuneet kertomaan omistuksistaan niissä yhtiöissä, joiden hallinnoissa he olivat. Käytännössä lainmuutoksen takia sisä-piiriläisten velvollisuuteen tuli myös ilmoittaa kaikki julkiset osakkeet, mikäli henkilö toimi arvopapereita välittävän yrityksen hallinnossa. (Pietiläinen 1998, 229.)

Suomalainen talousrikosjournalismi onkin kehittynyt, niin voinee sanoa. Etenkin toimittajien ammattitaito ja suhtautuminen etiikkaan on muuttunut takavuosisista, jolloin hyvä veli -verkoston takia tiettyjä yhteiskunnallisia päättäjiä koskevat tiedot saatettiin jättää julkaisematta. Toimittajat saattoivat käyttää luottamuksella saamia tietoja jopa omissa osakekaupoissaan. Toisaalta eettisempään käyttäytymiseen on osaltaan vaikuttanut arvopaperimarkkinalainsäädännön kehittyminen. (Matti Virtanen haastattelu 19.6.2010.)

Nopeaa kehitys ei kuitenkaan ole ollut. Yhteiskunnan viranomaiskoneistolla, ja myös toimittajilla, kului lähes kymmenen vuotta päästä perille yhteiskunnan päättäjien tekemistä talousrikoksista. 2000-luvun alkuun asti talousrikosuutisointi oli perustunut

Pietiläisen mukaan ”vähemmän älykkääseen talousrikollisuuden muotoon”.

Vasta tämän jälkeen media alkoi keskittyä arvopaperimarkkinarikoksiin, pörssikauppaan liittyviin epäeettisiin toimintatapoihin, kuten meklareiden omiin kaappoihin ja pörssivälittäjien hämäriin kaappoihin. Tämä ”vähemmän niin sanotusti älykäs talousrikollisuus” tarkoittaa Pietiläisen mukaan yhteiskunnallisesti merkityksettömien tekijöiden tekemiä talousrikoksia. Näitä ovat esimerkiksi yksityisyrittäjät, joilla ei ole kytköksiä taloudelliseen ja poliittiseen valtaan.

Samaan sarjaan voidaan laskea myös poliisin prosenttijengeiksi kutsumat moottoripyöräkerhot, joiden kapasiteetti suunnitella talousrikoksia on huomattavasti vähäisempi kuin vallankäyttäjillä. (Tuomo Pietiläinen haastattelu 2.9.2010.)

Esimerkiksi, kun Helsingin Sanomien resursseja käytetään vallan vastapainona toimimiseen, silloin tällaisen pölhön talousrikollisuuden, esimerkiksi kuittikauppojen, raportointi jää vähemmälle. Keskitymme laajojen, uudenlaisten huijausten raportointiin, joista nyt WinCapita on hyvä esimerkki. Lukisin talousrikosepäilyksi Nova Groupin tekemien asioiden kaivelun, sillä siinähan monet välineet kunnostautuivat erittäin hyvin. Varsinkin siinä oli halu vaikuttaa vallankäyttäjiin. (Tuomo Pietiläinen haastattelu 2.9.2010.)

2.5. Aineiston keruu teemahaastatteluin

Tämän kaiken edellä kerrotun tiedon on tarkoitus nivoutua tässä pro gradussa teemahaastatteluista saamiini tietoihin, jossa vertailevalla tutkimuksella perehdyn journalistiseen työprosessiin talousrikostapauksessa.

Käytin puolistrukturoimatonta teemahaastattelua hyödyksi myös aiemmassa opinnäytetyötutkielmassani. Jo silloin havaitsin, että tutkielmani aihepiiri vaati teemahaastattelua vähäisen tutkimustiedon takia. Talousrikosuutisointia Suomessa suoraan käsittelevää kirjallisuutta aiheesta ei juuri ole, joten aihepiirin eli talousrikoksista uutisoivien toimittajien haastattelu oli mielestäni perusteltu ja mielekäs

vaihtoehto niin tutkimuksen kuin oman oppimiseni kannalta. Edellinen työni valmistui keväällä 2011, eikä tutkimuskirjallisuuden määrä ole lisääntynyt gradun aloittamiseen mennessä. Sen vuoksi päädyin valitsemaan teemahaastattelun menetelmäksi myös pro graduun.

Aiemmassa opinnäytetyötutkielmani teemahaastattelussa tutkin Helsingin Sanomien taloustoimittaja Tuomo Pietiläisen, Helsingin Sanomien erikoistoimittaja (aiemmin Nelonen) Susanna Reinbothin, Turun Sanomien oikeustoimittaja Seppo Sudenniemen ja Ylen tutkivan journalismin ohjelman MOT:n tuottajan Matti Virtasen vastauksia. He valikoituivat tutkittavaksi erilaisten taustojensa vuoksi.

Esimerkiksi Helsingin Sanomien tutkivassa ryhmässä aikanaan työskennellyt Pietiläinen on yksi harvoista talousrikoksiin erikoistuneista suomalaisista toimittajista, kun taas Reinboth ja Sudenniemi pystyivät peilaamaan pitkällä rikos- ja oikeustoimittajan kokemuksillaan, millaista hyötyä ja haittaa rikos- ja oikeustoimittajajuudesta on talousrikosuutisoinnissa. Lisäksi Virtasen vastausten kautta pystyin hahmottamaan paremmin tutkivan journalismin tilaa talousrikosuutisoinnin kannalta. Jo aiemmassa tutkimusvaiheessa ilmoitin haastatelluille että teemahaastattelumateriaalia saatetaan mahdollisesti käyttää hyväksi myöhemmissä opiskeluissani.

Pro graduni teemahaastatteluun valikoituivat aiemminkin haastattelemani Tuomo Pietiläinen ja Seppo Sudenniemi sekä uusina Yleisradion rikos- ja oikeustoimittaja Päivi Happonen, Yleisradiosta Seura-lehteen siirtynyt tutkiva toimittaja Ari Korvola ja Helsingin Sanomissa aikanaan talousrikoksista uutisoineet rikos- ja oikeustoimittajat Teuvo Arolainen ja Harri Nykänen. Jokaisen kanssa käymäni haastattelun tarkoituksena on avata, millaisia työvaiheita toimittajilla on vaikeissa ja pitkäkestoisissa talousrikosproseissa. Vastausten avulla pyrin vastamaan tutkimuskysymykseeni: *millainen tiedonhankintaprosessi on talousrikoksista uutisoiville toimittajille?*

Ennen teemahaastattelua otin jokaiseen tutkittavaan yhteyttä ja kysyin, mistä nimenomaisesta tunnetusta talousrikostapauksesta tutkittava haluaisi puhua. Näin varmistin, että saisin teemahaastattelulla mahdollisimman laajan ja tarkan kuvan mainitsemistani haasteista ja vaatimuksista. Tapaukselle oli vain yksi ehto: sen piti olla

merkittävä tapaus suomalaisessa talousrikoshistoriassa.

Teemahaastattelulla on tutkimukselle useita etuja. Haastattelun tekeminen suorassa kielellisessä vuorovaikutustilanteessa antaa tutkijalle mahdollisuuden vaikuttaa tiedonhankintaan (Hirsjärvi & Hurme 2008, 34). Siksi laadullista tutkimusta tehdessä valitsin nytkin menetelmäksi teemahaastattelun.

Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksessa tavoitteena on todellisen elämän kuvaaminen, ja tässäkin tutkimuksessa pyrin kuvaamaan kohteita, talousrikosjournalismia harjoittavien ja harjoittaneiden käsityksiä journalismin lajin haastavuudesta ja tilasta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161).

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran mukaan teemahaastattelussa tutkittavien näkökulmat ja äänet pääsevät esille (209, 164). Näin saan mahdollisimman hyvän kuvan talousrikosuutisoinnin nykytilasta, tutkivan journalismin tulevaisuudesta ja median murroksen vaikutuksesta tutkivaan journalismiin ja talousrikosuutisointiin. Haluan selvittää etenkin, millainen on talousrikosjuttujen työprosessi.

Haastattelua voi siis pitää hyvänä menetelmänä siksikin, että haastattelussa pääsen suoraan kielelliseen vuorovaikutukseen tutkittavan kanssa. Näin myös aineiston kerääminen on joustavaa, ja voin analysoida vastauksia huomattavasti paremmin kuin vaikkapa postikyselyn vastauksista. Siksi tutkijana minun on annettava tutkittavalle mahdollisuus kertoa vapaasti tutkittavaan itseensä liittyviä asioita, jolloin liikun tuntemattomalla alueella. Näin en tutkijana voi tietää etukäteen vastausten suuntia. Käytännössä tutkittavan puhe on liitettävä laajempaan kontekstiin: oletuksen perusteella tutkimuksen aihe tuottaa vastauksia laaja-alaisesti.

Haastattelun edut nousevat esiin myös, kun haluan selventää saatuja tietoja. Näin voin esittää tutkittavalle lisäkysymyksiä. Haastattelu on menetelmänä hyvä myös vaikeita aiheita, kuten talousrikosuutisointia tutkittaessa. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2008, 204-206.)

Toimittajille tekemäni teemahaastattelu perustui puolistrukturoituun teemahaastatteluun

eli kohdennettuun teemahaastatteluun, joka on puolistrukturoitu siksi, että aihepiiri eli iso talousrikostapaus on sama kaikille, mutta sisältö vaihtelee. Käytännössä teemahaastattelu sopi hyvin tutkielmani menetelmäksi, sillä se ei sido haastattelua kvalitatiiviseen eli laadulliseen tai kvantitatiiviseen eli määrälliseen tutkimukseen. (Hirsjärvi & Hurme 200, 34.)

3 TEEMAHAASTATTELUIJEN TALOUSRIKOSTAPAUKSET

Tämän luvun kuusi talousrikostapausta perustuvat laajoihin teemahaastatteluihin, jotka toteutin keväällä 2013. Jokainen alaluku on kirjoitettu hyvin journalistiseen, kerronnalliseen tyyliin, koska uskon sen avaavan parhaiten työvaiheet ja teemahaastattelussa olleiden toimittajien tunnot pitkäkestoisen työprosessin aikana. Pyrin haastattelujen avulla vastaamaan tutkimuskysymykseeni, millainen tiedonhankintaprosessi on talousrikoksista uutisoiville toimittajille. Luvun viimeisessä alaluvussa puolestaan analysoin teemahaastatteluin läpi käymieni talousrikosjuttujen samankaltaisuuksia.

3.1. Harri Nykänen & Nostokone

Vuosia kestänyt mediamylläkkä verohallinnon entisen pääjohtajan Jukka Tammen ympärillä alkoi Helsingin Sanomien rikostoimittajana työskennelleen Harri Nykäsen tekemästä pienestä uutisesta, joka julkaistiin lokakuussa 1996.

Jo ennen tapahtumasarjaa Helsingin Sanomien vastaava päätoimittaja Janne Virkkunen piti Nykästä haasteellisena alaisena, yksinäisenä sutena, niin kuin Virkkunen kuvaa rikostoimittajaa muistelmakirjassaan *Päivälehdessä* mies. Virkkunen ei sanojaan säästele. Hän sanoo Nykäsen jahdanneen konniksi epäilemiään keinoja kaihtamatta. Vastaavalle päätoimittajalle se oli ongelmallista, sillä hän sai usein vasta lehdestä lukea Nykäsen uusista artikkeleista. Virkkunen kuitenkin perehtyi Nykäsen kirjoituksiin, jotka usein olivat vastaavan päätoimittajan mukaan huolimattomia. (Virkkunen 2013, 109–112.)

Niinpä en ollut erityisen yllättänyt, kun vuoden 2001 kesäkuun lopussa saimme käräjäoikeudesta täystyrmäyksen (Virkkunen 2013, 112).

Ei kuitenkaan mennä asioiden edelle. Ensin on käytävä läpi, miten alkoi Harri Nykäsen uutisoima talousrikostapaus Nostokone. Ensimmäisen jutun otsikko oli mahtipontinen: ”Verohallituksen Tammi mukana yrityksessä jota epäillään lvv-petoksesta: Krp tutkii yli 50 miljoonan nosturiautokauppoja” (HS 2.10.1996).

Käytännössä uutisessa kerrottiin sosialidemokraattitaustaisen Tammen sekaantuneen turkulaisen Nostokonepalvelun kanssa liikevaihtoveropetokseen. Keskusrikospoliisin epäilyjen mukaan yrityksen tekemistä nosturikaupoista saadut liikevaihtoveropalautukset kulkivat bulvaanien kautta takaisin Tammen vaimon veljen Reino Niemisen yritykselle. (emt.)

Kyse oli suurista summista, jos ottaa huomioon yrityksen liikevaihdon olleen huomattavasti pienempi, vain 20 miljoonaa markkaa. Syntyi vuosien mediamyrsky, kun Nykänen uutisoi hämäräperäisyyksistä; siitä, että papereissa nostureiden omistaja oli Nostokonepalvelu. Silti nosturit oli myyty helsinkiläiselle Oy Watrex Ab:lle 53 miljoonalla markalla vuosina 1991–1993.

Tilanne vyöryi eteenpäin: valtiovarainministeri Arjo Alho (sd) pyysi jo uutista seuraavana päivänä verojohtajalta selvityksen asiasta (HS 3.10.1996) ja Tammen selvitys tyydytti Alhoa hetken (HS 5.10.1996). Kuitenkin Turun lääninverovirasto jo tutki laajaa ja hämärää tapausta Nostokonepalvelun ympärillä (HS 5.10.1996) ja Nykänen uutisoi jo perjantaina 8.11.1996 Krp:n takavarikoineen Nostokonepalvelun kirjanpidon ja aloittaneen kotietsinnän Tammen osin omistamaan yritykseen.

Näytön piti olla vedenpitävä, mutta siitä huolimatta syyttäjä teki lopulta asiasta syyttämättäjättämispäätöksen, vaikka keskusrikospoliisin näyttöä pidettiin selvänä. Vajaan vuoden kuluttua tapahtumasarjan käynnistymisestä syyttäjä Tommi Teuri ilmoitti, ettei hän aio nostaa syytettä. Myöskin valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäki ilmoitti, ettei syytettä nosteta. Tämä nosti valtaisan ihmettelyn, sillä myöhemmin Teuri totesi televisiossa joutuneensa painostuksen kohteeksi. (HS 18.11.2003.)

Mutta millainen tämä vuosia kestänyt jutuntekoprosessi oli rikos- ja oikeustoimittaja Harri Nykäselle? Mistä kaikki lähti? Nykänen kuuli huhua Tammen osallisuudesta veropetokseen kauan ennen kuin hän jalosti juttuvinkkinsä jutuksi, joka lopulta poiki juttusarjan. Vinkin hän sai keskusrikospoliisin talousrikospuolen poliisilta, jota hän oli tapaamassa. Vihje epämääräisistä nosturikaupoista ei lipsahtanut sattumalta, sillä Nykänen oli saanut muitakin vihjeitä mahdollisesta laajasta petoksesta. Aluksi hän halusi saada kokeilemalla tietoa keskusrikospoliisilta. Vastauksena oli: nyt toimittaja on

menossa väärään suuntaan, vaikkakin asiaa kannattaisi tutkia, koska Turun lääninverovirasto oli jo tehnyt muistion yrityksen tekemisistä, sanottiin keskusrikospoliisista.

Yksi ehto vihjeelle kuitenkin oli: keskusrikospoliisille piti antaa työrauha, joten juttua ei saisi vielä julkaista. Nykänen kunnioitti toivetta. Se kannatti. Lopulta hän sai tietoa tutkinnan edetessä, ja keskusrikospoliisista kerrottiin avoimesti muun muassa siitä, että se oli jo pitkään penkonut yrityksen asianajajaa ja saanut tietoa Nostokonepalvelun vaiheista yrityksen entisiltä työntekijöiltä. Keskusrikospoliisi painotti Nykäselle, että kyseessä on mitä selvin petos. Se kuumensi Nykäsen, olihan kyseessä verohallinnon pääjohtaja, jota epäiltiin suuresta veropetoksesta.

Keskusrikospoliisissa käydyn keskustelun jälkeen Nykänen tarttui heti toimeen. Hän alkoi penkoa asiaa muiden töiden ohessa, ja kaikki mahdolliset asiat tarkastettiin moneen kertaan: yritykseen liittyvät asiakirjat, kaupparekisteriotteet, kauppakirjat ja niin edelleen. Nykänen huomasi nopeasti, että yrityksellä, josta Tammi omisti viidenneksen, oli paljon omistuksia eri nimillä ympäriinsä Suomea. Hän ihmettelikin yrityksen rakennetta, sillä se oli tehty mahdollisimman monimutkaiseksi.

Tietoa Nykänen etsi joka paikasta. Hän haastatteli paljon Nostokonepalvelun entisiä työntekijöitä, jotka olivat toimineet yrityksessä keskeisillä paikoilla. Vahvistuksia tuli talon sisältä, jolloin Nykänen tiesi kyseessä olevan kova uutinen, josta puhuttaisiin vielä pitkään. Entisten työntekijöiden lisäksi hän jututti henkilöitä, jotka olivat myyneet yrityksiä Nostokonepalvelulle.

Mielikuva epämääräisestä toiminnasta vahvistui. Työtä vaikeutti Nykäsen oma toimenkuva. Rikostoimittajan toiminta-alue on niin laaja, että se sisältää kaikkea kolareista ja huumekaupasta lähtien; talousrikokset ovat vain yksi osa laajaa työnkuvaa.

Pitää käyttää asiantuntijoita ja lähteitä. Perinteinen riski on se, että kun tulee pitkä juttu, siinä tulee ajokoiravimma, että menet helvetin lujaa ja yrität olla muita edellä. Jos olet käynnistänyt sen, niin saattaa olla liikaa vauhtia. Jos tulee liian kova saalistusvimma, voi mennä överiksi. Että joskus pitäisi pysähtyä miettimään.

Hetken tutkittuaan organisaatorakennetta toimittaja Nykäsen eteen putkahti Oy Watrex Ab, joka liittyi epäselvään kolmen nosturin kauppaan. Kaupasta huolimatta papereissa luki nostureiden omistajan olevan edelleen Nostokonepalvelu. Mielenkiintoisen asiasta teki verottajan mielestä viimeistään se yksityiskohta, että Watrex myi koneet edelleen ulkomaille ja sai kaupasta laskettavaa liikevaihtoveron palautusta 5,5 miljoonaa markkaa. (HS 2.10.1996.) Samassa Nykäsen kirjoittamassa artikkelissa mainitaan, että ”verotarkastuskertomus pitää selvänä, että Watrex oli Nostokonepalvelun bulvaaniyhtiö ja kaupat oli suunniteltu ja niitä johdettiin Nostokonepalvelusta”.

Nämä asiat olivat kuitenkin Nykäsen tiedossa jo kauan ennen kuin juttua voitiin julkaistiin. Oli oltava varovainen, sillä epäillyt edustivat yhteiskunnallisesti merkittäviä henkilöitä. Nykäsen kertoma jutunteon käännteistä on kuin suoraan dekkarikirjoista: tutkiva toimittaja tapaa huoltoaseman kuppilassa lähteitä, jotka eivät kestä päivänvaloa. Henkilö antaa toimittajalle verotarkastajan tekemän sivun pituisen muistion Watrexista. Asia oli Nykäsen mukaan pyörinyt verottajan ja poliisin lisäksi myös tulliviranomaisten pöydällä, ja asiaa oli tutkittu sen kuitenkaan johtamatta mihinkään. Nykäsen mukaan kyse saattoi hyvinkin olla uskalluksen puutteesta, sillä kyseessä oli hyvin vaikutusvaltaisia ihmisiä.

Oli vähän se henki, ettei tiedetä, miten toimittaisiin. En saanut ottaa kopiota siitä paperista, mutta sain tehdä siitä muistiinpanoja. Sain suunnilleen koko matskun paperille ja sitten tein jutun nopeasti, mutta en julkaissut sitä. Meni pari kuukautta, kun poliisi sano, että älä vielä julkaise, että katsotaan miten menee. Juttu oli koko ajan valmis, ja tapasin ihmisiä ja kävin Turussa, mutta en soittanut omistajille, eivät ne kuitenkaan mitään myönnä.

Kaikkiaan Nykänen tutki Tammen ja Nostokonepalvelun toimintaa pitkälti yli puoli vuotta ennen ensimmäisen jutun julkaisua. Lopulta Harri Nykänen soitti Jukka Tammelle, joka kiisti osallisuutensa kaikkeen. Helsingin Sanomien jutussa Tammi vakuutti, ettei hän tiedä mitään yritystä koskevista tutkimuksista, nosturikaupoista ja ettei hän ole mukana yhtiöiden hallinnossa. Totuus oli kuitenkin toinen: hän omisti Nostokonepalvelusta viidenneksen. (HS 2.10.1996.)

Nykänen ei halunnut varoittaa Tammea yhtään aiemmin kuin oli pakko. Julkaisun kanssa oli kiire, sillä hieman julkaisupäätöstä Nykänen sai soiton verottajalta, joka sanoi jonkin toisenkin lehden olevan asian perässä. Nykäselle tuli tulopalokiire: hän marssi Helsingin Sanomien kotimaanosaston päällikön juttusille. Nykänen kertoo, että tämä oli varpaillaan taloustoimittajataustansa vuoksi, sillä hän saattoi tuntea epäilyjä henkilöitä. Juttua ei pantukaan koko laajuudessaan lehteen vaan pienenä uutisena. Julkaistussa uutisessa kerrottiin perusfaktat, kuten rahasummista, epäilyistä.

Normaali uutistyö jatkui, myös Nykänen jatkoi asian tonkimista. Hän oli askeleen edellä muita tiedotusvälineitä, mutta oman vaikeutensa tutkimustyöhön toi Nostokonepalvelun reaktio uutiseen, jossa kerrottiin keskusrikospoliisin aloittaneen tutkinnan. Teknisesti tutkintaa ei ilmeisesti ollut aloitettu, sillä vasta uutisen julkaisun jälkeen keskusrikospoliisi ilmoitti aloittaneensa rikostutkinnan.

Tiedotusvälineen näkökulmasta tutkinta oli aloitettu, sillä keskusrikospoliisi oli tehnyt yrityksestä raportteja yli toista vuotta. Silti vastapuoli eli Nostokonepalvelu pystyi käyttämään Nykästä vastaan sitä, että tutkintaa ei oltu virallisesti aloitettu, vaikka poliisi ja verottaja olivat tehneet raporttejaan jo pitkään.

Siitähän tulikin sitten väentöä, kun vastapuoli alkoi esittää, ettei tässä ole ollut tutkintaa käynnissä. Minua lyötiin sillä, ettei ollut mitään tutkintaa, että tutkinta käynnistyi vasta Nykäsen jutusta. Todellisuudessa olin pitkään tiennyt, mitä poliisi oli tehnyt, tehnyt raportteja, lukenut niitä. Tiesin taustoja, tavannut ihmisiä. Siitä tuli kertaheitolla valtakunnan juttu.

Siitä todella tuli koko valtakunnan juttu silmänräpäyksessä. Jo aamuyöstä Yleisradion aamu-tv:n toimittaja soitti Harri Nykäselle ja haastatteli uutisvoitosta. Nykänen muistaa myös saaneensa soiton Lontoossa ollessaan. Soittaja oli Nykäsen mukaan Helsingin Sanomissa työskennellyt Turo Uskali, joka soitti kertoakseen, että Tammi oli pidätetty lentokentällä. Samaan aikaan keskusrikospoliisi oli iskenyt moneen yritykseen, ja pakettiautolla kuljeteltiin Nostokonepalvelun papereita ympäri Suomea.

Kuulosti aika kansainväliseltä meiningiltä. Siinä oli iso koneisto

käynnistynyt. Kirjoitin sen jälkeen aika monta juttua, ja jossain vaiheessa en enää voinut, koska jouduin syytteeseen. Katsottiin, etten voi oikein osallistua omassa jutussani enää.

Kyse oli Nostokonepalvelun tekemästä rikosilmoituksesta. Sen perusteella Nykänen oli syyllistynyt kunnianloukkaukseen ja herjaukseen levittämällä väärää tietoa siitä, että tutkintaa ylipäättään olisi vielä jutun julkaisun aikana ollutkaan. Asia ei kuitenkaan edennyt syyttäjälle, sillä poliisi ei katsonut rikosilmoitusta aiheelliseksi. Nykänen kertoo, että jutuntekoa yritettiin häiritä jatkossakin. Seuraavaksi Nostokonepalvelu nosti siviilisyytteen Nykästä vastaan, ja hänet tuomittiinkin alioikeudessa 15 miljoonan markan korvauksiin.

Korvattava summa oli ennätyskellisen suuri, ja keskikokoinen lehtiyhtiö olisi voinut mennä nurin yhtä suurista korvausvaateista. Helsingin Sanomissa asiaan reagoitiin heti, ja rahaa siirrettiin syrjään. Asia eteni kuitenkin hovioikeuteen, jossa Nykänen voitti. Hän kertoo hovioikeuden puheenjohtajan todenneen, että lehdellä ei ole pelkästään oikeus kirjoittaa vastaavanlaisista yhteiskunnallisesti tärkeistä talousrikostapauksista vaan myös velvollisuus.

Nostokonepalvelu ei myöskään saanut vaatimaansa 4,2 miljoonan euron vahingonkorvausta. Tosin Helsingin kärjäoikeus päätti, että Helsingin Sanomat oli velvoitettu maksamaan taloudellisesta vahingosta 2,5 miljoonaa euroa Nostokonepalvelulle. (HS 18.11.2003.)

Muitakin haasteita Nykäsellä riitti vuosia kestäneen tapahtumaketjun aikana. Painostusta tuli joka suunnasta, sillä Jukka Tammi oli merkittävä ja vaikutusvaltainen henkilö. Mukana oli myös paljon Turun silmää tekeviä, joilla oli suhteita ympäri Suomea. Oli iso liuta kovapalkkaisia juristeja, jotka tekivät kaikkensa, että jutun kirjoittaja eli Nykänen saataisiin kiinni. Hän koki, että painostus oli myös poliittista Tammen sosialidemokraattitaustan vuoksi – Tammihan toimi myös sosialidemokraattien talousneuvojana.

Kun Nykänen tutki talousrikoksen uusia haaroja ja keskusrikospoliisilla oli vielä tutkinta kesken, Nykänen sai taas uuden puhelinsoiton.

Soittaja oli korkea-arvoinen sosiaalidemokraatti, jonka Nykänen omien sanojensa mukaan tunsi aiemmista jutuista. Kierrokset kovenivat, kun soittaja kertoi, että Nykäsen kannattaisi olla varuillaan. Hän kertoi esimerkin ja Nykänen kuunteli. Soittaja oli ollut Kansakoulunkadulla ja nähnyt toisen korkea-arvoisen sosiaalidemokraatin kävelevän suoraan kokoomuksen puoluetoimistoon. Soittaja ihmetteli tätä ja jäi odottamaan puoluetoveriaan.

Ulos tultuaan puoluetoveri huomasi soittajan, ja autolla ollut soittaja otti kokoomuksen puoluetoimistossa vierailleen kyytiinsä. Nykäsen tuntenut sosiaalidemokraatti naureskeli ja kysyi, mitä tämä oikein teki vihollisen leirissä:

Vastasi, että oli ollut juttelemassa kokoomuksen kanssa tästä Nostokonepalvelu-jutusta. Että nyt Nykänen pistetään kuseen. Että olivat menneet yhteistyöhön puoluerajojen yli. Puolueilla oli yhteneviä etuja verohallituksen Tammen kautta, joka ajoi paljon muun muassa vakuutusyhtiöiden etuja isoissa asioissa, kuten tässä eläkesäästämissasiassa.

Sehän oli Tammen ansiota, että vakuutusyhtiöt saivat sillä satoja miljoonia. Tammihan torppasi sen veronoston, joka olisi kaatanut koko eläkevakuutuksen, ja tavallaan vakuutusyhtiöt ja rahoituslaitokset olivat kiitollisuudenvelassa Tammelle, joka oli portinvartijana monessa asiassa.

Nykänen kertoo, että sen koommin suoria uhkauksia ei tullut, vaan viestit kulkivat hänen esimiehilleen. Uhkailuja kuitenkin tuli, mutta nekin Nykänen kuuli kiertoteitse.

[Turun] aluetoimittaja soitti, että täällä kulkee juttua, että kyllä Nykäseltä vielä pallit leikataan. Että sellaista turkulaista uhoa se oli.

Vuosia kestänyt mediasirkus päättyi, kun valtakunnansyyttäjä teki syyttämättäjättämispäätöksen. Syyttäjä Tommi Teuri ilmaisi haastattelussa rivien välissä, että hänen oli tarkoitus nostaa syyte, mutta että ylemmältä tasolta tullut painostus oli liian kova.

Teuri sanoi suoraan mulle, että se tuli muualta, että ylemmältä taholta. En tiedä, mikä oli totuus, mutta sellainen episodi se oli.

Teuri siirtyi muihin tehtäviin, Jukka Tammi sai huomautuksen oikeuskanslerilta. Syynä oli se, että Tammi oli antanut yritykselle veroneuvoja. Epäilyihin nousi myös se, että hän olisi antanut Nostokonepalvelulle vinkkejä liikevaihtoveromuutoksista, joita yritys olisi voinut käyttää hyväkseen. Edelleenkin voi arvailla, miten valtiosyyttäjä olisi toiminut, mikäli kyseessä ei olisi ollut yhtä arvovaltainen henkilö kuin Jukka Tammi. Pitkään juttua seuranneen rikostoimittajan Harri Nykäsen mielestä lopputulos olisi ollut toinen, jos Tammi ei olisi sotkeutunut siihen. Hän näkee, että keskusrikospoliisin tutkintamateriaalit olivat niin vedenpitäviä, että syyttämättäjättämispäätös tuntui omituiselta.

Krp:kin oli sitä mieltä, että oli pässinlihaa tämä juttu. Kaikilla oli aika kielteinen käsitys, että kyllä kilpailijat piti niitä sellaisina kusettajina.

Nykäsen ura Helsingin Sanomissa ei loppunut Nostokone-jupakkaan. Sen sijaan se loppui, kun vuonna Nykänen metsästi Helsingin Sanomien vastaavan päätoimittajan Janne Virkkusen (2013, 130–133) mukaan Veikkaus Oy:n toimitusjohtajaa Matti Ahdetta ahdistelukohusta. Nykänen ehti kuitenkin jäämässä ennen jupakan alkua puoleksi vuodeksi vuorotteluvapaalle, joten hän antoi Ahdetta koskevan aineistonsa toiselle toimittajalle, Vellamo Vehkakoskelle. Lopputulos oli seuraava: Harri Nykänen ei enää palannut vuorotteluvapaan jälkeen Helsingin Sanomiin ja Matti Ahde irtisanottiin Veikkauksesta.

3.2. Seppo Sudenniemi & Nostokone

Samoilla apajilla Harri Nykäsen kanssa oli myös Turun Sanomien pitkäaikainen rikos- ja oikeustoimittaja Seppo Sudenniemi. Heti Nykäsen skuupin jälkeen Turussa havahduttiin turkulaisen yrityksen rötösepäilyyn; Sudenniemi kiinnostui tapauksesta heti luettuaan aamun Helsingin Sanomat ja tarttui toimeen tapauksessa, joka on edelleen hänen mielestään merkillinen ja merkittävä tapaus suomalaisessa talousrikoshistoriassa.

Prosessin loppuun asti seurannut Sudenniemi sanoo, että tietojen saaminen alkuvaiheessa oli haastavaa.

Koska se oli turkulainen juttu ja siinä oli valtakunnan tyyppejä mukana, pakkohan meidän ja muidenkin medioiden oli ruveta tutkimaan ja pöyhimään. Se oli yleinen pakko, että [maakunnallinen] lehti seuraa sitä.

Sudenniemen tapa toimia oli erilainen kuin hänen kollegansa Nykäsen. Turussa työskennellyt Sudenniemi kehuu viranomaisyhteistyötä ja sitä, että tietoa tihkui syyttäjältä Teurilta.

Hän oli erittäin informatiivinen, ja kun tuota vertaa kymmenen vuotta myöhemmin olleisiin talousrikossyyttäjiin, niin kyllä he ovat paljon varovaisempia kuin silloin oltiin.

Nostokonetta voidaan pitää ensimmäisenä isona modernina talousrikosjuttuna, ja Turun talousrikossyyttäjä Tommi Teuri oli asiaansa vihkiytynyt syyttäjä. Sudenniemi näkee, että Teuri oli tästä syystä tavallista innokkaampi kertomaan yksityiskohtia tiedotusvälineille.

Sudenniemi seurasi asiaa pitkään kuten Nykänenkin. Toimittajat käyttivät osin erilaisia lähteitä, ja etenkin Sudenniemen mukaan hän sai paljon tietoa edustamansa lehden vuoksi. Hänen mukaansa jotkut halusivat kertoa Turun Sanomille asioita, koska olihan kyseessä sekä kotikaupungin yritys että sanomalehti. Nostokonepalvelun väki oli Sudenniemen mukaan yhteydessä myös tiedotusvälineen johtoon, jonka kautta tietoa tihkui asiaa tutkineelle toimittajallekin.

Tietoa ei kuitenkaan ollut riittävästi, ja Helsingin Sanomat oli askeleen edellä. Eniten tietoa Sudenniemi sai oikeustalolta, jossa hän vietti päivänsä. Tutkivia juttuja ei syntynyt riittävästi, vaikka niitä olisi tarvittu Helsingin Sanomien haastamiseen uutisjohtajuudessa.

Vinkkejä sen sijaan tuli joka suunnasta, ja Sudenniemi koki tilanteen hankalaksi. Oman

kaupungin katastrofista pitäisi uutisoida, mutta tutkivien juttujen teko oli hankalaa, sillä kaikki muutkin tiedotusvälineet olivat saman asian perässä. Muut olivat aina muutaman askeleen Harri Nykästä jäljessä.

Siinä piti vaan olla aktiivinen ja yrittää vaan. Välillä saatiinkin jotain omaa pikkuskuuppia. Kyllä talon taloustoimitus ja johtokin yritti urkkia tietoja, ja niitä välitettiin mulle.

Oli se kyllä haasteellinen ja ikävä tapaus, koska siinä oli paljon taloustietoa, verotietoa, josta olisi pitänyt tietää enemmän kuin humanismiin taipuva rikostoimittaja tiesi. Niin ikävä juttu, että siinä vaadittiin erikoistietoa jo alussa. Kaikilta asiantuntijoilta yritettiin sitä saada, muttei ollut juuri halukkaita sanojia.

Vaihtoehdoksi jäi tietojenvaihto muiden toimittajien kanssa oikeustalolla. Sudenniemi kertoo käyneensä useita kymmeniä keskusteluja muun muassa Helsingin Sanomien Turun-alueoimittajan kanssa, sillä verotietojen osaamisessa oli puutetta. Hänen mukaansa toimittajat kulkivat yhteisrintamassa tiedonhankinnan suhteen, ja Turun Sanomien osalta kirjoittelu jäi enemmän tarkasteluksi materiaalin puutteen vuoksi.

Kyllä sellaisia tuli useitakin, mitä muilla ei ollut. Piti vain olla aktiivinen oikeustalolla. Piti kuulostella vinkkejä ja niitä tuli kyllä siellä oikeustalolla etenkin. Monta kertaa saatiin skuuppi, mitä ei ollut muilla. Jotain tutkinnan uusia vaiheita ja sellaisia, mitä syyttäjät ajatteli jostain kohdasta, sellaisia ne oli.

Nostokonepalvelu-tapaus olikin yksi hänen uransa hankalimmista ja pitkäkestoisimmista talousrikostapauksista. Syitä on monia: veroasiat ovat liian hankalia opeteltavia lyhyessä ajassa ilman ulkopuolista apua ja verolainsäädäntöä olisi pitänyt tuntea paremmin.

Olisi pitänyt todellakin tuntea verolainsäädäntöä, ja kukaan joka meistä siellä [oikeustalolla] pyörineistä ei tiennyt sitä kovin hyvin. Yritettiin opetella samalla lainsäädäntöä ja saada asiantuntijalausuntoja. Toisten

mielestä oli tapahtunut jotain, osan mielestä ei.

Ota siinä sitten selvää maallikkona. Kyllä kylmä hiki päässä välillä oli, kun kirjoitteli. Joskus tuli tietysti pikkuoikaisuja, kun ei ymmärretty kaikkea, mitä siellä sanottiin. Olisi pitänyt saada enemmän tietoa, mutta kun emme päässeet oikein kiinni kaikkeen materiaaliin.

Sudenniemi ei kokenut samanlaista uhkaa kuin prosessin aloittanut Harri Nykänen. Sudenniemen mukaan ainakaan suoraa uhkailua ei häneen kohdistunut, eikä talon johtokaan välittänyt viestejä mahdollisista uhkailuista Sudenniemelle. Sen sijaan outoja soittoja hän sai. Esimerkiksi Nostokonepalvelusta oltiin suoraan yhteydessä Sudenniemeen, kun epäillyt henkilöt kyselivät Turun Sanomien toimittajalta, että ”voisitko tulla tänne juttelemaan”. Uhkailusta ei ollut kyse, pikemminkin urkkimisesta. Nostokonepalvelun johto halusi tietää, onko Sudenniemi tekemässä aiheesta juttua.

Ei se ollut painostuksen oloista tai sellasta, että olisi annettu ohjeita. Se oli hankala ja vaikea juttu, kun vielä teki kaiken muun ohessa. Että välillä tuli suhattua ikävä kyllä vain toisella kädellä.

Kuten jo edellisessä alaluvussa mainitsin, valtakunnansyyttäjä tuli väliin ja teki syyttämättäjättämispäätöksen. Sudenniemi näkee, että syyttämättäjättämispäätös syntyi valtakunnansyyttäjänviraston ja Turun syyttäjän välisistä erimielisyyksistä. Kuten jo aiemmin kirjoitin, tilannetta toimittajan roolissa tarkkaillut Sudenniemi näkee, että Teuri oli ehkä liikaakin kiinni tapauksessa. Teuri ajoi sinnikkäästi asiaa ja uskoi siihen, kun taas Helsingin päässä tapausta katsottiin loitompaa, jolloin kokonaisuus hahmottui paremmin.

Ehkä hän ei nähnyt metsää puilta, vaikka hyvin pätevä kaveri olikin. Oli vaan kuormittunut liikaa. Valtionsyyttäjä tuli seuraamaan sitä [oikeuden istuntoa]. Ja kyllä se [syyttämättäjättämispäätös] oli paha isku paikalliselle syyttäjälle. Niin siinä sitten kävi, että valtionsyyttäjä sanoi, ettei tästä tule mitään.

Kyseisen istunnon jälkeen Sudenniemi nykäisi valtakunnansyyttäjää hihasta ja pyysi

syömään. Asioita oli selvennettävä. Muiden tiedotusvälineiden edustajat etsivät kuumeisesti valtakunnansyyttäjää, joka lounasti parhaillaan Sudenniemen kanssa. Puhelin pirisi pöydällä, ja Sudenniemi sai tällä kertaa jutun, jossa oli enemmän kuin muiden tiedotusvälineiden jutuissa.

Sain parhaat jutut, kun pääsin juttelemaan tuntikausia. Muutkin saivat jutut, mutta tietoa ei ollut yhtä paljon kuin minulla.

Tähän aikaan dominoefekti alkoi: Verohallituksen pääjohtaja Jukka Tammi luopui Nostokonepalvelun osakkeistaan (TS 20.5.1998), Teuri lopetti Turun talousrikossyyttäjänä, kun hän pyysi eroa 19. lokakuuta alkaen. Turun Sanomien uutisessa kerrottiin eron syyn olevan ”aika pahasti rästissä olleet työt, joiden tekemiseen hänellä [Tommi Teurilla] ei ollut intoa”. (TS 27.9.1998.)

Käytännössä kysymys oli paineesta, joka Teuriin kohdistui Nostokonepalvelu-episodin jälkeen. Myös Tammi erosi ja jäi lopulta eläkkeelle vuonna 2007. Turun Sanomissa julkaistun uutisen perusteella Tammea ei syytetty lopulta, koska Watrexilla oli ”laillinen oikeus hakea ja saada Saksaan 1991–1992 tehdyistä nosturikaupoista aiheutuneet liikevaihtoverojen palautukset (TS 29.4.1998). Silti asia jäi kaivelemaan jo eläköitynyttä Seppo Sudenniemeä.

3.3. Ari Korvola & tapaus Maija-Liisa Lahtinen

Lehtikeisari Urpo Lahtinen oli kuollut vuonna 1994. Lahtinen oli määrännyt omaisuudestaan neljällä eri testamentilla. Etenkin poika Jeppe Lahtinen oli tyytymätön. Alkoi pitkä kiistely perinnöstä. Helsingin käräjäoikeus (HS 2.12.1999.) Leski, museonjohtaja Maija-Liisa Lahtinen sai pian syytteen törkeästä kavalluksesta, kun valtionsyyttäjä Ritva Sahavirta jätti haastehakemuksen Helsingin käräjäoikeuteen kesäkuussa 2000.

Samaan aikaan poliisi yritti selvittää, puuttuiko Urpo Lahtisen kuolinpesästä varoja. Selvisi, että puuttui, jopa 30 miljoonaa markkaa, jotka oli mahdollisesti 1990-luvun alussa siirretty ulkomaille. Tässä vaiheessa Maija-Liisa Lahtinen ja hänen edesmenneen

miehensä asiainhoitaja varatuomari Pekka Paavola olivat olleet pidätettyinä tutkinnan vuoksi. (STT 26.6.2000.)

Edelleen vuonna 2004 kavallussyyte oli jumissa, vaikka haastehakemus oli ollut vireillä yli kolme ja puoli vuotta. Syynä tähän oli se, että Maija-Liisa Lahtinen oli paennut Sveitsiin, eivätkä Sveitsin viranomaiset suostuneet antamaan lupaa maasta luovutettujen tietojen käytöstä tutkittavassa kavallusjutussa. Edelleenkin Lahtinen kiisti syyllistyneensä mihinkään rikokseen, ja aiemmin jutun tutkinnanjohtajana toiminut poliisi oli tuomittu väärästä oikeusapumenettelystä ja tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta, sillä hän ei olisi saanut käyttää Sveitsistä saamaansa aineistoa hyödyksi poliisitutkimuksessa. (STT 9.2.2004.)

Tämä kaikki ihmetytti vuosia Ari Korvolaa. Oikeudenmukaisuuden oli toteuduttava, hän ajatteli. Se oli siihen aikaan Yleisradion tutkivissa- ja ajankohtaisohjelmissa työskennelleen toimittaja Korvolan ensimmäinen ajatus, olihan hän seurannut pitkään Maija-Liisa Lahtisen vaiheita. Lahtinen roikkui Korvolan mielestä löysässä hirressä odottamassa tuomiota. Lahtisen tapaus oli jo ollut käräjäoikeudessa ja hovioikeuteen oli valitettu. Jo tässä vaiheessa tutkinta oli kestänyt kauan, eikä julkisuudessa puhuttu siitä, oliko rikosta tapahtunut vai. Korvola päätti ottaa yhteyttä Lahtisen asianajajaan, hän halusi tehdä Maija-Liisa Lahtisesta jutun television Silminnäkiä-ohjelmaan.

Syy oli humaani. Korvola halusi aluksi lähestyä asiaa siltä kannalta, miksi ihminen joutuu kärsimään siitä, ettei syytetyn asiaa käsitellä riittävän nopeasti. Toinen lähtökohta ajankohtaisjutun tekemiselle oli se, että poliisitutkinnassa tutkijat olivat ohittaneet sallitut keinot, ja lopulta tutkiva poliisi olikin saanut sakot toiminnastaan. Asianajaja ilahtui Korvolan soitosta ja jutun näkökulmasta. Melko pian Korvola tapasikin Maija-Liisa Lahtisen ja hänen asianajajansa, joka myöhemmin osoittautui hyvin aggressiiviseksi Korvolaa kohtaan. Juristi lupasi auttaa parhaansa mukaan ja antaa Korvolalle tietoja Maija-Liisa Lahtisesta ja tämän lähipiiristä. Näin jutusta tulisi mahdollisimman hyvä, ja olihan jutun ulostuloon vielä kuukausi aikaa.

Melko pian kaikki kuitenkin muuttui. Korvola tutki isoa paperipinoa, poliisin esitutkintamateriaalia. Selvisi, että asia ei ollutkaan niin kuin Korvola oli alun perin luullut. Hän löysi paljon vastakkaisia tietoja tapahtumien kulusta; näytti siltä, että

Maija-Liisa Lahtinen oli tehnyt itsestään marttyyrin.

Korvola päätti, että juttu on julkaistava, mutta jutun kärki on muutettava. Sitä ennen asia piti vielä varmistaa. Tutkiva toimittaja Korvola otti uudelleen yhteyttä Lahtisen asianajajaan ja testasi häntä. Korvola vaati lisätietoja jokaisesta jo kerrotusta asiasta, ja keskustelun päätteeksi vastauksia ei enää tullut ollenkaan. Kerrottuaan asiansa Korvola huomasi, että halukkuutta jutuntekoon ei enää ollutkaan, koska näkökulma oli eri: oikeusjutun pitkittyminen johtuikin itsestään Maija-Liisa Lahtisesta, ei oikeusjärjestelmän hitaudesta.

Mun tulkinta on se, että ne kysymykset olivat niin kiusallisia. Se on toki vain oma tulkintani. Että niihin oli vaikea ja mahdotonta vastata. He tajusivat, että en olekaan pelkästään heidän tietojensa varassa, että en ole mikään kirjuri. Heti muuttui asenne, ettei saa tietoja eikä haastatteluakaan enää [saatu].

Juttu oli tehtävä, vaikka sitten ilman haastattelua. Tosin näkökulman vaihtaminen oli Korvolalle kivuliasta. Hän sanoo, että se oli kivuliasta siksikin, että joutui nielemään omat ennakkoluulonsa. Korvola muistuttaa, että toimittajan on oltava tarkkana vastaavanlaisissa tapauksissa, sillä ”ainahan syytetty saa valehdella omassa asiassaan” niin, että asia kääntyy kantajalleen suosiolliseksi.

Korvola korostaakin näkökulman valintaa vastaavanlaisissa talousrikostapauksissa. Hänen mukaansa on tarkkaan harkittava, keneen uskoo ja muistettava liike-elämän intressit, talousihmisten kilpailijat ja selkäänpuukottajat.

Kaikilla on oma totuus, ja monet yrittävät tietoisesti harhauttaa. Että mitä uskot, ja oivaltaako itse hakea oikeista papereita ja tietoja. Sitten on noloa, jos ne [oikeat tiedot] tulevat jutun julkaisemisen jälkeen. Mä koen sen sellaisena sudenkuoppana.

Näkökulman vaihtaminen onnistui, ja juttu valmistui etuajassa televisioon lähetettäväksi. Ennen sen lähettämistä Lahtisen asianajaja oli keväällä 2003 yhteydessä Yleisradion johtoon. Juttua ei saisi asianajajan mukaan lähettää, sillä siinä oli kuuleman

mukaan paljon virheellisiä tietoja. Korvolan mukaan tämän kaltainen pelottelu on normaalia, kun journalistiset jutut käsittelevät arkoja aiheita, vaikka asianajaja ei tässä tapauksessa edes tiennyt ohjelman sisältöä.

Korvolan tutkimuksissa selvisi, että varakas Maija-Liisa Lahtinen käytti kaikkensa asiansa ajamiseen ja oli hankala myös viranomaisia kohtaan. Lopulta kävikin niin, että Maija-Liisa Lahtinen karkasi Sveitsiin ja vaikka häntä yritettiin saada takaisin Suomeen vangittavaksi, se osoittautui täysin mahdottomaksi.

Korvola jatkoi jutuntekoa. Talousrikostapaus jäi viitekehyykseksi, kun hän ja hänen kollegansa ideoivat seuraavan Maija-Liisa Lahtista koskevan jutun. Sitä varten heidän oli kuitenkin pakattava tavaransa ja lennettävä Geneveen. Korvola aikoi selvittää, miten kaksi vuotta ja seitsemän kuukautta ehdotonta vankeutta saanut voi oleskella Sveitsin poliisin suojeluksessa Euroopassa ilman että tätä palautetaan Suomeen. Jo Geneveen lähtiessään Korvola tiesi, että tuskin löytää Lahtista. Se ei haitannut jutuntekoa, kun toimittajakaksikko etsi Lahtista ja selvitti, miksei suomalaispoliisi voi hakea etsintäkuulutettua talousrikollista telkien taakse.

A-Studioon tehty puolituntinen reportaasi valmistui ja ohjelma televisoitiin, eikä Lahtisesta ollut mitään kuulo- tai näköhavaintoja. Pian kaikki muuttui, kun Maija-Liisa Lahtisen veli otti yhteyttä Yleisradion tutkivaan MOT-ohjelmaan ja tarjosi pakoilevan Lahtisen haastattelua yksinoikeudella.

Niin tuli taas todistettua rouva Lahtisen mediataidot. Hehän tarjosivat sitä haastattelua ensin Helsingin Sanomille. Helsingin Sanomien päätoimittaja [Janne] Virkkunen sanoi, että he eivät semmoista tee. Että se ei ole sopivaa, torppasi koko homman. Seuraava vaihe oli sitten, että kysyttiin MOT-ohjelmasta.

Yleisradio päätti lähettää toimittaja Hannu Sokalan Sveitsiin. Se oli Korvolan mukaan suuri menestys, kun suurelle yleisölle jäi käsitys, että MOT löysi Lahtisen, jota edes Suomen poliisi ei ollut pystynyt jäljittämään. Haastattelussa Maija-Liisa Lahtinen kyynelehti ja kertoi, ettei ole päässyt äitiäänkään katsomaan Suomeen.

Että on niin väärin, niin väärin. He tietysti etsi mahdollisimman arvovaltaista [tiedotusvälinettä] ja lähtivät Hesarista liikkeelle. Ja olihan hän mielenkiintoinen julkisuuden henkilö, mutta tietyllä tavalla tämä oli vähän moraalitonta. Kuvittelin, että se käsittely olisi ollut kriittisempääkin.

Paljon puhutun Maija-Liisa Lahtisen käsittely jatkui mediassa. Ari Korvola kantoi kortensa kekoon, olihan hän ollut aloittamassa asian puimista. Korvola sai haltuunsa videonauhan, joka todisti, että Urpo Lahtinen oli halvaantunut siihen aikaan, kun hänen väitettiin kuljetelleen rahoja vaimonsa kanssa. Korvola tuli siihen tulokseen, että video on julkaistava, koska se oli journalistisesti ja oikeudellisesti merkittävä todiste siitä, että Maija-Liisa Lahtinen oli toiminut omin päin.

Sen jälkeen ei jäänyt epäilystäkään siitä. Ei sellainen kaveri pysty mitään tollasia korkeampia ajatusjuttuja tekemään. Oli sellaisia kuvia, kun häntä [Urpo Lahtista] kuljeteltiin. Oli ihan poikki.

A-Studioissa näytettiin pieni videopätkä huonosti voivasta Urpo Lahtisesta ja neurologi arvioi, missä kunnossa televisiossa näytetty henkilö oli. Neurologin mukaan mies oli niin huonossa tilassa, ettei kyennyt toimimaan väitetyksi, mikä osaltaan teki Maija-Liisa Lahtisen väitteet huteriksi. Ohjelman esittämisen jälkeen Korvolaa kohtasivat taas uudet vaikeudet. Maija-Liisa Lahtisen tytär oli tehnyt Korvolasta rikosilmoituksen. Poliisi alkoi tutkia ja Korvola joutui kuulusteltavaksi. Kunnianloukkaussyytteistä luovuttiin, koska laista löytyi pykälä, jonka mukaan vainajan kunniaa ei voi loukata.

Meni tovi, kun asia kaivettiin uudelleen esiin. Korvolasta tehtiin tällä kertaa kantelu Julkisen sanan neuvostoon sillä perusteella, että toimittaja Korvola oli toiminut epäeettisesti julkaistessaan saamansa videon. Julkisen sanan neuvosto alkoi tutkia asiaa ja ottikin yhteyttä Lahtisen poikaan, joka yllättäen oli sitä mieltä, että ei sairaan ihmisen näyttämisesä ollut mitään moraalitonta. Julkisen sanan neuvosto ei antanut kantelusta langettavaa päätöstä.

Haastavuuksia oli paljon muitakin. Lahtista seuratessaan ja hänestä juttuja tehdessään Korvola tajusi, että Lahtinen ja Lahtisen kaltaiset vaikutusvaltaiset talousrikosepäilyt panivat usein asianajajat toimittajien kimppuun.

Se oli tavallista, kun oli sellainen kohde, jolla oli rahaa määrättömästi käytettävissään. Saattoi panna paljon juristeja perään. Se aiheuttaa lisää töitä, eli se on pois varsinaisesta työajasta. Täytyi olla jumalattoman tarkka, että esimerkiksi poliisiinkaan ei sillä tavalla voinut turvautua tai luottaa.

Meni vuosia, tapaus Maija-Liisa Lahtinen pyöri Ari Korvolan mielessä. Hän palasi aina juttuun. Se oli helppoa. Hän sanoo, että vaara piileekin usein siinä, että toimittaja jää jumiin omaan juttuunsa, että alkaa parantaa maailmaa oman agendansa kautta.

Kun on pieni liikahdus, ja on tehnyt juttua aiemmin, niin kuvittelee, että se on kaikkia kiinnostava liikahdus. Että siis ymmärtäisi hellittää, että ikään kuin päästäisi jutusta irti. Ettei jää jauhamaan sitä vanhaa, ellei löydy uutta näkökulmaa. Tässä saatoin näkökulmaa kääntää toisenlaiseksi. Että kaikki olivat erilaisista näkökulmista.

Mutta Ari Korvola seisoo edelleen journalistisen toimintansa takana.

Siinä oli yhteiskunnallista pointtia. Että Urpo Lahtisesta löytyy pari viikkoa ennen hänen kuolemaansa tällaista matskua, ja hänhän oli aikansa julkkis. Ei tätä tarvitse hävetä, ei todellakaan.

3.4. Päivi Happonen & tapaus WinCapita

Yle Uutisten rikos- ja oikeustoimittaja Päivi Happonen istui Suomen suurimman pyramidihuijauksen WinCapitan oikeuden istunnossa. Silloin pääepäilty, sittemmin tuomittu Hannu Kailajärvi kiisti kaikki syytekohtat Vantaan käräjäoikeudessa helmikuussa 2011 alkaneessa oikeudenkäynnissä. Päivi Happonen oli tarkkana, ja pian Ylen verkkosivuilla oli uutinen otsikolla ”Kailajärvi WinCapitasta: En toiminut tahallani”. Tapaus oli suuri ja Suomi seurasi sitä ahkerasti, olihan WinCapitaan sijoittanut rahojaan kymmenisen tuhatta suomalaista yhteensä noin sadalla miljoonalla eurolla. Poliisi oli kertonut 2 777 suomalaisen hävinneen rahojaan WinCapitan takia, ja

valtaosa heistä vaati vahingonkorvauksia 37 miljoonan euron edestä. (Yle 15.2.2011.)

Ja Päivi Happosella oli koko ajan kiire tämän takia, mutta silti aina ei ollut aikaa perehtyä vaativiin ja monimutkaisiin talousrikoksiin. Niistä oli uutisoitava, mutta taustatyöhön ja tutkivaan työhön ei välttämättä panna resursseja, ellei ensimmäinen skuuppi ole tiedotusvälineen oma. Päivi Happonen muistaa kiinnostuneensa tapauksesta MTV3:n 45 minuuttia -ohjelman uutisoitua asiasta. Suuri pyramidihuijaus alkoi aueta vähitellen, ja Happonen seurasi tiiviisti tapausta ja sitä, kuinka pikkuhiljaa julkisuuteen valui lisää tietoa WinCapitaan sijoittaneista ihmisistä ja rahamääristä.

Olihan se poikkeuksellisen laaja juttu Suomessa. Tämä tuli meille seurantaan samalla tavalla kuin muutkin rikos- ja oikeusjutut, eli rikostutkinnan käynnistyttyä.

Pian tapauksen paljastuttua alkoi vyyhdin selvittäminen, ja aiheeseen liittyviä tiedotustilaisuuksia järjestettiin normaaleja rikosjuttuja enemmän. Tiedotustilaisuudet olivat syyttäjävetoisia, tokikin paikalla oli asiaan kuuluvasti myös tutkinnanjohtajat paikalla. Tutkintavastuu oli Oulussa, ja se näkyi myös Yleisradion toiminnassa; alueellinen Yle Oulu seurasi valtakunnan toimituksen lisäksi aihetta aktiivisesti.

Kun Kailavirta lähti pakomatalle ulkomaille, Päivi Happonen oli valppaana. Hän seurasi WinCapitan omaa tiedostusta ja viranomaislähteitä, eli hänen tiedonhankintansa noudatti hyvin perinteistä päivittäisjournalismin metodeja. Hän muistaa eräänkin tapauksen, kun WinCapita-sijoittajat olivat aktiivisia median suuntaan, ja he järjestivät useita tiedotustilaisuuksia ja myös maksullisia tilaisuuksia, joihin myytiin lippuja. Happosen kollega Yleisradiosta pääsi eräänkin kerran paikalle ilman maksua, ja olisihan se ollutkin journalististen ohjeiden vastaista maksaa erikseen tällaisesta tilaisuudesta. Happonen kuvailee Ylen juttua näistä tilaisuuksista ”näyttäväksi”, eli tarkoittaa toisin sanoen juttujen levinneen laajalle mediayleisölle. Yle ei kuitenkaan tutkinnan tässä vaiheessa halunnut asettua millekään puolelle.

Teimme näistäkin ihan näyttäviä juttuja, eli tuotiin molempia puolia. Ei haluttu olla sen enempää poliisin äänitorvena kuin Kailajärven kannattajien äänitorvena. Pidimme molempia näkökulmia yllä, ja sehän oli hyvin

kiinnostavaa.

Yle ei kuitenkaan missään vaiheessa lähtenyt kertomaan yhden sijoittajan tarinaa tai sitä, miten hän päätyi mukaan pyramidihuijaukseen tai muuta vastaavaa. Happonen kuten Yleisradion muunkin linjauksen mukaan journalistinen pääpaino oli koko rikostutkinnan eri vaiheiden ja oikeuden päätösten seuraamisessa.

WinCapitaa Päivi Happonen joutui seuraamaan vuosia, ja hän yritti haalia tietoa jokaisesta mahdollisesta lähteestä. Vasta kun WinCapita-juttu päätyi oikeuteen, Happonen sai Kailajärveltä ensimmäiset julkiset kommentit uutisiin. Vaikka työ ja journalistinen tutkimus WinCapitan parissa oli kiinnostavaa, hän kuvailee tapausta vain yhdeksi rikosjutuksi hänen toimittajan urallaan. Journalistinen tiedonhankinta noudattikin perinteistä uutistyötä, ja Happonen mielestä WinCapita-uutisointi oli hänen omalta osaltaan hyvin pintapuolista jo päivittäisen uutisrytmin vuoksi.

Uutistyössä ei lähdetä kovin syvällisesti penkomaan asioita. Eri asia ovat sitten omat omat skuupit, joiden eteen tehdään töitä ja pengotaan, mutta tämä ei ollut mitenkään Yle Utisten esiinkaivama juttu.

Siitä huolimatta sitä oli seurattava koko ajan herkeämättä, sillä tapaus oli merkittävä. Syyttäjä- ja poliisiyhteistyötä Happonen pitää hyvin normaalina, hyvin vähän poikkeavana muihin talousrikoksiin, joista hän on uutisoinut.

Aika vakio kuvio, mielestäni poliisi olisi saanut tiedottaa enemmän. Muistan useaan otteeseen soittaneeni tutkinnanjohtajalle ja kysyneeni tutkinnan eri käänteistä ja asioista. Hehän siis tiedottivat periaatteessa hyvin, eli tarkoittaa siis sitä, että he laittoivat tiedotteita, kun he tajusivat, kuinka iso juttu tämä on.

He panivat säännönmukaisesti tiedotteita. Mutta totta kai me halusimme tietää enemmän tutkinnan käänteistä. Ja kyllä minulla on sellainen käsitys, että paljon soittelimme emmekä saaneet haluamiamme vastauksia.

Tapaus WinCapita oli haastava Päivi Happoselle, kuten hän määrittelee talousrikosten

olevan ylipäättään toimittajille. Tämä tuli ilmi jo alemman korkeakoulututkintoni opintonäytetutkielmani tuloksista laajemminkin, ja Happonen mukaan talousrikokset ovat haasteellisia etenkin pitkien oikeusprosessien takia. Toimittaja joutuu koko ajan seuraamaan – esimerkiksi WinCapitaa – ja tekemään muita töitä samaan aikaan. Eri-tyisen haastavaksi monisyisen ja -tulkintaisen talousrikoksen tekee juuri kiivastahtinen toimitusprosessi, jossa juttuaiheet saattavat vaihtua joka päivä.

Ja kun me menemme sinne [oikeuden istuntoon], niin olemme sen [istunnon] alun siellä ja teemme haastattelut. Ja sen jälkeen pitäisi lähteä Suomen kansalle kertomaan, mistä oikeudenkäynnistä on kyse.

Käytännössä uutismedian toimittajalla on Happonen mukaan aikaa tehdä uutinen vain talousrikoksen tutkinnan päälinjoista. WinCapitan tapauksessa hankalaa hänelle oli tiedonhankinnan kannalta talousrikosjutun pyramidimaisuus; se, ettei oikeudenistunnossakaan ole aina aivan perillä, mistä milloinkin puhutaan.

Olihan kuvio monimutkainen, mutta peruskuvio oli yksinkertainen: että joku voitti ja joku hävisi. Uutisjutuissahan ei voida joka käännettä selostaa, eikä ole tarkoitustakaan. On [myös] helpompi uutisoida, että joku löi puukolla kuin kertoa monimutkaisista rahalähetyksistä.

Vaikka pyramidihuijaus tarkoittaa sanana suoraan huijauksen muotoa, voi talousrikosten olevan ylipäättään sellaisia, pyramidimaisia. Ja vaikka Ylen kaltaisella suurella organisaatiolla on toimituksellinen seurantajärjestelmä rikostapauksiin liittyvästä materiaalista, eli niin sanottu oikeusseurantakalenteri seurattavista rikostapauksista, siitä huolimatta tai pikemminkin materiaalin paljouden vuoksi seuranta on hankalaa. Päivi Happonen luonnehtii työtään WinCapitan tai minkä tahansa muun talousrikosjutun parissa on aina uuden opettelua ja vanhojen asioiden mieleen palauttelta.

Happonen mukaan perinteinen kaava hänen työssään WinCapitan osalta oli seuraavanlainen: kun on tehnyt yhden jutun eikä toimittaja tee viikkoon työtä sen parissa, on taas palautettava mieleen vanhoja asioita ja toimittava suorissa lähetyksissä asiantuntijoina. Happonen lisää, että lyhyt jänne vaatii vaativien talousrikostapausten

aikana aiheen opiskelua jopa oikeusistuntoa edeltävänä yönä. WinCapita-tapaus on jäänyt Happonen mieleen hyvin, ja vastaavien tapausten varalle hän on tehnyt talousrikoksista uutisoivan toimittajan huoneentaulun. Hän jakaa sen neljään kohtaan:

1) Toimittajan pitää kertoa jutussa, mitä mieltä syyttäjä ja syytetty tai tämän asianajaja ovat; esimerkiksi syytetyn kiistäminen pitää aina mainita jutussa,

2) uutisoinnin pitää olla aina tasapuolista,

3) olennainen on aina löydettävä ja se on tarjoiltava lukijalle, katsojalle tai kuuntelijalle aina mahdollisimman ymmärrettävästi,

4) tapauksesta uutisoineella toimittajalla on seurantavelvollisuus aiheesta.

Happonen painottaa etenkin median seurantavelvollisuutta uutisoitavasta asiasta:

Velvollisuutenamme on kertoa loppuun saakka, jos jostain ollaan kerrottu aiemmin. Sitten riippuu, kuinka iso juttu, että kerrommeko jokaisen kääntein jutusta: nyt valmistui poliisitutkinta, nyt valmistui syyteharkinta, nyt tulivat nämä syytteet, nyt alkoi oikeudenkäynti... Mutta kerromme tärkeimmät kohdat aina korkeimpaan oikeuteen saakka.

Päivi Happonen ei koe tulleen painostetuksi talousrikoksista uutisoidessaan. Joskus toimitukseen on tullut uhkailuja, mutta nekin ovat liittyneet enemmän perinteisiin rikoksiin.

3.5. Teuvo Arolainen & tapaus Interbank

Helsingin Sanomien rikos- ja oikeustoimittajana vuoteen 2007 asti työskennellyt Teuvo Arolainen oli valppaana jo 1990-luvulla. Jo 1980-luvulta lähtien hän oli seurannut yleistyviä pankkihuijauksia. Sitä kautta vastaan tulivat myös Uotin veljekset, Kari ja Jussi. Tosin Interbank ja Uotin veljekset tulivat toden teolla mukaan journalistiseen

tiedonhankintaan vasta kesällä 1995, kun Teuvo Arolainen sai vinkin poliisin jäljittävän Interbank-kaupassa hävinneitä rahoja. Keskusrikospoliisi oli alkanut verottajan pyynnöstä tutkia, mihin rahat oikein katosivat.

Ja lopulta Arolainen sai tehtyä suuren skuupin, joka ravisutteli koko Suomea pitkään, kun Helsingin Sanomien otsikossa luki elokuun puolivälissä 1995: ”Verottaja epäilee Uoteja miljoonien veropetoksista: Interbankin veropetoksista tulleen miljoonapotin uskotaan päätyneen veroparatiisiyhtiöihin”.

Verottaja epäili Uotien syyllistyneen törkeisiin veropetoksiin, velallisen epärehellisyyteen ja kirjanpitorikoksiin, ja rahaa oli yhteensä hävinnyt 74 miljoonaa markkaa. Jo tässä vaiheessa epäiltiin rahojen hävinnän Uotien väliyhtiöiden kautta Guernseyn veroparatiisisaarelle. (HS 11.8.1995).

Kuitenkin on kelattava hieman taaksepäin. Interbank oli perustettu jo vuonna 1988, ja Arolaisen mukaan monet toimittajat seurasivat mielenkiinnolla pitkästä aikaa Suomeen perustettua pankkia. Arolainen ei ollut ensimmäisten joukossa pankkia seuraamassa, edes vielä vuonna 1993, pankin myyntivuotena. Silloin Uotin veljekset myivät Interbankin osake-enemmistön Kaarlo ”Kalle” Isokalliolle, ja vasta kahta vuotta myöhemmin poliisi kiinnostui kaupasta.

Kiinnostavaa on myös se, että Uotit suunnittelivat Interbankin osuutensa myymistä jo vuonna 1992, mutta kauppa kariutui. Teuvo Arolaisen artikkelin mukaan veljekset tarjosivat osakkeitaan muun muassa sittemmin pankkikriisissä tuhoutuneelle Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankille (SKOP). (HS 26.5.1996.)

Kun viimein Arolainen alkoi tutkia asiaa vuonna 1995, hän huomasi pian tapauksen olevan vaikea, sellainen kuin talousrikokset ylipäätään ovat. Interbankista lähti useita eri haaroja, eikä toimittajan ollut helppo pysyä perässä ilman perusteellista tiedonhankintaa. Ja se vei aikaa. Arolaisen työprosessi oli yksinkertaistettu: ensin piti selvittää, mitä oli tapahtunut, tai siis: mitä on voinut tapahtua.

Toisessa työvaiheessa hän otti asiakseen selvittää, mitkä yhtiöt olivat omistaneet jossain vaiheessa Interbankia, mistä mihin rahat liikkuivat. Pian hän huomasi, että rahat olivat

liikkuneet veroparatiisien kautta ja että suomalaisille yhtiöille oli rekisteröity väliyhtiöitä, joiden kautta Uotit itse asiassa omistivat pankkia puoliksi.

Näiden kaivaminen oli ensimmäinen asia. Siinä oli tietysti mukana julkiset lähteet ja muut lähteet. Piti tietysti seurata tutkintaa, rinnalla kulki tietysti lukuisia muita prosesseja: oli konkurssseja, oli velkomuksia, takaisinsaantikanteita, ties mitä, niin niiden kautta oli mahdollista saada rikostutkinnalle merkityksellistä tietoa.

Arolainen tiesi, miten talousrikosvyyhdessä piti toimia, olihan hän jo usean vuoden ajan tehnyt uutisia pankkihuijareista; tätä kautta Arolainen oli saanut hyviä lähteitä sekä viranomaisista että talousrikollisten keskuudesta. Sitä kautta hän tiesi, kenen kanssa epäillyistä kannattaa puhua ja keneltä luotettavaa tietoa voisi saada. Pian hän onnistui luomaan sellaisia suhteita, lähteitä, jotka uskalsivat kertoa salassa pidettäviä asioita.

Myös huijarit halusivat olla yhteydessä. Niillähän on monesti intressi saada tietää, mitä oli tekeillä ja minkälaisia juttua olemme tekemässä ja toisaalta myös vaikuttaa siihen, että asiat tulisivat heidän kannaltaan edullisesti näkyviin. Se on ihan ymmärrettävää.

Tämän keskellä oli pystyttävä erottamaan totuus valheesta, ja tiedonhankintavaiheessa Arolaiselle alkoi tulla vastaan mitä kummallisempia asioita; hyvä journalistinen tapa kuitenkin vaati, että toimittajan piti tavoittaa henkilöt, joista hän kirjoittaa. Niin Arolainen halusi toimia.

Kolmantena olivat nimenomaan julkiset lähteet: diaarit, arkistot ja oikeusprosessin asiakirjat. Tähän aikaan Arolainen oli Helsingin Sanomien tutkivassa työryhmässä, aivan kuten Tuomo Pietiläinen ja sittemmin Yleisradioon siirtynyt Matti Virtanen.

Interbankin, kuten monen muunkin talousrikostapauksen yhteydessä, Arolainen törmäsi pulmaan, joka ei ollut kovin pieni pulma: talousrikolliset olivat tarkkoja omasta kunniansaan. Sen vuoksi toimittajan piti olla tarkka ja varmistaa tiedot mahdollisimman monesta lähteestä, ettei talousrikoksesta uutisoiva toimittaja joudu itse syytteeseen kunnianloukkauksesta tai muusta vastaavasta. Kaikki herkulliset yksityiskohdat piti

jättää pois, jos oli vähänkään epävarma niiden paikkansapitävyydestä. Pian tiedot Uotien osallisuudesta talousrikosepäilyistä varmistuivat, joten Teuvo Arolainen sai artikkelinsa valmiiksi elokuun puolivälissä 1995. Arolaisen sanoin: ”Sinä päivänä Uotit saivat kirjaimellisesti lukea lehdestä heihin kohdistuvasta tutkintapyynnöstä”.

Sehän tuli heille täytenä yllätyksenä. Veljeksethän suuttuivat, että tämmöistä tutkitaan ja ärsyntyivät. Ja poliisi suuttui, että juttu oli vuodettu kesken tutkiminnan.

Vuonna 1996 Arolainen teki kolmeen peräkkäiseen sunnuntainumeroon Interbankin tarinan, jossa hän kävi läpi keskeiset asiat: keitä Interbankissa oli mukana ja myös sen, että Uoteja epäiltiin muistakin talousrikoksista. Arolainen oli päättänyt, että journalistisista syistä hänen oli tavattava pakosalla olleet Uotit henkilökohtaisesti ja saatava heiltä haastattelu.

Vaihtoehtoja ei ollut monia, ja Arolaisen oli matkustettava Aurinkorannikolle Espanjaan. 19. toukokuuta alkanut juttusarja käsitti siis Interbankin historian aina 1980-luvun lopulta kevääseen asti, ja Arolaisen mukaan hänen jutussaan kerrottiin ensimmäistä kertaa seikkaperäisesti, mistä oikein oli kyse.

Kesäkuun alussa julkaistussa kolmannessa osassa jutun kuvituksen oli Kari Uoti sandaaleissa Marbellan rantakaduilla. Jutussa Arolainen kävi tarkasti läpi kaikki pankkiin liittyvät rikosasiat. Helppoa tällaisen toimituksellisen tutkiminnan kasassapitäminen ei tietenkään ollut, mutta sitä helpottaakseen Arolainen nauhoitti kaikki haastattelut, teki muistiinpanoja ja arkistoi kaiken järjestykseen, jotta aineistoihin palaaminen olisi mahdollisimman vaivatonta. Käytännössä juuri mikään ei vielä tähän aikaan ollut sähköistä, joten paperipinot ja leikearkisto olivat välttämättömiä Arolaisen omissa tutkimuksissa.

Vaikka Interbank vei valtaosan Arolaisen työajasta ja myös vapaa-ajasta, hänellä oli samaan aikaan muitakin töitä tehtävänä; arkityö ja päivittäiset uutiset työllistivät häntä siinä missä muitakin toimittajia. Vasta joutilaan ajan tullessa hän pystyi taas kaivautumaan arkistoihinsa ja etsimään uusia lähteitä liittyen Interbankiin. Silti yksi asia oli leimaavaa koko projektin aikana: ihmiset soittelivat Arolaiselle

vuorokaudenaikaan katsomatta. Kunnianhimoisena toimittajana hän tietenkin myös tapasi ihmisiä vuorokaudenaikaan katsomatta, jos näki saavansa uutta tietoa kiinnostavasta talousrikostapauksesta.

Ei sitä kelloa paljon katseltu. Se vähän niin kuin kuuluu tutkivaan työhön, että sitä tehdään aikaan katsomatta.

Syyskuussa 1997 Helsingin Sanomien sunnuntaisivuilla komeili taas aihetta sivuava otsikko: ”Interbank tulee tuomiolle” (HS 21.9.1997). Juttuun oli yritetty saada uusia näkökulmia: Pääosin artikkeli käsittelikin oikeudenkäyntejä, jotka olivat alkaneet tai olivat vähintäänkin vireillä. Arolainen kirjoittaa artikkelissa:

Talousrikossyyttäjä Malla Sunellin mielestä näyttöä rikoksista on riittävästi. Siksi Helsingin käräjillä alkaa kuukauden kuluttua rikosprosessi, jossa veljeksiä syytetään yhteensä yli kymmenenestä talousrikoksesta. Vakavimmat syytteet neljästä törkeästä veropetoksesta koskevat molempia veljeksiä. Muista syytteistä Kari Uoti kuitenkin kokoaa suuremman osan. Syyttäjä siis katsoo hänen vaikuttaneen järjestelyihin veljeään enemmän.

Arolaisen käyttämät viranomaislähteet olivat pääasiassa poliiseja, syyttäjiä, ulosottomiehiä, verottajia, tuomareita, haastemiehiä, ja kun viranomaiset oppivat tietämään Arolaisen kirjoitukset, he myös halusivat kertoa enemmän talousrikoksia penkovaalle toimittajalle. Toinen taso on tosin se, että yksittäiset virkamiehet saattoivat puhua luottamuksellisesti ja antaa tietoa tai vihjeitä journalistisiin tutkimuksiin. Interbankin ja Uotin veljesten kohdalla Arolainen sai omien sanojensa perusteella merkittävän verran tärkeitä tietoja muutakin kuin viranomaisreittiä.

Siinä on se taustalla, että talousrikosjutuissa on aina lonkeroita riita-asioihin, konkursseihin ja siellä on aina velkoja ja siellä on aina entisiä työntekijöitä ja muita, joilla on tietoa. Ja sitten [he] voivat kertoa. Joskus kanssasyytetyt ovat hyvä lähde. Esimerkiksi haastemiehet ovat vanha hyvä kunnan lähde, joka on paljon unohtunut monelta nykytoimittajalta. Ulosottomiehet, tällaisista paikoista niitä [vuotoja] sitten tuli.

Interbankissa oli paljon hämärää, sanoo Teuvo Arolainen jälkikäteen. Ja se outous liittyy Suomen pankkikriisiin ja siihen, että KOP ja SYP olivat kaatuneet. Ja samaan aikaan oli perustettu kokonaan uusi pankki, jonka taustalla olivat enemmän ja vähemmän tuntemattomat henkilöt: Jon ja Gert Hellevig, Ben Wolfram sekä Juha Sorvisto. Jo se oli poikkeuksellista. Vielä enemmän poikkeuksellista oli Salon Seudun Sanomat vallanneiden Uotin veljesten tulo mukaan Interbankin toimintaan.

Olivat rehvastelleet julkisuudessa, ja sitten ne tulee omistamaan sitä. Ja sitten myyvät sen Kalle Isokalliolle, joka oli saanut Nokiasta fidut toimitusjohtajan vai pääjohtajan paikalta, kumpi se nyt olikaan. Niin olihan se hyvin kiinnostava kokonaisuus. 74 miljoonaa markkaa taisi olla se myyntihinta, jolla myytiin Isokalliolle huhtikuun alussa 1993.

Myyntisummaksi ilmoitettu 74 miljoonaa Suomen markkaa jakautui vielä kahteen osaan: 44 miljoonaan ja 30 miljoonaan. Ensimmäinen summa oli myyntivoittoa ja jälkimmäinen hankintahintaolettamaa; toisin sanoen 44 miljoonasta piti maksaa verot mutta ne jäivät maksamatta ja 30 miljoonaa vietiin ulkomaille. Arolainen huomauttaa, että nimenomaan verottajan ansiosta tutkinta oli käynnistynyt.

Kun sain silloin kesällä 1995 kuulla tutkintapyynnöstä ja pääsin siitä tekemään skuupin, siitä sitten tavallaan syntyi sekä innostus että sisäinen velvollisuus jatkaa penkomista. Ja sitä sitten kesti yli kymmenen vuotta. Siitä syntyi sekä useita kirjoituksia että myös useita eri oikeusjuttuja ja rikosjuttuja. Että sitähan syntyi ketjuna kaikenlaista matkan varrella, ja veljekset eivät paljon auttaneet asioiden ratkeamista, joten se pitkitti asiaa.

Kuitenkin vasta toukokuussa 1998 rahat saatiin jäljitettyä ja viranomaiset saivat 14 kiloa paperia oikeusapupyynnöllä. Osa rahoista löytyi, mutta läheskään kaikki eivät.

3.6. Tuomo Pietiläinen & tapaus Jouko K. Leskinen

Helsingin Sanomien pitkäaikainen taloustoimittaja ja tutkiva journalisti Tuomo Pietiläinen oli ajan hermolla. Vuonna 2000 Helsingin Sanomien sivuilla komeili juttu Jouko K. Leskisen osuudesta Pohjolan sisäpiirikauppoihin. Otsikossa luki: ”Poliisi selvittää Leskisen osuutta myös Pohjolan sisäpiirikaupoissa”.

Kysymys oli siis valtakunnansyyttäjänviraston esitutkinnasta, jossa selviteltiin vakuutusyhtiö Pohjolan osakkeilla tehtyjä sisäpiirikauppoja. Tuomo Pietiläisen uutisoima artikkeli perustui pitkälti esitutkintaan, joka oli alkanut Rahoitustarkastuksen poliisille tekemästä tutkintapyyntöstä. (HS 20.9.2000.) Vakuutusyhtiö Sammon entisen pääjohtajan Leskisen epäiltiin hankkineen perhepiiriinsä yli 50 000 eurolla Sammon kilpailijan Pohjolan osakkeita, koska Sammolla oli aikeita vallata Pohjola (HS 6.8.2003).

Jo ennen tapahtumasarjan alkamista Pietiläinen oli selviteltyt Leskisen ja hänen lähipiirinsä liiketoimintaa saamiensa uutisvinkkien perusteella. Pietiläinen oli kuullut huhuja, että Leskisellä olisi Gibraltarilla jonkun liikekumppanin kanssa perustettu yhtiö. Pietiläinen alkoi tarkastella yhtiötä tarkemmin, mutta vinkki ei johtanut julkaistuun journalistiseen juttuun. Pian Pietiläinen sai uuden vinkin sisäpiirikaupoista, ja hän lähti selvittämään, oliko Jouko K. Leskinen tehnyt sisäpiirikauppoja tyttärensä yhtiön lukuun Pohjolan osakkeilla.

Näihin aikoihin Pietiläinen sai myös poliisilta varmistuksen, että viranomaiset tutkivat asiaa. Uutinen syntyi päivässä tai kahdessa, ja vielä julkaisua edeltävänä iltana Pietiläinen tarkasti jutun kotona. Kaikkien faktojen piti olla kohdallaan. Ja kun sisäpiirikauppoja koskeva uutinen julkaistiin illalla, STT ehti lainamaan uutista ennen kuin se vuotaisi Helsingin Sanomien ulkopuolelle.

Talousrikosjutun tutkiminen toimittajalle oli vaikeaa, eikä merkittävän henkilön epäily sisäpiirikauppaan helpottanut asiaa yhtään. Päinvastoin.

Kyseessä oli kuitenkin Sammon pääjohtaja ja tuleva Sampo-Leonian konsernijohtaja, oli selvää, ettei saa olla virheitä, että uutinen tehdään viimeisen päälle oikein. Sain varmistuksen, että viranomaiset olivat hänen perässään, se oli pomminvarmaa.

En muista, kävinkö tässä vaiheessa vai myöhemmässä vaiheessa katsomassa arvopaperikeskuksessa ilmoitusvelvollisten eli sisäpiirirekisteristä, että minkälaiset nämä kaupat olivat olleet.

Jouko K. Leskisen tapaus oli käänntekevä osaltaan suomalaisessa talousrikosuutisoinnissa: pian Leskis-episodin jälkeen sisäpiiriläisten arvopaperikauppoja alettiin tutkia tarkemmin, ja tätä voidaan pitää niin sanottuna ennakkotapauksena. Päätäjien silmät avautuivat, ja Pietiläisen mukaan sisäpiirikauppojen tekeminen hankaloitui.

[Tähän asti] oli ajateltu, että arvopaperimarkkinarikokset eivät ole rikoksia ollenkaan. Voi ajatella, että Leskisen tapaus avasi viimeistään johtajien silmät ja alettiin olla varovaisempia.

Kuitenkin Leskisen tapauksessa oikeusprosessi oli alkanut. Ensin käräjäoikeus tuomitsi hänet 7 260 euron sakkoihin sisäpiirikaupoista (HS 6.8.2003). Hovioikeus vapautti ja korkein oikeus tuomitsi uudelleen. Tällaisen keskellä tiedonhankinta oli vaikeaa, ja Tuomo Pietiläinen yritti käyttää laajaa verkostoaan hyödyksi, mutta ennen kaikkea oppimiaan tutkivan journalismin metodeja: henkilölähteitä, arkistoja, arvopaperikeskuksen arkistoja, vuosikertomuksia, kaupparekisteriä. Lisäksi hän kävi katsomassa, mistä Leskisen tyttären sijoitusyhtiössä Bellamaticissa oli oikein kyse.

Työvaiheissaan Pietiläinen myös tutki pörssikursseja ja niiden muutosta, pani aikajanelle Jouko K. Leskisen ostamat sijoitukset ja vertaili niiden ostokursseja. Samaan aikaan oli menossa Pohjolan valtaus, ja osittain siitä syystä myös osakkeiden kurssi oli noussut. Tämä on myös yksi syy, miksi korkein oikeus linjasi tapauksessa olevan arvopaperimarkkinarikoksen tunnusmerkistöt. Pietiläisen mukaan ennakkotapaus toi muutakin esiin: oikeus linjasi ja määritteli ensi kertaa, mikä on sisäpiiritieto.

Perinteinen talousrikos oli muuttunut vähitellen. Arvopaperimarkkinalaki oli tullut voimaan jo vuonna 1989, ja vasta reilun kymmenen vuoden jälkeen Pietiläisen mukaan se otettiin tosissaan yritysjohtajien keskuudessa; samoin oli myös Finanssivalvonnan ja Rahoitustarkastuslautakunnan osaamisen ja resurssien saamisen kanssa.

Aikaisemmin johtajiin kohdistuneet rikokset olivat tabuja, ja poliisilta vaati rohkeutta lähteä tutkimaan. Vaati syyttäjältä rohkeutta lähteä syyttämään ylintä huippujohtoa. Oli tosi kiinnostavaa, ja tosi tärkeä linjaus talousrikollisuudessa.

En usko, että kuittikauppa mihinkään hävisi, mutta ehkä sitä seurattiin vähemmän uusien linjausten jälkeen. Voi sanoa myös, että tällainen arvopaperimarkkinarikollisuus oli yhteiskunnan päättäjakerrokseen kohdistuvana tekemuotona täysin uutta.

Tästä syystä myös journalistinen työprosessi oli hankala. Pietiläisen mukaan tutkiva työ on aina hyvin motivoivaa, kun kohteena ovat vallankäyttäjät. Ja tällaisissa tilanteissa toimittajaan on tietysti oltava hyvin tarkkana, ettei tapahdu mitään asiavirheitä, josta toimittaja ja mediatalo voivat saada syytteen niskaansa.

Haastavuus ja motivoivuus kulkee käsi kädessä. Haastavia juttuprojekteja jaksaa tehdä juuri siksi, että ne ovat tärkeitä.

Jouko K. Leskisestä kirjoittaessaan Pietiläinen ei joutunut perinteisen uhkailun tai kiristyksen kohteeksi, tosin Pietiläisen käsityksen mukaan päättäjät lähettivät hänelle kautta rantain terveisiä. Pietiläisen mukaan esimerkiksi Kauppalehden toimittaja Lauri Helve kirjoitti usein, että Pietiläisen kaltaisten kirjoittelua voisi olla vähemmän.

Antoi ymmärtää, että faktat ovat vähän sinne päin, ettei yksilön oikeusturvasta nyt huolehdita. Hän seurusteli juuri yhteiskunnan yläkerroksen kanssa, ja terveiset tulivat tällä tavalla kiertokautta.

Kun korkein oikeus tiedotti medialle, että päätös Jouko K. Leskisen mahdollisesta tuomiosta annetaan seuraavana päivänä, Tuomo Pietiläinen päätti tehdä oikeusistuntopäivän lehteen uutisen siitä: päätöksen antamisen päivästä. Juttu julkaistiin lopulta Helsingin Sanomien verkkosivuilla aamulla kello 9:00. Korkeimman oikeuden presidentti Pauliine Koskelo ilmeisesti hermostui tästä, ja Pietiläisen mukaan etenkin siitä, että Helsingin Sanomat päätti julkaista tiedon tiedon julkaisemisesta.

Korkein oikeus tuomitsi yksimielisesti Sampo-konsernin entisen pääjohtajan Leskisen sisäpiiritiedon väärinkäyttämistä 30 päiväsakkoon, 7 260 euron sakkoihin. (HS 30.12.2006.) Juttu oli ensimmäinen pörssirikoksesta annettu korkeimman oikeuksen ennakkopäätös, eikä siitä voinut valittaa. Jouko K. Leskisestä ei koskaan tullut Sampo-Leonian johtajaa. Paikalle nimitettiin sen sijaan Björn Wahlroos.

Silti Pietiläinen jatkoi Leskisen seurantaa. Erityisen mielenkiintoisena yksityiskohtana hän mainitsee sen, että Leskinen sai pitää kaikki optionsa, vaikka niillä nimenomaan yritetään sitoa ihmisiä töihin.

Juttukokonaisuutena Pietiläinen pitää Jouko K. Leskinen -tapausta merkittävänä ja suuntaa-antavana myöhemmälle keskustelulle. 2000-luvun alussa oli Pietiläisen tiedon mukaan paljon sisäpiiritiedon väärinkäyttöä, tiedottamisrikoksia ja kurssivedätyksiä eli valuuttakurssimanipulaatioita. Vasta journalistinen kirjoittelu sai hänen mukaansa pörssiyrityksiä vasta kunnolla huolehtimaan lainmukaisuudesta.

Rahoitustarkastus eli nykyinen Finanssivalvonta oli aina harmissaan, että näitä uutisia julkaistiin ennen kuin Finanssivalvonta oli niitä tutkinutkaan, mutta kyse oli kuitenkin yhteiskunnan kannalta hyvin tärkeästä, yleistävästä vaikutus. Sitten prosessit pantiin kuntoon.

Lähteisiin liittyviä kysymyksiä Pietiläinen ei suostunut kommentoimaan teemahaastattelussa.

3.7. Yhteenveto

Edellä kerrottujen talousrikostapauksia yhdistää muutama seikka: ne kaikki kiinnostivat tapahtumien aikaan laajalti suomalaisia, niistä uutisoitiin paljon ja ne kaikki vaikuttivat ihmisten yleiseen mielipiteeseen.

Tässä luvussa kuitenkin käsittelen tutkimuskohteideni – Tuomo Pietiläisen, Ari Korvolan, Seppo Sudenniemen, Harri Nykäsen, Päivi Happonen ja Teuvo Arolaisen –

vastauksia ja pyrin muodostamaan kuvan tapausten yhteneväisyyksistä, joilla oli merkitystä tiedonhankintaan. Pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseeni: *millainen tiedonhankintaprosessi on talousrikoksista uutisoiville toimittajille?*

Käsittelen asiaa viiden kohdan kautta:

- 1) *Mistä juttu lähti liikkeelle?*
- 2) *Millaisissa työolosuhteissa toimittaja työskenteli?*
- 3) *Yrittivätkö ulkopuoliset vaikuttaa toimittajaan ja hänen päätöksiinsä?*
- 4) *Millaisia lähteitä toimittaja käytti?*
- 5) *Millainen toimittajan asiantuntemuus oli talousrikosten suhteen?*

Ensimmäisessä (1) kohdassa oli osin hajontaa. Harri Nykäsen, Tuomo Pietiläisen, Teuvo Arolaisen ja Ari Korvolan kyseessä oli toimittajan itsensä ensijainen tiedonhankintatyö, joka sysäsi pitkän prosessin alulle. Vaikka myös Seppo Sudenniemi uutisoi pitkään samasta aiheesta kuin Harri Nykänen, Sudenniemi kiinnostui aiheesta vasta Nykäsen uutisoitua. Samoin kävi myös Päivi Happosella, kun hän kiinnostui WinCapitasta MTV3:n 45 minuuttia -ohjelman paljastettua pyramidihuijauksen. Tätä kautta haastatteluissa kävi myös selväksi, että jos toimittaja oli itse paljastanut jotain, hän myös pyrki seuraamaan mahdollisimman intensiivisesti alulle panemaansa juttua. Sudenniemen ja Happosen tapauksessa voisi mielestäni puhua enemmän perinteisen uutisrutiinin hoitamisesta päivittäisessä uutisrytmissä, tosin niin he itsekkin asian määrittelivät.

Toisessa (2) kohdassa taas toimittajat olivat hyvin samanmielisiä. Kaikkien teemahaastateltujen työtä leimasi sama ongelma: jokaisen piti tehdä työlään projektin aikana myös muita journalistisia töitä, päivittäisuutisia. Kaikkia tapauksia yhdisti myös talousrikosjuttujen monimutkaisuus; se, että lonkerot johtavat moneen suuntaan, eikä toimittajilla aina ollut riittävästi aikaa vain kyseisen jutun penkomiseen. Heidän mukaansa talousrikosuutisoinnissa toimittajan pitää aina kirjoittaa siten, ettei toimittaja itse ”kastu”. Kielikuvassa on kysymys siitä, että toimittajan pitää olla aina varma, että tieto on paikkansapitävää, jotta toimittaja ei itse joudu syytteeseen tai vastuuseen väärän tiedon levittämisestä.

Huomionarvoista tapauksissa oli, että kaikissa epäiltyinä oli yhteiskunnan merkittäviä henkilöitä. Näin faktojen tarkastamiseen piti käyttää aikaa paljon, jotta toimittaja ei joutuisi itse esimerkiksi kunnianloukkaussyytteeseen. Kaikille oli myös ominaista se, että jokainen toimittajista hyödynsi omissa tutkimuksissaan arkistoja ja kaikilla oli esimiestensä tuki. Arolainen viittasi haastattelussa esimiehiensä kanssa käymiinsä keskusteluihin Interbank-episodin aikana; kaikille pomoille ei tarvitse kertoa kaikkia lähteitä, mutta niin paljon heidän täytyy tietää, että pomot pystyvät tekemään päätöksen julkaistaanko jonkun nimi vai ei. Tosin jälkikäteen on voinut huomata, ettei esimerkiksi Harri Nykäsellä ollut luottoa Helsingin Sanomien vastaavalta päätoimittajalta (Virkkunen 2013, 109–113).

Osaltaan vaikutusvaltaisten ihmisten osallisuus vahvistaa kolmannen (3) kohdan yhteneväisyyksiä. Käytännössä kaikissa tapauksissa toimittajaan pyrittiin myös vaikuttamaan. Silti suurimmassa osassa vaikuttaminen ei ollut uhkailua, vaan pyrkimys tietojen urkkimiseen.

Neljännessä (4) kohdassa taas voi todeta, että toimittajien lähteet olivat hyvin erilaisia. Lähteiden monipuolisuuteen vaikuttivat tietysti olemassaoleva suhdeverkosto ja jutuntekoon käytetty aika. Esimerkiksi Happosella ja Sudenniellä ei ollut yhtä paljon aikaa käytettävissään kuin muilla teemahaastatteluun osallistuneilla toimittajilla. Tämä osaltaan voi selittyä myös sillä, ettei heidän uutisoimansa asia ollut toimittajan itsensä löytämä, kuten jo ensimmäisessä kohdassa kirjoitin. Jos talousrikosuutisointi perustuu tutkivaan työhön eikä pelkästään oikeuden pöytäkirjojen raportointiin, työn vaiheet olivat yleensä seuraavia: toimittaja kävi läpi talousrikosepäillyn toimintaan liittyviä asiakirjoja, kaupparekisteriotteita, kauppakirjoja, selasi arvopaperikeskuksen arkistoja, vuosikertomuksia ja haastatteli henkilölähteitä.

Viidennen (5) kohdan voisi tiivistää seuraavasti: osaa leimasi myös tietotaidottomuus talousrikoksen edessä: esimerkiksi Seppo Sudenniemi myönsi avoimesti, että hänen oli pakko käyttää asiantuntijahaastatteluja oman osaamattomuutensa vuoksi. Käytännössä talousrikoksista uutisoivan toimittajan pitäisi kuitenkin tuntea julkisuuslainsäädäntö erityisen hyvin ja tietää, miten päätöksenteko tapahtuu julkisessa koneistossa – tuomioistuimissa, syyteharkinnassa ja niin edelleen. Esimerkiksi toimittajien tulisi ymmärtää hyvin myös julkisuusperiaate – samoin kuin viranomaisten. Heikki Kuutti on

määritellyt *julkisuusjournalismin* seuraavasti: ”Julkisuusjournalismilla tarkoitetaan tässä yhteydessä julkisuuslakiin *laki viranomaistoimintojen julkisuudesta* tai laajemmin julkisuusperiaatteen hyödyntämiseen perustuvaa toimitustyötä”. Käytännössä siis julkisuuslain nojalla toimittajilla on edelleen vuonna 2014 mahdollisuus saada toimitukselliseen käyttöön viranomaisten hallinnoimia aineistoja, joita analysoimalla voi löytää merkittäviä asioita. (Kuutti 2011, 12.)

Vaikka teemahaastatteluissa ei noussutkaan esiin toimittajien lähdekriittisyys, haluan nostaa sen esiin. Esimerkiksi Daniel A. Berkowitz (2009, 111–112) on pohtinut sitä, kuka saa äänensä kuuluviin. Totta kai kyse on vallasta ja vallankäytöstä, siitä kenellä sitä on ja niin edelleen, mutta Berkowitzin mukaan on tärkeää kiinnittää huomiota kahteen ulottuvuuteen: journalismin asemaan vahtikoirana ja toisaalta taas myös lähteiden ja toimittajien symbioottiseen suhteeseen, jossa lähde saattaa kertoa jotain hyötyäkseen myöhemmin. On huomioitava, että Berkowitz pohjaa mallinsa länsimaalaiseen, perinpohjaisen amerikkalaiseen malliin, joka on mielestäni vertailukelpoinen viitekehys myös omalle tutkimusaiheelleni, suomalaiselle talousrikosuutisoinnille.

Ja jos Berkowitz näki ongelmia toimittaja-lähde-suhteessa, sitä samaa voi sanoa Pamela J. Shoemakeristä ja Stephen D. Reesestä (1996, 178–180). He tosin muistuttavat, ettei toimittajalla ole läheskään aina mahdollisuutta olla silminnäkijätodistajana tapauksissa, jolloin he ovat lähteiden varassa. Esimerkkinä he käyttävät lento-onnettomuutta, mikä sinänsä on todella kaukana omasta tutkittavastani aihepiiristä. Lento-onnettomuudesta kirjoittaessaan he kuitenkin painottavat jokaisella silminnäkijällä olevan mahdollisuutensa tulkita asioita eri tavoin. Jos taas ajattelee talousrikoksia ja niistä uutisointia, tilanne ei ole aivan yhtä yksioikoinen.

Selvää on kuitenkin, että talousrikoksista uutisoivat tarvitsevat muutakin tietoa kuin viranomaisten asiakirjoihin perustuvaa tietoa; toisin sanoen tällaisissa tapauksissa toimittajien pitäisi pystyä arvioimaan lähteen tai lähteiden luotettavuus. Reesen ja Shoemakerin tutkimustulosten perusteella toimittajan ja lähteen välisessä suhteessa on aina kysymys seuraavasta: toimittajat tarvitsevat niin sanottua silminnäkijätietoa uutisraportteihinsa. Silti emme koskaan tiedä aivan varmasti lähteen motiiveja paljastaa

tietoja. Heidän mukaansa lähteiden valehtelu voi olla yleisempää kuin luulemmekaan. (Shoemaker & Reese 1996, 178.)

Tämä osaltaan vahvistaa teemahaastattelujeni antia, sillä haastatteluissa ilmeni selvästi myös se, että talousrikoksista vuotavalla on usein motiivi, mikä pitää ottaa huomioon lähteitä valittaessa. Motiivina voi olla vaikkapa kilpailijuus epäillyn talousrikollisen kanssa, ja tämän vuoksi on hyvä tiedostaa lähteen olevan usein todella lähellä rikoksenteijää.

4 PÄÄTELMÄT

Teemahaastattelut vahvistivat mielikuvaa talousrikosjournalismin haastavuudesta, mutta myös sen tarpeellisuudesta. Ja toimittajat näkivät, kuten Bromley (2008, 184): tutkiva journalismi on hyvä asia, kuin journalismin ”ydin”. Sen näkee myös tutkielmani tuloksista. Silti journalismia välillä tunnutaan tekevän toimittajille itselleen, vaikka journalismi pitäisi nähdä yhteiskunnallisen keskustelun herättäjänä ja ylläpitäjänä, aivan kuten Kelluva kiinnostavuus -kirja osoittaa: journalismin pitäisi olla kohdistettu yleisölle (Heikkilä, Ahva, Siljamäki & Valtonen 2012, 261). Tässä luvussa käyn läpi lyhyesti tutkielmani tuloksia, perehdyn tutkimustulosteni pohjalta talousrikosuutisoinnin tulevaisuuden uhkiin ja mahdollisuuksiin. Lopuksi pohdin, millaisia kysymyksiä työni herätti jatkotutkimusta ajatellen.

4.1. Tulokset

Tutkielmani tuloksia olivat: talousrikosuutisointi median murros lisää entisestään haastavuutta, koska tiedotusvälineet irtisanovat heikon taloudellisen suhdanteen aikana toimittajia. Esimerkiksi teemahaastateltujen työprosessia talousrikostapauksissa hankaloittivat toimittajaan kohdistuvat vaikuttamisyrietykset, toimittajien heikko lainsäädännön tuntemus ja ajan puute kiireisessä toimituksellisessa rytmissä. Tutkimustulokseni osoittavat, että talousrikosuutisointi on edelleen tärkeää, mutta siihen pitäisi panostaa resursseja nykyistä enemmän.

Edellä mainitut myöskin vastaavat johdannossa asettelemaani tutkimuskysymykseen: *millainen tiedonhankintaprosessi on talousrikoksista uutisoiville toimittajille?* Myös suhdeverkoston laajuus usein ratkaisee, onko toimittajalla edellytyksiä toimia talousrikoksista uutisoivana toimittajana, sillä muutoin uutisointi uhkaa jäädä vain oikeuden pöytäkirjojen raportoinniksi.

Tutkielmani mukaan talousrikoksista uutisoiville toimittajille tilanne on Suomessa epämieluisin. Itsekin talousrikoksista silloin tällöin uutisoineena toimittajana olen huomannut saman kuin teemahaasteltavani: niin kutsuttu valkokaulusrikollisuus elää ja

voi valitettavan hyvin.

Käytännössä suurimpia suomalaisia talousrikoksia johdetaan nykyään Suomen rajojen ulkopuolelta, eivätkä rikokset ole enää pieniä ja paikallisia. Sitä teemahaastattelut eivät kuitenkaan paljastaneet, että vuosittain suomalaiset viranomaiset takavarikoivat noin 30 miljoonan euron verran epäiltyä rikoshyötyä. Koska korruption todellista laajuutta ei pystytä arvioimaan riittävän luotettavasti, talousrikollisuudesta paljastuu vain kymmenisen prosenttia. (TS 7.7.2012.)

Monitulkintaisia muutoinkin vaikeista rikoksista tekee ennen kaikkea monen maan kanssa ontuva oikeusapumenettely ja vaikea rikoshyödyn jäljittäminen. Tämä ilmeni myös Ari Korvolan tapauksessa Maija-Liisa Lahtinen. Periaatteessa velkojan peräämiä rahoja voidaan yrittää saada myös ulkomailta suomalaisen toimivaltaisen tuomioistuimen päätöksellä.

Suomi onkin onnistunut palauttamaan omaisuutta muun muassa Ranskasta ja Thaimaasta. Tosin usein vahinkoa kärsineen velkojan rahat jäävät ulkomaille. Lisäksi oikeusapumenettely on usein hidasta yksin todisteperusteisenkin tiedon saamisessa. Jos kysymykseen tulisi ulkomaille kätketyn tai siellä hankitun omaisuuden takavarikoiminen ja jäädyttäminen. Tällaisia oikeusapumenettelyllisesti vaikeita maita on Euroopassakin, puhumattakaan etäisimmistä maailmankolkista. (emt.)

Kaikki tämä hankaloittaa nykytilannetta, jossa tehtävään journalistiseen tuotteeseen käytettävää aikaa on entistä vähemmän, ja silti toimittajien pitäisi ymmärtää globalisaation vuoksi tulleet uudenlaiset ongelmat talousrikoksille ja niistä uutisoimiselle.

Talousrikosuutisoinnin tila ja tulevaisuus ei todella näytä ruusuiselta, vaan pikemminkin sellaiselta, jota kukaan ei vielä edes osaa kuvitella tai aavistaa. Jos ajattelen Kelluvan kiinnostavuus -tutkimuksen tuloksia ja peilaan niitä omaan tutkielmaani, niin löydän yhteisen nimittäjän: *journalismin mahdollisuuden*.

Kelluvassa kiinnostavuus -kirjassa perehdyttiin Nick Couldryn, Sonia Livingstonen ja Tim Markhamin (2007) kehittämään *julkinen kytkentä (public connection)* -

ajatukseen. Suomalaisen tutkijaryhmän ajatusten perusteella taas journalismilla on mahdollisuus tulla niin sanotusti käyttökelpoiseksi tai olla osana yhteiskuntaa. (Heikkilä, Ahva, Siljamäki & Valtonen 2012, 228.)

Mielestäni ajatus on hyvä. Jos ajattelee talousrikosuutisoinnin merkitystä, esimerkiksi jokaista teemahaastatteluissa läpi käymääni talousrikostapausta, on selvää niillä olevan yhteiskunnallista merkitystä. Jos ajattelee esimerkiksi WinCapitaa, merkitys on selvä: ihmisiä huijattiin, jolloin kollektiivisella kokemuksella luodaan tilanne, jossa journalismilla on mahdollisuus. Se selittää ihmisille, mitä on tapahtunut ja mitä on tapahtumassa. Aivan journalismin peruskysymyksiä siis.

Journalismi on kaikesta huolimatta edelleen vuonna 2014 vallan vahtikoira, jota tarvitaan, ja taloudelliset ja poliittiset väärinkäytökset ovat vahtikoirajournalismin keskeisiä toiminta-alueita (Kantola & Mörä 1988, 301). Ongelmallista sille tosin voi olla nimenomaan se, että talousrikosjournalismista on tullut julkisuuteen sitä varmemmin, mikäli rikoksesta epäiltynä on yhteiskunnan yläluokkaa (Arolainen 2008).

Kysymys on samasta asiasta kuin Pamela J. Shoemaker, Tim P. Vos ja Stephen D. Reese ovat kirjoittaneet artikkelissaan *Journalists as Gatekeepers*. Sen perusteella voitaneen sanoa, että oli kysymyksessä mikä tahansa journalismin muoto – internetuutisointi, sanomalehdet, televisio, radio, aikakauslehdet – niin toimittajien tehtävä on [edelleen] valikoida viestittävien asioiden seasta tärkeimmät asiat ja toimia ikään kuin portinvartijana. He huomauttavat, että portinvartija-teoria on myös yksi vanhemmista menetelmistä uutisien tutkimuksessa. Teorian perusteella mediamaisemaa voi hahmottaa instituutionaalisten, organisatoristen ja ammatillisten tekijöiden kautta. (Shoemaker, Vos & Reese 2009, 73.)

Se asettaa myös paljon vaatimuksia talousrikoksista uutisoivalle toimittajalle: etenkin tarkkuutta, sillä uutisoinnissa ei ole virheisiin varaa. Muutoin toimittajana voi olla helposti itse syytettynä. On myös muistettava, että usein talousrikoksista toimittajalle juttuvuodon tehnyt saattaa itse hyötyä asiasta. Sen vuoksi suurten lehtien toimittajille, kuten Helsingin Sanomille, halutaan kertoa enemmän talousrikospaljastuksia kuin pienempien lehtien toimittajille (Arolainen 1998, 286).

Toimittajat tarvitsevat näitä vuotajia ja etenkin tiedotusvälineet tarvitsevat niitä uutiskilpailun ja siinä erottumisen vuoksi. Muussa tapauksessa talousrikoksista tehdyt uutiset perustuvat poliisin tai muiden viranomaisten tutkinnan kautta. Myös vuonna 2010 haastatteleman Helsingin Sanomien (ennen Nelonen) toimittaja Susanna Reinboth totesi suurimman osan talousrikosuutisista perustuvan käytännössä viranomaislähteisiin (haastattelu 28.5.2010).

Kuten jo aiemmin on moneen kertaan sanottu, tutkiva journalismi on journalismia, jossa jokin asia halutaan pitää salassa. Sen vuoksi tutkivan journalismi on tärkeää, kahdestakin syystä. Ensinnäkin yhteiskunnallisesti tulenarkojen asioiden tulee tulla julki. Aika ajoin myös viranomaiset hyötyvät tutkivasta talousrikosuutisoinnista, sillä toimittajien jutut ovat aika ajoin myös aloittaneet esitutkintoja (Arolainen 1998, 191–192). Toiseksi tutkiva journalismi lisää uskottavuutta journalismia itseään kohtaan. Eritoten talousrikosjournalismi on kehitystilassa sen ”uutuuden” vuoksi.

Voinee sanoa, että tunnetun suomalaisen talousrikollisuuden aika alkoi vasta 1980-luvulla, eikä olekaan ihme sen olevan vaikeasti hahmottava asia toimittajille: niin talous-, rikos-, oikeus- kuin uutistoimittajille. Lisäksi ”uudenlaiset” talousrikokset, arvopaperirikokset nousivat seurantaan vasta 2000-luvulla.

Osasyynä tähän oli nimenomaan Jouko K. Leskisen tapaus, johon perehdyin Tuomo Pietiläisen kanssa käymässäni teemahaastattelussani. Ennakkotapauksena se muutti osaltaan talousrikosuutisointia, mutta sen ansiosta sisäpiirien osakekauppoihin kiinnitettiin myös enemmän huomiota viranomaisten osalta, vaikka arvopaperimarkkinalaki oli muuttunut jo 1989.

Kun analysoin teemahaastattelujen sisältöjä, sain perustellun vastauksen tärkeimpään tutkimuskysymykseeni: *millainen työprosessi hankalassa talousrikosuutisoinnissa on?* Erittäin hankala, kuten pro gradusta on jo selvinnyt. Pidän tuloksiani mielekkäänä työni kannalta, sillä aineisto osoitti uutisoinnin olevan hankalaa kiireisessä työympäristössä ja toisaalta myös tiedonhankinnan olevan vaikeaa muuttuvassa mediaympäristössä.

4.2. Uhkia ja mahdollisuuksia

Median murros tuskin loppuneen, ja yhä useammat tiedotusvälineet kamppailevat olemassaolostaan ja luottamuksesta yleisöön. Sen vuoksi pidänkin erityisen tärkeänä, ettei suomalaisesta journalismista tulisi liian yhdenmukaista. Se tarvitsee erityisalueita saavuttaakseen yleisön luottamuksen, aivan kuten Kelluvan kiinnostavuuden tutkijatyöryhmä määritteli journalismin ammattikunnalle itselleen tulevan lisäarvon lisäävän myös yhteiskunnallista keskustelua (emt. 15).

Sen vuoksi esimerkiksi yhteiskunnallista tehtävänsä tekevän talousrikosuutisoinnin roolin pitäisi korostua, eikä päinvastoin. Tällä hetkellä näen paljon uhkakuvia, jotka voivat heikentää entisestään jo muutoinkin vaikeassa asemassa olevan talousrikosuutisoinnin tulevaisuutta. Esimerkiksi toimittajan töitä hankaloittava hallintarekisterihanke voi toteutuessaan hankaloittaa työtä merkittävästi, vaikka valtiovarainministeri Antti Rinne (sd), ettei suostu hyväksymään pörssiosakkeiden salaushanketta.

Laissa on kuitenkin porsaanreikiä, kuten jo johdantoluvussa osoitin: mahdollisesti pörssiomistuksia voidaan jatkossakin piilottaa hallintarekisteriketjun perällä ulkomaalaisen arvopaperin säilyttäjän avulla.

Toisena hankaluutena näen asenneilmaston mediataloissa, aivan kuten Johanna Vehkoo kirjassaan *Painokoneet seis!* kirjoitti: median pitäisi pystyä panomastaan laatuun, ei pelkästään määrään (2011, 13). Siihen en kuitenkaan osaa ottaa kantaa, miten tämä kannattaisi hoitaa parhaiten. Esimerkiksi datajournalismin mahdollistama laaja tietojen kerääminen ja analysoiminen voi parhaimmassa tapauksessa lisätä tutkivan talousrikosjournalismin mahdollisuuksia. Kuitenkin elämme taloussuhdanteissa vielä vuonna 2014 sellaista aikaa, että tämä ei ole välttämättä mahdollista. Onkin muistettava, että toimituksellisten resurssien väheneminen on aina sidoksissa talouden suhdanteisiin.

Myös median murros aiheutti teemahaastatteluissa paljon pohdintaa. Vaikka haastattelujen ajankohta oli loppukevät 2013 ja viimeistelin pro graduani vasta loppuvuodesta 2014, mikään ei sinänsä ole muuttunut. Median murros on edelleen käynnissä. Osa haastateltavista näki nykyisen talousrikosuutisoinnin olevan aallonpohjalla. Teuvo Arolainen näki tilanteen olevan yleisesti huono: esimerkiksi edes

Helsingin Sanomissa ei hänen mukaansa seurata talousrikoksia kuin satunnaisesti (haastattelu 17.4.2013). Tosin etenkin Tuomo Pietiläinen on seurannut paljon arvopaperirikoksia Helsingin Sanomissa. Arolaisen mukaan suomalaisessa keskustelussa talousrikosuutisista pitäisi kuitenkin muistaa, että arvopaperihuijaukset ovat vain pieni joukko kaikista talousrikoksista.

Olen aina ollut sitä mieltä, että ne on vain pieni joukko kaikista talousrikoksista, koska suurimmassa osassa on aika vähäiset hyödyt ja vahingot ja ne on sakoilla sovitettavia muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ne jutut (Arolainen haastattelu 17.4.2013).

Tulevaisuuden uhka tutkivalle työlle ja etenkin tutkivalle talousrikosuutisoinnille on selkeä: toimituksissa ei ole aikaa ”ajatella” ja penkoa pitkäjänteisesti asioita. Moni haastateltavista näkee toimitusten sisäisen työnjaon tuovan ongelmia tutkivalle työlle. Samoin esiin nousseet uhkat olivat hyvin samankaltaisia: median viihteellistyminen ja pinnallistuminen, journalismin ja ilmoitusten sekoittuminen. Suurin pelko haastatelluilla toimittajilla oli, että viihteellistyminen lähtee journalistisesta kulttuurista itsestään, ei mediayleistöstä. Tämä taas voi aiheuttaa sen, että ihmiset eivät ole valmiita maksamaan journalismista, sillä he eivät enää luota siihen.

Vaikka tilanne ei ole hyvä, ei se kuitenkaan ole toivoton. Uudet toimittajakollektiivit, jotka haastavat perinteistä mediaa, ovat tuoneet raikkaan tuulahduksen ja ovat osiltaan elvyttämässä tutkivan journalismin tilaa Suomessa. Yksin tähän ei kuitenkaan pysty pitkiin, taustoittaviin artikkeleihin perustettu Long Play, joka on kuitenkin yleiseen tutkivaan journalismiin perustettu digitaalinen formaatti. Se ei suinkaan keskity pelkästään talousrikoksiin.

Teemahaastatteluissa haastattelemani toimittajat nostivat esiin Long Playn lisäksi yleisaikakauslehdet, joilla olisi mahdollisuus tehdä enemmän tutkivaa journalismia, samoin television ajankohtaisohjelmat. Tosin kesään 2001 asti Helsingin Sanomissa työskennelleen ja sittemmin kirjailijana toimineen Harri Nykäsen näkemys talousrikosuutisoinnin nykyisyydestä on lohduton, ja tutkiva työ on hänen mukaansa yhä harvemman journalistin kontolla (haastattelu 10.4.2013).

Mahdollisuuksia hän, kuten muutkin, näkee Long Playssa, mutta siinäkin on hänen mukaansa ongelmansa: usein kollektiivien toimittajat ovat liian samalla tavalla ajattelevia, jolloin tulee vain samantyyppisiä juttuja. Tätä Nykänen selittää sillä, että uutismaailma tarvitsisi enemmän epäpoliittisia toimittajia, jotka voivat ”ampua joka suuntaan”. Tällä hän tarkoitti sitä, että toimittajat saattavat jättää joistakin aiheista uutisoimatta, jos toimittajan poliittinen tai aatteellinen maailma on uutisointia vastaan.

Ari Korvola taas näkee tutkivan toimittajan roolin olevan talousrikosuutisoinnissa seuraavanlainen: toimittajan on aina valittava tietty näkökulma ja se, keneen uskoo. Korvolan ilmenee yksi samankaltaisuus muiden kanssa: liike-elämän vaikuttajilla on niin usein omia intressejä, jolloin talousrikoksen vuotaja saattaa olla itse kilpailija. (haastattelu 11.4.2013.) Tämä ei ole toimittajalle pelkästään hyvä asia, sillä monesti toimittaja voi joutua peräti harhautuksen kohteeksi. Tätä ei myöskään helpota nykyisten ajallisten resurssien vähäisyys.

Toisaalta ja toisaalta. Mutta koska yhteiskunta on aiempaa avoimempi ja tietoa saa nopeammin, myös julkisuus on muuttunut. Julkisuus ymmärretään enemmän pelikenttänä kuin 1990-luvun alussa, ja nykyään toimittajilla saattaa olla myös enemmän vuotajia käytettävänä. Toisaalta tämä on hyvä asia, jos ottaa huomioon Seppo Sudenniemen uhkakuvan, jonka perusteella toimittajilla ei ole aikaa istua käräjäoikeudessa, ellei kyseessä ole tunnettu julkisuuden henkilö. Näin ”syvempi” erikoistieto saattaa jäädä kertomatta, siis saattaa jäädä uutisoimatta. (Sudenniemi haastattelu 12.4.2013.)

Silti: suomalaisen tutkivan journalismin tulevaisuus on hankala, se on selvä. Journalismin tulevaisuus Suomessa ei näytä hyvältä, mutta toisaalta ainakin itse pidän hyvänä alkuna Long Playn kaltaisten kollektiivien syntyä, sillä perinteisellä medialla on valitettavan vähän aikaa tutkivaan työhön. Tiedän tämän kokemuksesta, sillä olen työskennellyt niin vapaana toimittajana kuin kuukausipalkkalaisena tiedotusvälineissä.

Mutta miten huono tilanne sitten voisi ratketa? Rehellisesti sanottuna minulla ei ole siihen vastausta, sillä perinteisessä, monimutkaisessa talousrikosjutussa saattaa olla kymmeniä tuhansia sivuja, ja oikeuskäsittely saattaa kestää useista viikoista useisiin vuosiin.

Myös datajournalismin tuleminen ja yhteisörahoitteinen tekeminen voivat parhaimmassa tapauksessa lisätä tutkivuutta suomalaisella journalismin kentällä. Taito on toimittajalle välttämätön, sillä jo pelkästään suurin osa asiakirjoista on siirtynyt sähköisiksi. Näin ollen datajournalismin keinoilla, joka on siis vain tutkivan journalismin metodi lisää, voi analysoida julkista dataa. Näin tiedotusväline voi saada pienellä teknisellä työllä merkittävän määrän uutisvoittoja. Kehitys on ollut vauhdikasta, ja nykyään datajournalismilla voidaan analysoida suuria tietomassoja samalla, kun valtiot ja kunnat ovat vapauttaneet sitä avoimeksi.

No, onhan datajournalismi ollut tunnettu jo vuosikymmeniä, mutta tekniikan kehittyessä ja datan vapautuessa sen käyttö on muuttunut paljon kiinnostavammaksi kuin aikaisemmin (Pietiläinen haastattelu 28.4.2013).

Sen sijaan Teuvo Arolaisen haastattelussa nousi datajournalismia sivutessa esiin mielenkiintoinen aspekti: kun puhutaan talousrikosjournalismista, ei pitäisi puhua vain talouselämästä ja talousvaikuttajien tekemistä rikoksista, vaan koko yhteiskuntaelämän kerroksista, jossa on taloutta. Esimerkiksi hän nosti vaikkapa kansallisen jääkiekkoliigamme, jossa voi muhia jättipetoksia, tai vastaavasti museon rakentamisen, mikä voi sisältää paljonkin yllättäviä talousrikoksia.

Sellainen vanha sääntö on, että aina missä on rahaa ja hyväuskoisuutta, niin aina siellä on tilaisuuksia tehdä jotain hauskaa. Valvomaton raha on sellainen, mille käy huonosti. Jos on varoja, joita kukaan ei valvo, niin niillä on taipumusta häipyä. (Arolainen haastattelu 17.4.2013.)

Pitäisi siis osata katsoa lähellekin.

4.3. Mahdollinen jatkotutkimus?

Mielestäni aiheen jatkotutkimus on ehdottomasti paikallaan, sillä talousrikosuutisointiin liittyvää journalismin tutkimusta on vain vähän. Jatkotutkimuksen näkökulmana voisi

olla esimerkiksi datajournalismi ja talousrikosuutisointi: se, miten datajournalismi on muuttanut talousrikosuutisointia.

Mutta tästä tutkielmasta vielä sananen. Kuten sanoin: tämä oli Iisakin kirkkoni, mutta talousrikosuutisointi on suomalaisen journalismin Iisakin kirkko, jonka rakentaminen on vasta alussa. Sen tutkiminen on tärkeää myös julkisen keskustelun kannalta.

LÄHTEET

Aineistolähteet:

Arolainen, T. Haastattelu. Puhelinhaastattelu 17.4.2013.

Happonen, P. Puhelinhaastattelu 11.4.2013.

Korvola, A. Haastattelu. Puhelinhaastattelu 11.4.2013

Nykänen, H. Puhelinhaastattelu. 10.4.2013

Pietiläinen, T. Haastattelu, 2.9.2010. Helsinki.

Pietiläinen, T. Puhelinhaastattelu 28.4.2013.

Reinboth, S. Haastattelu, 28.5.2010. Helsinki.

Sudenniemi, S. Haastattelu, 9.7.2010. Turku.

Sudenniemi, S. Puhelinhaastattelu 12.4.2013.

Virtanen, M. Tuottaja, MOT, Yleisradio TV 1. Sähköpostivaihto, 19.6.2010.

Kirjalliset lähteet:

Arolainen, T. Teoksessa Kantola, Anu; Mörä, Tuomo (toim.) Journalismia! Journalismia. Helsinki: WSOY 1998. Sivut 175–210.

Arolainen, T. Verottaja epäilee Uoteja miljoonien veropetoksista: Interbankin myynnistä tulleen miljoonapotin uskotaan päätyneen veroparatiisiyhtiöihin. Helsingin Sanomat. 11.8.1995.

Arolainen, T. ”Ikinä ei pitäisi ostaa pankkia”. Helsingin Sanomat 26.5.1996.

Arolainen, T. Interbank tulee tuomiolle. Helsingin Sanomat. 21.9.1997.

Berkowitz, D. Teoksessa Shoemaker, P. & Reese, S. *Mediating the Message. Theories of Influences on Mass Media Content*. Toinen painos. Longman Publishers 1996.

Bromley, M. *Investigative journalism and Scholarship*. Teoksessa De Burgh, Hugo (toim.) *Investigative journalism*. Second edition. Routledge. London & New York 2008.

Carey, James. *Communication As Culture. Essays on Media and Society*. New York & Lontoo: Routledge 1989.

de Burgh, Hugo. *Investigative journalism*. Second edition. Routledge. London & New York 2008.

Förnäs, Johan. *Digitaaliset rajaseudut: Identiteetti ja vuorovaikutteisuus kulttuurissa, mediassa ja viestinnässä*. Teoksessa Järvinen, Aki & Mäyrä, Ilkka (toim.): *Johdatus digitaaliseen kulttuuriin*. Tampere: Vastapaino 1999.

Hakamo, T., Jauhiainen, K., Alvesalo, A. & Virta, E. *Talousrikokset rikosprosessissa*. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu 2009.

Harju, J. Verohallinnon ykkösmies ja vakavat rikosepäilyt. Helsingin Sanomat. 18.11.2003.

Hartley, J. *Popular reality*. Arnold. Lontoo 1996.

Heikkilä, H., Ahva, L., Siljamäki, J. & Valtonen, S. *Kelluva kiinnostavuus: Journalismin merkitys ihmisten sosiaalisissa verkostoissa*. Vastapaino. Tampere 2012.

Hemánus, P. *Helsingin sanomalehtien rikosaineisto. Tutkimus rikosaineiston funktionaalisesti merkitsevistä piirteistä ja niihin vaikuttavista tekijöistä*. Tampere:

Tampereen yliopisto. Väitöskirja 1966.

Hirsjärvi, S.; Hurme, H. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus: Helsinki 2008.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi 2009.

Honkonen, J & Lankinen, J. Huonoja uutisia. Into Kustannus 2012.

Hurmerinta, M. Talousmedia ja valkokaulustyöläiset. Julkaisuja, sarja 43. Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos 2009.

Hyvärinen, I. Urpo Lahtisen testamentista kaksi mitätöitiin oikeudessa. Helsingin Sanomat 2.12.1999.

Johnson, R. Talousjournalismi ja talouden ympäristön muutos. Teoksessa Hujanen, T. & Luostarinen, H. (toim.). Avauksia journalismikritiikkiin. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos 12/1990.

Hujanen, Taisto & Luostarinen, Heikki (toim.) Avauksia journalismikritiikkiin. Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos 1990.

Järventie, R. Tammi luopui Nostokonepalvelun osakkeista ministeriön kehotuksesta. Turun Sanomat. 20.5.1998.

Kangas, P. Kovaotteista säästämistä. Journalisti-lehti. 6/2009.

Kantola, A. & Mörä, T. Journalismia! Journalismia? Helsinki: WSOY 1998.

Koho, S. Rahan ja vallan sivut. Talousjournalistin puhujat ja diskurssit Helsingin Sanomissa, Keski-suomalaisessa ja Etelä-Saimaassa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitos 2013.

Korja-Kaskimäki, L. Kihlakunnansyyttäjä Teuri olisi eronnut virastaan ilman esitystäkin. Turun Sanomat. 27.9.1998.

Kunelius, R. Uskottavuuden anatomia. Tiedotustutkimus 16:2, 1993. 33-45.

Kunelius, Risto. Kokemuksesta julkiseen tietoon: John Deweyn pragmatismia viestinnän tutkijoille. Teoksessa Mörä, Tuomo; Salovaara-Moring, Inka; Valtonen, Sanna (toim.). Mediatutkimuksen vaeltava teoria. Gaudeamus 2004.

Kuutti, H. Tutkiva journalismi: journalistinen suuntaus ja suomalaisen journalismin tutkivuus. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy 1995.

Kuutti, H. Tutkittu juttu: johdatus tutkivaan journalismiin. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy 2002.

Kuutti, H. Tutkivan journalismin gurut. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy 2002.

Kuutti, H. (toim.) Julkisuusjournalismi. Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos. 2011.

Lahti, R.; Koponen, P. Talousrikokset. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy 2007

Laitinen, A.; Alvesalo, A. Talouden varjopuoli. Helsinki: Poliisin oppikirjasarja 3/1994.

Laitinen, A.; Virta, E. Talousrikokset. Teoria ja käytäntö. Helsinki: Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 2/1998.

Lappi-Seppälä, T. Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2006.

Lee-Wright, P & Phillips, A & Witschge, T. Changing Journalism. Routledge 2011.

Malmberg, Tarmo. Porvarillisen julkisuuden keskeneräinen projekti: Jürgen Habermas ja kriittinen mediatutkimus. Teoksessa Mörä, Tuomo; Salovaara-Moring, Inka; Valtonen, Sanna (toim.). Mediatutkimuksen vaeltava teoria. Gaudeamus 2004.

- McNay, Lois. Foucault. A Critical Introduction. Cambridge: Polity Press 1004.
- Mikkonen, A. Rahavallan rakkikoirat. Tositarinoita talousjournalismista. Porvoo: WSOY 1998.
- Mustikainen, T. Pukuroosvo viihtyy Aasian lämmössä. Turun Sanomat. 7.7.2012.
- Mustikainen, T. Talousrikosjournalismin nykytilas Suomessa: Talousrikosuutisoinnin haasteet ja vaatimukset toimittajille ja toimituksille. Opinnäytetyö. Diakin viestinnän koulutusohjelma. Turun ammattikorkeakoulu 2011.
- Mäntylä, J. 2008. Journalistin etiikka. Yliopistopaino. Helsinki: Gaudeamus 2008.
- Möra, T. Journalistit rutiinien verkossa. Teoksessa Luostarinen, H. & Kivikuru, U. & Ukkola, M. (toim.) Sopulisilppuri: mediakritiikin näkökulmia. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus 1996.
- Nykänen, H. Helsingin Sanomat. Verohallituksen Tammi mukana yrityksessä jota epäillään miljoonien lvv-petoksesta Krp tutkii yli 50 miljoonan nosturiautokauppoja. 2.10.1996.
- Nykänen, H. Arja Alho pyysi verojohtajalta selvityksen. Helsingin Sanomat.3.10.1996.
- Nykänen, H. Keskusrikospoliisi takavarikoi Nostokonepalvelun kirjanpidon: Jukka Tammen osin omistamaan yritykseen tehtiin kotietsintä. Helsingin Sanomat. 8.11.1996.
- Nykänen, H. Verohallituksen Tammen selvitys tyydyttää Alhoa: Ministeri pyytänyt selontekoa myös verohallinnon toimista. Helsingin Sanomat HS 5.10.1996.
- Ollikainen, M. Maija-Liisa Lahtisen kavallussyyte jumissa. STT. 9.2.2004.
- Pantti, Mervi. Taistelu sydämistä ja mielistä: Stuart Hall ja kulttuurintutkimus. Teoksessa Möra, Tuomo; Salovaara-Moring, Inka; Valtonen, Sanna (toim.). Mediatutkimuksen vaeltava teoria. Gaudeamus 2004.

Pietiläinen, T. Teoksessa Kantola, A.; Mörä, T. (toim.) *Journalismia! Journalismia*. Helsinki: WSOY. 1998.

Pietiläinen, T. Korkein oikeus tuomitsi Leskisen yksimielisesti sisäpiirikaupoista. Helsingin Sanomat. 30.12.2006.

Pietiläinen, T. Poliisi selvittää Leskisen osuutta mys Pohjolan sisäpiirikaupoissa. Helsingin Sanomat. 20.9.2000

Pietiläinen, T. Sammon entinen pääjohtaja valittaa sisäpiirituomiosta. Helsingin Sanomat. 6.8.2003.

Read, D. *The Power of News. The History of Reuters*. Oxford University Press 1992.

Saarenpää, A. Ihminen medioiden raaka-aineena. Teoksessa Nordenstreng, K.; Heinonen, A. (toim.) *Mediaetiikan kipupisteet*. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Tampere: Juvenes Print 2002.

Sahavirta, R.; Koponen, P. Rahanpesurikokset. Teoksessa Lahti, R., & Koponen, P. 2007. Suomen lakimiesyhdistyksen julkaisu, E-sarja N:16, Talousrikokset, Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy 2007. Sivut 55–102.

Shoemaker, P. & Reese, S. *Mediating the Message. Theories of Influences on Mass Media Content*. Toinen painos. Longman Publishers 1996.

Sormunen, T. Kovan uutisen jäljillä. *Journalisti-lehti*. 19/2010.

STT. Maija-Liisa Lahtiselle tulossa syyte törkeästä kavalluksesta. 26.6.2000

Sudenniemi, S. Tammi sekä Watrexin ja Nostokonepalvelun johto jäivät ilman syytettä. Turun Sanomat. 29.4.1998.

Suomen perustuslaki (731/1999). 13 artikla. Sananvapaus ja julkisuus.

Tiilikka, P. Sananvapaus ja yksilönsuoja. Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. Väitöskirja. Helsinki: WSOY 2007.

Tiilikka, P. Journalistin sananvapaus. Helsinki: WSOYpro 2008.

Tombs, S. Corporate Crime and New organizational Forms. Teoksessa Pearce, F.; Snider, L. (toim.) Corporate Crime: Contemporary Dabates. University of Toronto Press 1995.

Uimonen, R. Median mahti. Helsinki: WSO 2009.

Uskali, T. & Ojala, J. Mediajättien aika: uusia heikkoja signaaleja etsimässä. Jyväskylä: Gummerus 2005.

Valtonen, Sanna. Tiedon ja vallan kaivauksilla: Michel Foucault ja mediatutkimuksen mahdollisuudet. Teoksessa Mörä, Tuomo; Salovaara-Moring, Inka; Valtonen, Sanna (toim.). Mediatutkimuksen vaeltava teoria. Gaudeamus 2004.

Vehkoo, J. Painokoneet seis! Kertomuksia uuden ajan journalismista. Teos 2011.

Virkkunen, J. Päivälehdän mies. WSOY 2013.

Wahl-Jorgensen, K. & Hanitzsch, T. (toim.) The Handbook of Journalism Studies. Routledge 2009.

Elektroniset lähteet

Arolainen, T. 2008. Rötös mediassa. Tutkiva.fi. Viitattu 31.1.2013.
<http://www.tutkiva.fi/content/rotos-mediassa-talousrikosten-kasittely-suomalaisissa-tiedotusvalineissa>

Pietiläinen, T. Ministeriö kaatoi salaamishankkeen. Helsingin Sanomat. Viitattu

18.11.2014.

<http://www.hs.fi/talous/a1415946933910?jako=7bdaca5c4baf2dd9a5b74ae5edf8c6c6>

Talouselämä. Valtiovarainministeriö ei ehdottanutkaan pörssiomistuksen avoimuutta.

Viitattu

22.11.2014.

<http://www.talouselama.fi/uutiset/valtiovarainministerio+ei+ehdottanutkaan+porssiomistusten+avoimuutta/a2277427>